

KIIREELLINEN SIJOITUS – SEURAAVAT 30 PÄIVÄÄ

SANNA VÄHÄNEN
Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
Sosiaalityön pro gradu -tutkielma
Joulukuu 2015

TAMPEREEN YLIOPISTO
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

VÄHÄNEN SANNA: Kiireellinen sijoitus – seuraavat 30 päivää
Pro gradu -tutkielma, 82 sivua, 1 liitesivu
Sosiaalityö
Ohjaajan nimi: Tarja Pösö
Joulukuu 2015

Kiireellinen sijoitus on lastensuojelun toimenpide, johon voidaan ryhtyä jos lapsi on välittömässä vaarassa tai muutoin kiireellisen sijoituksen ja sijaishuollon tarpeessa. Kiireellinen sijoitus on luonteeltaan voimakas ja viimesijainen toimenpide, joka muodostaa omanlaisensa intensiivisen ajanjakson sijoitetulle lapselle ja hänen perheelleen. Tästä huolimatta tutkittua tietoa siitä, mitä kiireellisen sijoituksen aikana tapahtuu, ei ole juuri saatavilla.

Tämän pro gradu -tutkielman tarkoituksena on selvittää, millainen on kiireellisen sijoituksen päätöstä seuraava prosessi. Tutkimuksessa kiireellinen sijoitus nähdään mustana laatikkona, jota lähdetään avaamaan. Tutkimus saa teoreettisen tukensa sosiaalityön muutostyöstä.

Tutkimuksen aineistona toimivat lastensuojelun avohuollon asiakirjoista kiireellisen sijoituksen päätökset ja asiakaskertomusmerkinnät kiireellisen sijoituksen ajalta. Aineisto muodostui satunnaisotannalla rajatuista (n=29) Tampereella vuonna 2013 tehdyistä kiireellisen sijoituksen päätöksistä. Tutkimus on luonteeltaan laadullinen ja aineistolähtöinen. Tutkimuksen analyysi toteutettiin monitasoisena sisällönanalyysinä.

Tutkimuksen tuloksena on neljä erilaista tyyppikertomusta kiireellisestä sijoituksesta, sen syistä, etenemisestä ja sen jälkeisistä suunnitelmista. Kertomusten tyypit kuvaavat prosessia, joiden tarkoituksena on niin lapsen hoidon turvaaminen akuutissa tilanteessa, nuoren tilanteen rauhoittaminen, huostaanoton valmistelun aloittaminen kuin lapsen turvallisuuden varmistaminen.

Tutkimuksen perusteella kiireellisen sijoitusten syyt ja sen aikana tehtävä muutostyö vaihtelevat, eikä yhtä kattavaa kuvausta prosessista ole mahdollista luoda. Erilaisten kiireellisten sijoitusten käytäntöjen olemassaolon tunnistaminen on siksi tärkeää. Tutkimus paljasti myös puutteita sekä kehittämistarpeita kirjauskäytännöissä.

Avainsanat: lastensuojelu, kiireellinen sijoitus, muutostyö, asiakirja

UNIVERSITY OF TAMPERE
School of social sciences and humanities

VÄHÄNEN SANNA: Emergency placement – the next 30 days
Master's thesis, 82 pages, 1 appendix page
Social work
Supervisor: Tarja Pösö
December 2015

The emergency placement is a measure of the child welfare which one can be executed if the child is in an immediate danger or there is otherwise a need for emergent custody and foster care. The emergency placement is a strong measure and it is used as the last option. It forms specific and an intensive time period in the lives of the placed child and the child's family. In spite of this there is really no examined information available about what happens during emergency placement.

The purpose of this Master's thesis is to clarify the process which follows the decision of the emergency placement. In the study, the emergency placement is seen as a black box. The study aims to open this black box. The study gets its theoretical support from the alteration work of the social work.

The decisions and documents of the emergency placement are the research material of the study. The research material consisted of the decisions of the emergency placement that were made in Tampere in 2013 and the cases have been chosen randomly. The sample of the study is 29. The study is qualitative and data-based. The analysis of the study was carried out as a multi-level content analysis.

As a result of the study introduces four different type stories from emergency placement, reasons for it, its progress and plans after it. The types of the stories describe the process. The types are the securing of the child's care in the acute situation, the calming of the young situation, the beginning of the preparation of the child placement and the securing of the child's safety.

On the basis of the study the reasons for emergency placement and alteration work which is done during it vary and it is not possible to create as comprehensive a description from the process. The identification of the different emergency placement practical existence is therefore important. The study also revealed shortcomings and development needs in documentation.

Keywords: child welfare, emergency placement, change process, document

SISÄLLYS

KUVIOT JA TAULUKOT

<u>1 JOHDANTO</u>	1
<u>2 TARKASTELUSSA KESKEISET KÄSITTEET</u>	4
2.1 LASTENSUOJELU PÄHKINÄNKUORESSA	5
2.2 KIIREELLISIÄ SJOITUKSIA KOSKEVA AIKAISEMPI TUTKIMUS	6
2.3 KIIREELLINEN SJOITUS	7
<u>3 TAVOITTEENA MUUTOS</u>	12
<u>4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS</u>	21
4.1 TUTKIMUSTEHTÄVÄ	21
4.2 AINEISTO	22
4.3 ASIAKIRJAT AINEISTONA	25
4.4 ANALYYSIN ETENEMINEN.....	28
4.5 TUTKIMUKSEN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS.....	32
<u>5 ASIAKIRJOJEN KERTOMAA</u>	36
5.1 KIIREELLISET SJOITUKSET TAMPEREELLA 2013	36
5.2 AINEISTON KIIREELLISET SJOITUKSET	40
5.3 KOLME TARKASTELUTASOA ANALYYSIN LÄHTÖKOHTANA	42
5.3.1 KIIREELLISTEN SJOITUSTEN PÄÄTÖSTEN TARKASTELU	43
5.3.2 KIIREELLISEN SJOITUKSEN VAIHEIDEN TARKASTELU AIKAJANOJEN AVULLA	46
5.3.3 KIIREELLISEN SJOITUKSEN JÄLKEISTEN SUUNNITELMIEN TARKASTELU	50
<u>6 NELJÄ ERILAISTA KERTOMUSTA KIIREELLISESTÄ SJOITUKSESTA</u>	53

6.1 ”HUOLTAJA EI KYKENE HUOLEHTIMAAN LAPSESTA” – VANHEMMAN ÄKILLINEN ESTYMINEN LAPSEN HOIDOSTA SAIRASTUMISEN TAI PÄIHTEIDEN KÄYTÖN VUOKSI	53
6.2 ”HUONON KEHITYKSEN PYSÄYTTÄMINEN” – NUOREN TILANTEEN RAUHOITTAMINEN KIIREELLISEN SIJOITUKSEN AVULLA	56
6.3 ”SUUNTA EI OLE NYT KOTIINPÄIN” – HUOSTAANOTON VALMISTELUN ALOITTAMINEN..	57
6.4 ”PSYKKISTÄ OIREHDINTAA TAI VÄKIVALLAN UHKAA” – KOTONA OLO EI OLE TURVALLISTA	62
6.5 NELJÄ ERILAISTA MUUTOSTYÖTÄ	66
<u>7 KURKISTUS KIIREELLISEN SIJOITUKSEN PROSESSIIN.....</u>	<u>69</u>
<u>8 PÄÄTELMÄT.....</u>	<u>73</u>
<u>LÄHTEET.....</u>	<u>76</u>
<u>LIITTEET</u>	<u>83</u>

KUVIOT

Kuva 1 Tampereella vuonna 2013 tehdyt kiireelliset sijoitukset	37
Kuva 2 Tampereella vuonna 2013 tehtyjen kiireellisten sijoitusten kestot	37
Kuva 3 Kiireellisesti sijoitettujen lasten sijaishuoltopaikat Tampereella 2013.....	38
Kuva 4 Kiireellisten sijoitusten jakautuminen eri ikäryhmille	40
Kuva 5 Sijaishuoltopaikkojen jakauma aineiston ja koko vuoden osalta.....	41
Kuva 6 Aineiston kiireellisten sijoitusten kestot.	41

TAULUKOT

Taulukko 1 Kiireellisten sijoitusten syyt 2013	39
--	----

1 JOHDANTO

Mielikuvat lastensuojelussa tehtävästä työstä eivät aina ole julkisessa keskustelussa kovin mairittelevia. Julkisuuskyynnyksen ylittävät usein vain epäonnistumiset, ja äänessä ovat he, jotka kokevat tulleet väärin kohdelluiksi lastensuojelussa. Julkisuudessa käytyä keskustelua leimaa myös lastensuojelun työvoimapula, pätevien työntekijöiden puute ja liian vähäiset käytettävissä olevat resurssit. Lastensuojelun onnistumiset sen sijaan ylittävät harvemmin uutiskynnyksen. Olettamukset ja virheelliset käsitykset lastensuojelussa tehtävästä työstä valtaavat helposti julkisuudessa alaa lastensuojelua koskevalta tiedolta. Tiedon ja avoimuuden lisääminen onkin yksi syy ja lähtökohta tehdä tutkimusta lastensuojelun aihepiiristä.

Tutkimusprosessi käynnistyi kesällä 2014 tutkimuksen aiheen miettimisellä. Ajatuksenani oli alusta alkaen tehdä mahdollisimman käytännönläheinen tutkimus, käytännöstä kumpuavasta aiheesta. Tutkielman aihe onkin peräisin Tampere Praktis yhteistyön kautta Tampereen kaupungilta. Alkuperäinen aihe oli ilmaistu varsin laveasti kiireelliset sijoitukset – syiden ja seurausten tarkastelua. Lähdin miettimään tutkimuksen tekemistä kiireellisistä sijoituksista, juuri seurauksien näkökulmasta. Tutkimusseminaari antoi tutkimukselle paljon, mutta ennen kaikkea se jalosti aiheen kohti kiireellisen sijoituksen prosessin tarkastelua.

Tutkielman aiheen tarkastelulla pyritään avaamaan varsin vähän tunnettua kiireellisen sijoituksen prosessia. Lastensuojelulaki määrittelee, missä tilanteissa ja mistä syistä kiireellinen sijoitus on tehtävä. Yksityiskohtaiset käytännöt vaihtelevat varmasti kunnasta toiseen, mutta jo yhden kunnan käytäntöihin tutustumalla saadaan selville uutta ja tärkeää tietoa kiireelliseen sijoitukseen liittyvästä prosessista ja sen käytännöistä. Tietoa tarvitaan käytännön lastensuojelutyössä, onhan aihe lähtöisin lastensuojelun kentältä, sekä yleisesti tietämisen lisäämiseksi että käytäntöjen kehittämisen mahdollistamiseksi.

Lastensuojelusta tietäminen onkin Pekkarisen, Heinon ja Pösön (2013) mukaan moraalinen velvoite. Kirjoittajat perustavat näkemyksensä siihen, että lastensuojeluinstituutiona muodostaa vahvan kannanoton lasten ja perheiden yksityisiin suhteisiin. Tästä syystä lastensuo-

jelun yhteiskuntapoliittisten linjausten ja kehittämisen taustalla ei tule olla vain mielipiteet, tunteet tai epämääräiset käsitykset toimenpiteiden seurauksista (mt., 337). Moraalisen velvoitteen vaatima, mutta myös käytännön ja yleisen tietämisen tarve sekä aiheen tarkempi kartoitus on mielestäni varsin perusteltu lähtökohta kaikelle tutkimuksen tekemiselle. Aihepiiristä tarvitaan tarkempaa tietoa. Mitä palvelussa tapahtuu, millaisesta käytännöstä puhutaan?

Kiireellistä sijoitusta koskeva lainsäädäntö on muuttumassa. Sosiaalihuoltolakia on uudistettu yhdessä lastensuojelulain kanssa ja uudistunut lainsäädäntö on tullut voimaan kuluvan vuoden aikana. Kiireellisen sijoituksen osalta uutta lainsäädäntöä aletaan soveltaa 1.1.2016 lähtien. Kiireellisen sijoituksen ehdot tiukentuvat uuden lain myötä, ja jatkossa lapsi voidaan sijoittaa kiireellisesti vain, jos huostaanoton edellytykset täyttyvät ja lapsi on tästä syystä välittömässä vaarassa. Lainsäätäjien tavoitteena on kiireellisten sijoitusten määrän vähentäminen ja tästäkin syystä kiireellisen sijoituksen käytännöistä tarkemman tiedon lisääminen on tärkeää.

Lakimuutos on herättänyt huolta lastensuojelutyötä tekevien parissa. Sosiaalityöntekijät pelkäävät jäävänsä keinottomiksi tilanteissa, joissa ei voida yksiselitteisesti todeta välittömän vaaran edellytysten täyttyvän, mutta joissa ei myöskään voida tehdä avohuollon sijoitusta. Tällaisia tilanteita voisivat olla esimerkiksi tilanteet, joissa on olemassa vain lapsen kertomus kaltoinkohtelusta tai joissa nuoren vanhemmat pyytävät päihteitä käyttävän ja rikoksia tekevän lapsensa tilanteen pysäyttämistä ja turvaamista kiireellisellä sijoituksella. Lastensuojelulain kokonaisuudistuksella on pyritty riittävän varhaiseen tukemiseen, mutta käytännössä kaikki vaikeat tilanteet eivät tule lastensuojelun tietoon varhaisessa vaiheessa. (Puustinen-Korhonen & Uotinen 2015.)

Kiireellisten sijoitusten vähentämisen tavoitteen yhtenä syynä on varmasti kiireellisten sijoitusten lisääntyminen vuosi vuodelta. Esimerkiksi Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (2014) kokoaman koko maata koskevan lastensuojelutilaston mukaan vuonna 1991 oli kiireellisesti sijoitettuna¹ 500 lasta kun vuonna 2013 lukumäärä oli 4202. Edellinen lastensuo-

¹ Aikaisempi nimi kiireellinen huostaanotto.

jelulaki tuli voimaan 2008 kiireellisen sijoituksen käsitteineen. Vuonna 2008 kiireellisesti sijoitettuja lapsia oli 2406 kun vuonna 2013 kiireellisesti sijoitettuja lapsia oli siis 4202. Viimeksi kuluneiden kuuden vuoden aikana kasvu on ollut sekä jatkuvaa että suurta. Toisaalta lakia valmisteltaessa on saatettu myös ajatella, että kiireellisiä sijoituksia on tehty liian herkästi (Puustinen-Korhonen & Uotinen 2015).

Kiireellisten sijoitusten lukumäärän kasvua tarkasteltaessa on huomioitava, ettei pelkästään kasvaneiden kiireellisten sijoituspäätösten perusteella voida sanoa vielä mitään taustalla olevista syistä. Hiilamo & Kangas (2010) kysyvätkin, kertovatko lisääntyneet sijoitukset kodin ulkopuolelle lasten elinolosuhteiden heikkenemisestä vai herkemmästä puuttumisesta ongelmiin. Toisaalta määrän kasvu antaa aihetta pohtia myös sitä, puututaanko avun tarpeessa olevien lasten tilanteeseen liian myöhään tai onko perheiden oireilu voimakkaampaa, jolloin siihen joudutaan puuttumaan kiireellisesti. Lisäksi yksi pohdinnan paikka on siinä, vuotaako lastensuojelun avohuollon sosiaalityö ajan vuoksi sosiaalipäivystykseen ja kiireellisiin sijoituksiin. (Lehtonen & Telén 2013, 7.)

Tämä tutkimus alkaa tutkimuksen aiheeseen ja kontekstiin tutustuttavalla johdannolla. Seuraavat kaksi lukua ovat teoriapainotteisia. Luvussa kaksi tutustutaan tarkemmin kiireellisen sijoituksen käsitteeseen ja luvussa kolme sosiaalityön muutostyöhön. Luku neljä käsittelee tutkimuksen toteutusta. Viidennessä luvussa tutustutaan aineistoon ja aloitetaan aineiston analyysiä. Kuudes luku muodostuu kiireellisen sijoituksen prosessia kuvaavista kertomuksista ja on tutkimuksen varsinainen analyysiluku. Luku seitsemän kokoaa yhteen tämän tutkimuksen tulokset ja yhdistää empirian aikaisempiin tutkimuksiin. Viimeinen, tutkimuksen päättävä luku sisältää pohdintaa niin tutkimuksen annista kuin toteutuksesta ja mahdollisista jatkotutkimusaiheista.

2 TARKASTELUSSA KESKEISET KÄSITTEET

Tässä luvussa tutustutaan tutkimuksen teoreettisiin käsitteisiin. Tutkimuksen tarkastelun kohteena on kiireellisen sijoituksen prosessi. Jotta prosessista saataisiin monipuolinen kuva, avataan seuraavassa tarkemmin itse kiireellisen sijoituksen käsitettä sekä luodaan lyhyt yleiskatsaus siitä, mitä lastensuojelulla tarkoitetaan. Tämän tarkoituksena on luoda kokonaiskuva- ja käsitys niistä seikoista, joihin kiireellinen sijoitus prosessina kytkeytyy. Luvussa tutustutaan myös lyhyen listauksen muodossa aikaisempaan suomalaiseen kiireellisiä sijoituksia koskevaan tutkimukseen.

Tutkimus linkittyy osaltaan myös musta laatikko (the black box) -teoriakeskusteluun. Tätä keskustelua on käyty jonkin verran esimerkiksi sijaishuollon tutkimuksessa. Teorian mustasta laatikosta voidaan käsittää ennen kaikkea näkökulmaksi tutkittavaan aiheeseen. (Pösö & Eronen 2014.) Mustalla laatikolla viitataan yleisesti prosessiin, jossa tiedetään prosessiin tulevat syötteet, muttei sitä, mitä prosessissa itsessään tapahtuu. Prosessin mahdollisia lopputuotoksia on useita. Esimerkiksi Unrau, Gabor & Grinnell (2007, 158) määrittelevät mustan laatikon olevan jotain, missä tehdyn intervention tarkka toiminta ei ole muiden tiedossa.

Yhtenä esimerkkinä näkökulmana mustan laatikon avaamiseen voi mainita Palaretin ja Bertin (2009) artikkelin sijaishuollon vaikuttavuudesta. Heidän mukaansa kompleksisia elementtejä sisältävää ilmiötä on tutkittava eri näkökulmista, ja tätä he kutsuvat keinoksi avata mustaa laatikkoa. Pösön ja Eronen (2014, 209) listauksen mukaan sijaishuollon musta laatikko on ollut aikaisemmissa tutkimuksissa näkökulmana niin hoidon pysyvyyden, sijaishuollon muotojen, laiminlyönnin ja väkivallan kuin hoidon menetelmien ja käytännön näkökulmista. Tarkoituksena tällöin on ollut avata mustaa laatikkoa ja näin sekä ymmärtää hoitoa ja sen seurauksia. (mt.) Mustan laatikon avaamisella kiireellisen sijoituksen prosessin tarkastelussa pyrkimys on sama, eli prosessin tarkasteleminen ja siitä ymmärryksen lisääminen.

2.1 Lastensuojelu pähkinänkuoressa

Turvattomat lapset ovat olleet lastensuojelun kohteena kautta sen historian, mutta syyt turvattomuudelle ovat vaihdelleet (Laiho 2010, 161). Lastensuojelun selkeänä tehtävänä on lasten auttaminen, mutta se, miten tuo auttaminen lopulta tapahtuu, ei ole yksinkertaista. Lastensuojelussa kohdattavat perhetilanteet ovat erilaisia ja lastensuojelutyötä voidaan tehdä monella eri tavalla. (Bardy 2004, 195.)

Ajallemme on ominaista, että valtaosa suomalaisista lapsista voi hyvin, mutta samanaikaisesti on olemassa kasvava joukko lapsia ja nuoria, joiden ongelmat ovat yhä monimutkaisempia. Yhtä selittävää tekijää pahoinvointiin ei ole, vaan useat eri tekijät vaikuttavat lapsen suojelun tarpeeseen. Tavanomaisimpia syitä lasten turvattomuuteen ja suojelun tarpeeseen ovat muun muassa vanhempien mielenterveys- ja päihdeongelmat, erilaiset vuorovaihdus- ja tunne-elämän ongelmat, koulunkäyntivaikeudet, psyykkiset ongelmat sekä päihdeiden käyttö. Näiden tekijöiden taustalta löytyy monia erilaisia syitä, mutta sekä perheiden taloudellisen tilanteen kehityksellä että yhteiskunnallisen ilmapiirin ja palvelujen muutoksella voi olla omat vaikutuksensa. (Laiho 2010, 161 & Taskinen 2010, 7.) Kaiken kaikkiaan lastensuojelulla on oma yhteiskunnallinen tehtävä ja sen vaikutukset näkyvät lasten ja lasten perheiden arkielämässä (Ritala-Koskinen 2003, 103).

Lasten hyvinvoinnin edistäminen tähtää ennalta ehkäisemään ja vähentämään vaikeuksien syntymistä. Ehkäiseväksi lastensuojeluksi kutsutaan kaikkea sellaista erityistä tukea, jota annetaan niille lapsille perheineen, jotka eivät ole lastensuojelun asiakkaita. Jos kuitenkin ennaltaehkäisy ja varhainen tukeminen eivät auta, tarvitaan lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua. Lastensuojelun ydintehtäväksi voidaan määritellä lapsen oikeuden turvaaminen arvokkaaseen elämään ja mahdollisuuden takaaminen turvallisiin ihmissuhteisiin. (Taskinen 2010, 22, 32, 46.) Lastensuojelun palveluketju voidaan voimakkaasti yksinkertaistaen kuvata seuraavien vaiheiden avulla: lastensuojeluilmoituksen vastaanottaminen ja käsittely, lastensuojelutarpeen selvittäminen, avohuollon tukitoimien järjestäminen ja lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle (kts. esim. Hämäläinen 2011, 50).

Lastensuojelussa tulee pyrkiä valitsemaan lievin riittävä toimintapa ja käytännössä tämä merkitsee sitä, että avohuollon tukitoimet ovat ensisijaisia. Avohuollon tukitoimien tarkoi-

tuksena on edistää lapsen myönteistä kehitystä sekä myös tukea ja vahvistaa vanhempien kasvatuskykyä. (Esim. Taskinen 2010, 69 & Laiho 2010, 177.) Avohuollon tukitoimia ovat taloudellinen tuki ja asumisen turvaaminen, lisäksi kunnan muita palveluja, kuten päivähoitoa ja toimeentulotukea voidaan käyttää avohuollon tukitoimina. Muina avohuollon tukitoimina voidaan järjestää myös esimerkiksi tukea ongelmatilanteen selvittämiseen, lapsen taloudellista tai muuta tukea, tukihenkilö tai -perhe, lapsen kuntoutumista tukevia hoiva- ja terapiapalveluja, perhetyötä, koko perheen sijoitusta, vertaisryhmätoimintaa, loma- ja virkistystoimintaa sekä muita lasta ja perhettä tukevia palveluja ja tukitoimia. (LSL 417/2007 35 § & 36 §.) Lapsi voidaan myös sijoittaa yksin tai yhdessä vanhempansa kanssa avohuollon tukitoimena. Avohuollon sijoitus perustuu aina vapaaehtoisuuteen eikä lasta voida sijoittaa avohuollon tukitoimena, jos huostaanoton edellytykset täyttyvät. (Taskinen 2010, 72–73.)

Lapsen ollessa välittömässä vaarassa tai muutoin kiireellisen sijoituksen tarpeessa voidaan lapsi sijoittaa kiireellisesti. Kiireellinen sijoitus puuttuu voimakkaasti ihmisten yksityisyyteen ja siksi siitä säädetään tarkoin lastensuojelulaissa. (Laiho 2010, 183–184.) Kiireellinen sijoitus on myös se osa lastensuojelua, mihin tässä tutkimuksessa keskitytään.

Lastensuojelun viimesijaisin keino turvata lapsen kasvu ja kehitys on huostaanotto ja sijaishuollon järjestäminen. Huostaanotolla puututaan voimakkaasti lapsen ja perheen itsemääräämisoikeuteen ja siihen turvaudutaan vain, jos lapsen oma käytös tai kodin olosuhteet vaarantavat vakavasti lapsen terveyttä tai kehitystä. Avohuollon tukitoimien on täytynt osoittautua riittämättömiksi tai ne eivät ole olleet sopivia tai mahdollisia. Lisäksi sijaishuolto on arvioitava lapsen edun mukaiseksi. (Lastensuojelun käsikirja 2014.)

2.2 Kiireellisiä sijoituksia koskeva aikaisempi tutkimus

Lastensuojelun tutkimus on Suomessa kokonaisuudessaan varsin vähäistä ja lisäksi pirstaleista (Pekkarinen, ym. 2013, 337). Pekkarisen (2011) tekemän selvityksen mukaan lastensuojelun tieto ja tutkimus on vähäistä niin määrällisesti kuin teemallisesti. Toisaalta lastensuojelu on sosiaalityön oppiaineen piirissä suosittu aihe; opinnäytteitä tehdään usein las-

tensuojeluaiheista (mt., 36). Kiireellisiä sijoituksia koskeva tutkimus on opinnäytepainotteista. Tästä syystä kokoan seuraavassa yhteen viime vuosina tehtyjä kiireellisiä sijoituksia käsitteleviä pro gradu -tutkielmia. Listauksen avulla pyrin havainnoimaan sitä, mistä näkökulmista tutkimuksen ilmiötä, eli kiireellisiä sijoituksia on tähän mennessä tutkittu.

Kiireellisten sijoitusten päätösasiakirjoja aineistonaan käytti esimerkiksi Carita Koivula-Pukkila pro gradu -tutkielmassaan vuodelta 2011 tutkiessaan akuuttia lastensuojelutyötä Satakunnan sosiaalipäivystyksessä. Janni Kollanus (2013) tutki kiireellisten sijoitusten päätöstekstejä ja niissä käytettyä retoriikkaa. Kiireellisten sijoitusten syitä ovat tarkastelleet Leena Pyykkönen (2012) sekä Tiia Mäkynen (2012). Nuorten kokemuksia osallisuudesta kiireellisen sijoituksen aikana tutki Jenni Laiho (2013). Riikka Kuittisen (2013) pro gradu -tutkielmassa tutkimuksen kohteena oli kiireellisten sijoitusten aikainen ostopalvelulaitoksissa tehty arviointityö.

Anna Tervonen (2014) haastatteli pro gradu -tutkielmassaan sosiaalityöntekijöitä kiireelliselle sijoitukselle asetuttuihin tavoitteisiin liittyen. Tervosen tutkielman mukaan kiireellisen sijoitukselle asetettuina tavoitteina tulivat esiin kriisiytyneiden tilanteiden haltuunotto, arviointi, huostaanoton vaihtoehto sekä huostaanoton esivaihe.

Kiireellisiä sijoituksia käsittelevien pro gradu -tutkielmien listaus ei ole kaikkiaan kovin pitkä. Valitsemastani näkökulmasta tutkimusta ei varsinkaan ole tehty Suomessa. Olen rajannut kiireellisiä sijoituksia koskevan tutkimuksen tarkastelun koskemaan vain suomalaista tutkimusta, koska lastensuojelu on erilaista eri maissa ja olen tässä tutkimuksessa kiinnostunut nimenomaisesti suomalaisesta käytännöstä. Tutkimuksen edetessä huomasin, että ulkomaalaisista tutkimuksista olisi voinut olla hyötyä esimerkkeinä prosessin tutkimisesta. En kuitenkaan kokenut tarpeelliseksi muuttaa alkuperäistä rajaustani.

2.3 Kiireellinen sijoitus

Lastensuojelulain mukaan lapsen ollessa ”välittömässä vaarassa tai muutoin kiireellisen sijoituksen ja sijaishuollon tarpeessa, hänet voidaan sijoittaa kiireellisesti perhehoitoon tai

laitoshuoltoon taikka järjestää muulla tavoin hänen tarvitsemansa hoito ja huolto” (LsL 417/2007 38.1 §). Tarve kiireelliseen sijoitukseen voi perustua kodin olosuhteissa oleviin akuutteihin ongelmiin tai lapsen hoidosta vastuussa olevien aikuisten käyttäytymiseen (Räty 2010, 284). Lapsen huoltajat eivät esimerkiksi päihteiden vaikutuksen vuoksi kykene huolehtimaan lapsesta tai kyse voi olla myös vanhempien onnettomuudesta tai sairastumisesta (Lastensuojelun käsikirja 2014). Epäily lapsen pahoinpitelystä ja asian selvittämiseksi vaaditut tutkimukset ja hoidon tarve voivat myös johtaa kiireelliseen sijoittamiseen, ellei voida varmistua siitä, ettei lapsen kaltoinkohtelu jatku. Lisäksi lapsen oma käytös tai elämäntavat voivat muodostaa kiireellisen sijoituksen perusteen. Lapsi voi esimerkiksi käyttäytyä itsetuhoisesti, käyttää päihteitä tai syyllistyä rikoksiin. (Räty 2010, 284.)

Kiireellinen sijoitus perustuu siis aina akuuttiin tilanteeseen, jossa on ryhdyttävä välittömästi kiireelliseen lastensuojelun turvaamistoimenpiteeseen. Kiireellisestä sijoituksesta tehdyn päätöksen ja lapsen sijoittamisen jälkeen tilannetta selvitetään rauhassa. Edellytyksiä kiireelliselle sijoitukselle ei ole, mikäli lapsen sijoitus voidaan järjestää esimerkiksi avohuollon tukitoimena. (Saastamoinen 2010, 40.) Lapselle äkillinen eroon joutuminen perheestä on haitallista, joten päätöksiä kodin ulkopuolelle sijoittamisesta tulisi tehdä mahdollisuuksien mukaan yhteistyössä perheen ja lapsen kanssa. Kiireellisessä ja ristiriitaisessa tilanteessa joudutaan punnitsemaan lapsen kotoa pois viemisen hänelle aiheuttamaa järkytystä suhteessa häntä uhkaavan välittömän vaaran vakavuuteen. (Taskinen 2010, 78.)

Päätöksen kiireellisestä sijoituksesta tekee sosiaalihuollosta vastaavan toimielimien määräämä ammatillisen kelpoisuuden omaava sosiaalityöntekijä, jonka päätöksen perusteella kiireellinen sijoitus voi kestää korkeintaan 30 päivää (LsL 417/2007 38.1 §). Ennen päätöstä on

selvitettävä lapsen, vanhemman, huoltajan sekä muun lapsen hoidosta ja kasvatuksesta tällöin vastaavan henkilön mielipide ja käsitys asiasta. Selvittäminen voidaan jättää tekemättä, jos selvittämisestä aiheutuva asian käsittelyn viivästyminen aiheuttaa haittaa lapsen terveydelle, kehitykselle tai turvallisuudelle (LsL 417/2007 39a §).

Mielipiteen selvittämisellä ei kuitenkaan tarkoiteta laissa mainittujen henkilöiden hallintolain (34 §²) mukaista kuulemistä, koska päätöksen tekeminen perustuu kiireellisyyteen. Henkilöiden mielipide on selvitettävä, ovat asiassa asiaan osallisia. Mielipide tulee kirjata tarkasti lasta koskeviin asiakirjoihin, ja jos mielipide on jätetty selvittämättä, on myös syyt selvittämättä jättämiseen kirjattava. (Saastamoinen 2010, 42.)

Päätös kiireellisestä sijoituksesta on perusteltava, ja perusteet ja syyt on mainittava päätöksessä. Perusteluista on selvitettävä, mitkä välttämättömät syyt tai välitön vaaratilanne edellyttävät päätöksen tekemistä. (Räty 2010, 287.) Sosiaalityön kelpoisuuden omaavan viranhaltijan on tehtävä päätös kiireellisen sijoittamisen lopettamisesta välittömästi kun peruste kiireelliselle sijoittamiselle on päätynyt (LsL 417/2007 39.1 §). Lapsi voi palata kotiinsa heti, kun tilanne on rauhoittunut tai jos tilanne perheessä voidaan jatkossa turvata avohuollon tukitoimien avulla (Taskinen 2010, 82).

Kiireellisen sijoituksen enimmäiskestoaika yhdellä viranhaltijan tekemällä päätöksellä on 30 päivää. Tänä aikana on tehtävä jokin seuraavista toimenpiteistä: 1) päätös kiireellisen sijoituksen lakkaamisesta, 2) päätös kiireellisen sijoituksen jatkamisesta, 3) päätös huostaanotosta, 4) hakemus huostaanotosta hallinto-oikeudelle. (Lastensuojelun käsikirja 2015.)

Kiireellinen sijoitus raukeaa, jos 30 päivän määräajassa ei ole tehty huostaanottoa eikä hakemusta huostaanotosta hallinto-oikeudelle. Kiireellinen sijoitus raukeaa myös, jos ei ole tehty jatkopäätöstä kiireellisen sijoituksen jatkamisesta. Kiireellisen sijoituksen rautessa on tehtävä nimenomainen päätös kiireellisen sijoituksen lopettamisesta. (Räty 2010, 291.) Kiireellinen sijoitus raukeaa seuraavissa tilanteissa lainnoijalla eikä nimenomaista kiireellisen sijoituksen lopettamis päätöstä tehdä (mt., 291): huostaanottoa tai sijaishuoltoa koskeva asia on vireillä hallintotuomioistuimessa ja

1) hallinto-oikeus tai korkein hallinto-oikeus antaa asiassa 83 §³:n mukaisen väliaikaisesta määräystä koskevan päätöksen; tai

² Hallintolaki 434/2003 34 §: Asianosaiselle on ennen asian ratkaisemista varattava tilaisuus lausua mielipiteensä asiasta sekä antaa selityksensä sellaisista vaatimuksista ja selvityksistä, jotka saattavat vaikuttaa asian ratkaisuun.

³ Lastensuojelulaki 417/2007 83§: Kun lapsen huostaanottoa tai sijaishuoltoa koskeva asia on vireillä hallinto-oikeudessa tai korkeimmassa hallinto-oikeudessa, voi asiaa käsittelevä tuomioistuin omasta aloitteestaan tai lapsen taikka hänen vanhempansa tai huoltajansa vaatimuksesta antaa väliaikaisen määräyksen lapsen olinpaikasta ja siitä, miten lapsen hoito ja kasvatusta on asian tuomioistuinkäsittelyn aikana järjestettävä. Määräys voidaan antaa asianosaisia kuulematta, jos asiaa ei voida viivyttää.

2) hallinto-oikeus tai korkein hallinto-oikeus antaa huostaanottoa tai sijaishuoltoa koskevassa hakemus- tai valitusasiassa päätöksen (LsL 417/2007 39.3 §).

Kiireellistä sijoitusta voidaan jatkaa enintään 30 päivää sosiaalityöntekijän kelpoisuuden omaavan viranhaltijan päätöksellä, jos

- 1) tarvittavista lastensuojelutoimenpiteistä ei ole mahdollista päättää ilman lisäselvityksiä;
- 2) välttämättömiä lisäselvityksiä ei ole mahdollista saada 30 päivässä kiireellisen sijoituksen alkamisesta; ja
- 3) jatkopäätös on lapsen edun mukainen (LsL 417/2007 38.3 §).

Ilman erillistä päätöstä voidaan kiireellistä sijoitusta jatkaa yli 30 päivää, jos viranhaltija tekee huostaanottohakemuksen hallinto-oikeuteen 30 päivän kuluessa kiireellisen sijoituksen alkamisesta tai jos jo ennen kiireellistä sijoitusta lapsesta on ollut hallinto-oikeudessa vireillä huostaanottohakemus (Saastamoinen 2010, 44). Kiireellinen sijoitus, ja sen mahdollinen jatkopäätös ovat siis voimassa, kunnes tehdään päätös kiireellisen sijoittamisen lopettamisesta tai kiireellinen sijoitus raukeaa lain määrittämien määräaikojen vuoksi tai hallintoistuiminen tekemien päätöksien seurauksena (Saastamoinen 2010, 52).

Lainsäädäntö elää ajassa ja lastensuojelulaki uudistui muun sosiaalihuoltolainsäädännön mukana vuoden 2015 aikana. Uuden sosiaalihuoltolain tavoitteena on vahvistaa peruspalveluja ja vähentää korvaavien toimenpiteiden tarvetta. Ehdotuksessa lastensuojelulain muuttamiseksi tiukennetaan lapsen kiireellisen sijoituksen ehtoja:

Lapsi voitaisiin sijoittaa kiireellisesti vain, jos huostaanoton edellytykset täyttyisivät ja lapsi olisi välittömässä vaarassa tai sijoituksen aikana olisi käytettävä rajoituksia. Kiireellisen sijoituksen sijaan voisi käyttää avohuollon sijoitusta ja muita avohuollon tukitoimia. Uudistus vähentäisi vastentahtoisia toimenpiteitä ja samalla hallintotuomioistuinten työmäärää. (HE 164/2014, 1–2 .)

Tasavallan presidentti vahvisti uuden sosiaalihuoltolain 30.12.2014. Uusi sosiaalihuoltolaki ja siihen liittyvät lait tulivat pääsääntöisesti voimaan 1.4.2015, mutta vanhaa, vuoden

Väliaikainen määräys on voimassa, kunnes:

- 1) hallinto-oikeus tai korkein hallinto-oikeus antaa huostaanottoasiassa päätöksen;
- 2) hallinto-oikeus tai korkein hallinto-oikeus peruuttaa väliaikaisen määräyksen tai muuttaa sitä; tai
- 3) väliaikaisen määräyksen aikana tehdään 38 §:ssä tarkoitettu lapsen kiireellistä sijoitusta koskeva päätös.

2007 lastensuojelulakiin perustuvaa kiireellisen sijoituksen lainsäädäntöä sovelletaan vuoden 2015 loppuun. Lainsäätäjien tavoitteena on vähentää kiireellisiä sijoituksia muiden palveluiden avulla. Tällaisia ovat esimerkiksi tehostettu perhetyö yhdistettyinä muihin tarvittaviin avohuollon tukitoimiin. Valvottuja olosuhteita ja ympärivuorokautista palvelua tarvittaessa voitaisiin koko perhe sijoittaa avohuollon tukitoimenpiteenä. Lastensuojelun asiakkuus alkaa uuden lain mukaisesti vasta, jos selvitysten perusteella on todettu lapsella olevan lastensuojelun tarve tai annettaessa lapselle tai hänen perheelleen lastensuojelun palveluita tai tukitoimia.

3 TAVOITTEENA MUUTOS

Kiireellinen sijoitus on ajallisesti lyhyt ja intensiivinen ajanjakso lapsen ja hänen perheensä elämässä, mutta se ei ole yksittäinen tai elämästä muuten irrotettavissa oleva asia. Kiireellinen sijoitus on harvoin ainut kontakti lastensuojeluun, ja joka tapauksessa se on aina erityinen ja erilainen ajanjakso elämässä. Kiireellisellä sijoituksella pyritään turvaamaan välittömässä vaarassa tai muutoin kiireellisen sijoituksen tarpeessa olevan lapsen hoito ja huolto. Toimenpiteen tarkoituksena on muutoksen saaminen lapsen sen hetkisiin olosuhteisiin. Tässä luvussa tutustutaan tarkemmin muutokseen, mitä se tarkoittaa sosiaalityön käytöinä ja prosessina.

Tutkimuksen tavoitteena on tarkastella ja avata kiireellisen sijoituksen prosessia ja sen aikaista muutostyötä. Prosessi käsitteenä sopii hyvin muutoksen tarkasteluun, koska tehdyt interventiot ja niiden myötä syntyvät asiakkuudet voivat käynnistää muutoksen. Tämän muutoksen etenemistä ja aikataulua ei ole mahdollista ennustaa yksilöllisesti. (Nyqvist 2001, 54.)

Prosessi on käsitteenä yleinen ja tavallinen arkikielessäkin, ja sitä käytetään usein sen sisältöä tarkemmin analysoimatta. Prosessia hieman avaamalla se ymmärretään tiettyyn suuntaan eteneväksi ja vaiheittaiseksi kehityskuluksi tarkasteltavana olevan ilmiön suhteen. Prosessin käsite on omiaan kuvaamaan esimerkiksi prosessiteollisuuden selkeästi eroteltavia vaiheita, eli tiettyyn suuntaan etenevää tavoitteellista ja ennustettavaa prosessia. Sosiaalinen muutos poikkeaa kuitenkin systemaattisesta teollisuuden prosessityöstä, mutta sitä on arvioitu perinteisen prosessikäsitteen näkökulmasta. Tällöin poikkeamat on helposti tulkittu niin epäonnistumisiksi, tehottomuudeksi tai motivoitumattomuudeksi. Muutoksen arvioiminen sosiaalisten prosessin näkökulmasta kaipaakin laajennettua käsitystä siitä, millaiseksi käsitteeksi prosessi ymmärretään. (Nyqvist 2001, 48–49.)

Inhimillisten ongelmien, niihin suunnattujen ehkäisy- ja auttamistoimenpiteiden ja tapahuneiden muutosten suhteen sekä kontekstit että rakenteelliset ehdot voivat usein muuttua ennakoimattomalla tavalla. Automaattisesti, tiettyyn suuntaan etenevän kehityskulun sijaan

prosessi voi näyttäytyä ulospäin hallitsemattomalta. Prosessissa voidaan palata taaksepäin tai pysyä paikallaan, toisaalta toisistaan selkeästi erottuvia vaiheita ei välttämättä ole havaittavissa. Prosessi tulisikin nähdä dynaamisena toimintana, jossa toiminta ja vuorovaikutus vaihtelevat tietyssä ajassa ja tilassa, muuttaen joko muotoaan tai pysyen ennallaan suhteessa vallitsevaan tilanteeseen tai sosiaaliseen ongelmaan. Sosiaalisia ongelmia määrittävät usein juuri toistuvuuden ja pysyvyyden vaihtelut. Sosiaalisessa ongelmassa tapahtuvaan toimintaan tai vuorovaikutukseen vaikuttavat useat ulkopuoliset interventiot. Nämä interventiot luovat perustan tietyn toiminnan ja vuorovaikutuksen sosiaaliselle ongelmalle, eli intervention muuttuessa myös sosiaalinen ongelma muuttuu. (Nyqvist 2001, 49–50, Straussia ja Corbinia (1998) mukailten.)

Sosiaalityö on asioihin puuttumista elämäntilanteissa, jotka ovat ongelmallisia. Toiminnalla pyritään tällöin muutokseen. Sosiaalityössä tehtävällä muutoksella tavoitellaan asiakkaan ja perheen elämän normalistamista siten, että sosiaalityön toimenpiteiden tarve lakkaa (Raunio 2009, 59). Muutostyö ja tämän työn arviointi onkin sisäänrakennettu sosiaalityön ammatilliseen toimintaan (Rostila 2001). Työskentely on systemaattista ja tavoitteellista asiakkaan ongelman ratkaisemiseksi. Sosiaalityötä voidaankin luonnehtia muutostyönä ongelmanratkaisuprosessiksi. (Raunio 2009, 59–60.)

Sosiaalityö voidaan siis määrittellä muutostyöksi. Muutoksen määrittely on kuitenkin haastavaa, määriteltävänä on esimerkiksi mitä muutoksella ymmärretään, mihin sillä pyritään, millä välineillä ja millaisilla reunaehdoilla. Sosiaalityön muutostyö ymmärretään ennen kaikkea yksilökohtaisena työnä. Tällöin muutoksen tavoitteena on asiakkaan henkilökohtaisen elämäntilanteen kohentuminen. Samalla on huomioitava myös yhteiskunnalliset muutostekijät, jotka ovat yhä nopeatempoisempia. Yhteiskunnalliset muutostekijät saavat aikaan ihmisten elämään sekä enemmän että monimutkaisia sosiaalisia ongelmia ihmisten elämään. Tämä lisää paineita sosiaalityön asiakastyölle. (Pohjola 2014, 17.)

Sosiaalityössä puututaan ihmisten elämään. Sosiaalityö on interventio, hyvässä ja pahassa. Sosiaalityön avulla pyritään muutokseen, mutta samalla koetaan myös epävarmuutta siitä, saavutetaanko interventiolla haluttu muutos vai onko merkitys enemmän hetkellistä. Interventio vaikuttaa siis aina jollain tasolla, mutta se toteutuuko interventio oikeaan aikaan ja oikeassa muodossa, on usein tulkittavissa eri tavoin. Sosiaalityöntekijä toimii keskellä risti-

riitoja, ja lisäksi sosiaalityöntekijän toiminta on lopulta vain yksi asiakkaan elämään vaikuttavista asioista. (Jokinen, Juhila & Raitakari 2003, 151–155.) Asiakkaan elämä ei pysähdy interventioon, joten koko asiakasprosessin lopullisen onnistumisen arvioiminen ei ole yksinkertaista. Asiakkaan elämään vaikuttavat interventiot ja asiakasprosessit eivät etene vain yhteen suuntaan, vaan elämässä voi tapahtua monia käänteitä sekä niitä ennen että niiden jälkeen. (Ritala-Koskinen 2003, 110.)

Muutoksen näkeminen ei siis useinkaan ole yksinkertaista. Lastensuojelussa prosessit ovat pitkiä ja muutokset hitaita, ja muutoksen huomaaminen voi varsinkin ulkoapäin tarkasteltaessa olla haastavaa. Intervention seurauksia ei voi etukäteen tietää, mutta myös sen lopullisen onnistumisen arvioiminen ei ole helppoa. Asiakkaan elämä ei pysähdy yksittäisiin hetkiin, joista käsin jonkin toimenpiteen vaikutusta arvioidaan, toisaalta jokin sosiaalityöntekijälle mitätön asia voi olla asiakkaalle hyvin merkityksellinen. (Jokinen ym. 2003, 153–155 & Ritala-Koskinen 2003, 110.)

Sosiaalityössä muutoksen kohteena on jotain sosiaalisesti ongelmaksi määriteltyä, ja lähtökohdat muutokseen haetaan sosiaalisesti ”normaaliksi” määritellyn kautta. (Fahlgren 2009, 212.) Ritala-Koskinen (2003) kokoaa yhteen lastensuojelun onnistumisia työntekijöiden näkökulmasta. Tällöin asiakkaan nykyistä elämäntilannetta tarkasteltiin asiakasprosessin aikana kohdattujen ja ylitettyjen ongelmien kautta. Muutos kohti parempaa ja vakaampaa elämäntilannetta nousi yhdeksi onnistumisen kriteeriksi. (Ritala-Koskinen 2003, 110.) Onnistuminen tarkoittaa lapsen kannalta tarkasteltuna hyviä ja turvallisia ihmissuhteita, huolenpitoa sekä fyysisesti että henkisesti ja lapselle tärkeiden ihmissuhteiden pysyvyyttä. Ritala-Koskisen mukaan onnistumisen perustan voikin kuvailla olevan tavallisuuden saavuttamisessa. Se, mitä tavallisuudella lopulla tarkoitetaan, on vaikeasti määriteltävissä. Toisaalta tavallisuuden korostuminen kertoo myös siitä, kuinka yksinkertaista asiointia lasten hyvinvointi on lopulta kiinni. Tästä huolimatta ne voivat tarkoittaa lastensuojelun asiakkaina oleville lapsille suuria muutoksia elämässä. (mt., 113.)

Muutostyön ehdoton lähtökohta on avoin, dialoginen ja moniääninen vuorovaikutus. Muutosprosessi perustuu lopulta kumppanuuteen, kanssatoimijuuteen muutoksen aikaan saamisessa. Työntekijän rooli ei ole olla asiantuntija vaan ennen kaikkea oppija, mutta myös kanssamatkustaja asiakkaan viitoittamalla tiellä. Asiakas tekee itse muutostyön. (Jokinen

ym. 2003, 161–162.) Samalla kaiken muutospuheen keskellä on muistettava jokaisen ihmisen kelpaavan sosiaalityön asiakkaaksi, oli ennuste miten huono tahansa tai muutoshalukkuus olematonta (Granfelt 2005, 241). Lastensuojelun asiakkuus ja lastensuojelussa tehtävä muutostyö ei toki ole kiinni siitä, kelpaako asiakkaaksi, vaan asiakkuus voidaan kokea pakoksi. Muutoshaluttomuuden hyväksyminen on silti tärkeää, ja muutokselle täytyy antaa mahdollisuus, vaikkei se asiakasta sillä hetkellä kiinnostaisikaan.

Muutostyöhön sisältyy kumppanuuden ja vuorovaikutukselle pohjatuvan yhteistyön lisäksi myös vallankäytön aspekti. Vallankäyttö peittyy kuitenkin kumppanuuden alle, jos valtasuhteet ja asemien erilaisuus kielletään (Saurama 2005, 273). Sosiaalityöntekijän yksi rooli on liittää asiakkaita yhteiskunnan valtakulttuuriin ja tarvittaessa kontrolloida niitä, joiden liittämässä on vaikeuksia (Juhila 2006, 49). Liittämisen ja kontrollin lähtökohtana on ennen kaikkea muutos. Muutokseen sisältyy näin myös voiman ja vallan elementtejä, ja muutostyössä puhuttaessa täytyisi muistaa siinä olevat vallankäytön elementit. Muutostyötä edeltää tulkintatyö eli millaisena tilanne näyttäytyy juuri sillä hetkellä, kun tehdään päätös ratkaisusta ja tavoitellun muutoksen suunnasta. (Saurama 2005, 260.) Esimerkiksi lastensuojelun sosiaalityössä osoitetaan vanhemmille normaaliuden rajat, ja juuri normalistaminen tapahtuu vallankäytön avulla. (mt., 272–273.)

Auttamistilanne, muutokseen pyrkimisen mahdollistava toiminta ei useinkaan ole lähtökohtaisesti tasa-arvoista. Sosiaalityöntekijän tulee olla tietoinen omasta roolistaan ja vallastaan. Asiakkaan kanssa yhteisesti sovitut muutostyön tavoitteet sekä lisäävät asiakkaan valtaa että vähentävät työskentelyyn liittyvää epämääräisyyttä. Sopimus, jossa kerrotaan työskentelyn tavoitteet ja keinot selventää asiakkaalle, mitä hän voi odottaa työskentelyltä ja sosiaalityöntekijältä sekä mitä asiakkaalta itseltä odotetaan. Yhteistyössä tehdyn sopimuksen pitäisi olla aina työskentelyn perusteena ja siitä pitäisi luopua vain huolellisen pohdinnan jälkeen, jos sopiminen ei näytä onnistuvan asiakkaan kohdalla. (Rostila 2001, 17.)

Joskus muutoksen suunta voi olla tiedossa, eikä osallistumisessa ole välttämättä neuvotteluvaraa. Näin on esimerkiksi tiettyjen lastensuojelutoimenpiteiden kohdalla. Toimenpiteistä kieltäytyminen tai niistä motivoitumattomuus vaati pohdintaa erilaisten pakkokeinojen tai rangaistusten käytöstä, mihin sosiaalityöntekijällä on myös velvollisuus lain perusteella. (Juhila 2006, 85.) Muutos on tällöin jotain, jonka tarpeet, tavoitteet ja menetelmät sosiaali-

työntekijä määrittää oman asiantuntijuutensa kautta. Muutoksella pyritään ennen kaikkea normaaliuteen, joka on määritelty yhteiskunnallisesti yhteisesti jaettuun ja normaaliutta korostavien kriteerien kautta. (mt., 99–100.)

Ajan käsittely on usein ongelmallista tutkittaessa sosiaalityön muutosprosesseja (Pohjola 1991, 250). Monet sosiaalityön muutosprosesseista ovat sekä väliaikaisesti kompleksisia, epäsuoria, mutta samalla myös lineaarisia. Sosiaalityön lastensuojelun tapaukset ovat usein ajallisesti rakentuneita, ja lasten nykyisyys, menneisyys, tulevaisuus ovat jatkuvassa muutoksessa. (Pösö & Eronen 2013, 1–2.) Ihmisten elämänmuutokset tapahtuvat ajassa ja niistä erottuu niin ajallisia murroskohtia, erilaisia harppauksia kehityksessä, solmukohtia, siirtymävaiheita, taantumia kuin tasaisesti eteneviä vaiheita (Pohjola, Laitinen & Seppänen 2014, 291). Se, mitä sosiaalityön käytännöissä tehdään nyt, vaikuttaa ihmisten elämään sekä tällä hetkellä että myös tulevaisuudessa (Eronen 2012, 117).

Sosiaalityössä, mutta myös laajemmin yhteiskunnallisen toiminnan eri tasoilla voidaan erottaa erilaisia ajan jäsentymisiä. Tämän ymmärtäminen kuuluu sosiaalityön ytimeen, ja se myös tukee sosiaalityöntekijän tilannelukutaitoa muuttuvissa toimintaympäristöissä. Eri toimintatasoilla vaikuttavat erilaiset ajat, joita ovat muun muassa yhteiskunnallisten prosessien pitkät syklit hiipivine muutoksineen, erilaisissa murrostilanteissa kiihtyvä aika sekä arjen elämisen lyhyet syklit. Sosiaalityöltä vaaditaan samanaikaisesti nopeiden muutosten aikaansaamista ihmisten vaikeissa tilanteissa ja yhteiskunnallisesti kestävä kehitystä. Sosiaalityön sisältä löytyy lisäksi erilaisia aikaulottuvuuksia, päätökset valmistellaan nopeasti, mutta niiden toteuttamisen prosessit ovat pitkäkestoisia. Toisin sanoen, nopeat syklit vaativat nopeaa reagointia, sen sijaan työn tuloksia voi joutua odottamaan pitkään. (Pohjola ym. 2014, 290.)

Varsin usein sosiaalityön kerronnassa aika tulkitaan lineaarisesti eteneväksi. Lineaarinen aikakäsitys on lähtöisin valistuksen ajasta ja siihen liittyy vahvasti jatkuvan ja eteenpäin menevän kehityksen myytti sekä usko tulevaisuuteen lineaarisesti kehittyvänä. Sosiaalityön muutosorientaatio kietoutuu tiiviisti yhteen lineaarisen aikakäsityksen kanssa. Muutoksen avulla pyritään kohti normaaliutta, mikä muutosprosessin epäonnistuessa luo tarpeen yhä voimakkaammille interventioille. Lineaarinen aikakäsitys ja tätä seuraava tulevaisuuden ennustaminen luo kaksi erilaista kehityksen diskurssia. Ensimmäinen on niin

sanottu kurjuuden diskurssi. Tällöin tilanteen uskotaan kehittyvän lineaarisesti koko ajan huonommaksi ja kurjemmaksi, jos mitään ei tehdä tilanteen muuttamiseksi. Toinen diskurssi on kehityksen diskurssi, joka perustuu lineaarisesti etenevään normalisointiin. Tällöin sosiaalityö voi edetä ja sen pitäisi edetä eteenpäin vievillä askeleilla kohti normaaliutta. Huolimatta tämän hetkisestä tilanteesta sosiaalityö voi tehdä ja sen pitäisi voida tehdä ennustuksia siitä, miten asiat tulevat muuttumaan, ja tähän kaikkeen perustuen sen myös pitäisi toimia ja ohjata toimintaa. Esimerkiksi sijoittamalla lapsi kodin ulkopuolelle, hänen kehitykseen pystytään vaikuttamaan, ja kehitys etenee tämän jälkeen kohti myönteistä tulevaisuutta. (Fahlgren 2009, 211–213.)

Syklinen aikakäsitys asettaa sosiaalityön tutkimukselle joitain vaatimuksia, joista olennaisin on kokonaisten tapahtumakulkujen prosessien ymmärtäminen. Ongelmalliseksi tämän vaatimuksen tekee, että harvalla sosiaalisella tilanteella on määriteltävissä oleva alku ja loppu. Lisäksi myös eri ilmiöissä niiden syklien kesto vaihtelee, ja tutkija on pakotettu tekemään lineaariseen aikakäsityksestä riippuvaisia rajauksia, eli katkaisemaan tutkimuksen tarkastelu johonkin. (Pohjola 1991, 251–252).

Sosiaalityö ja sen muutosprosessit eivät siis ole lineaarisia, kuten ei ole elämä itsessäänkään. Elämä on elämäntulkua jatkuvine muutoksineen ja täten tulkittavissa kokonaisuudessaan elämänprosessiksi. Elämäntulkulla esimerkiksi Pohjola viittaa ajassa tapahtuvaan prosessiin, jossa yksilölliset tapahtumat ja tilanteet elämässä kietoutuvat kokonaisuudeksi paikallisissa kulttuurisissa puitteissa (Pohjola 1994, 20–21). Elämänprosessi ei siis ole rationaalinen ja lineaarisesti etenevä johdonmukainen tarina vaan myös sattumalla on osuutensa prosessin muotoutumisessa (mt., 114). Yksilöllisessä elämänprosessissa mennyt aika vaikuttaa jatkuvasti tähän hetkeen ja toisaalta tulevaisuuteen suuntaudutaan irtautumalla ajasta (mt., 134). Pohjolan sanoin elämää rakennetaan, tulkitaan ja uudelleen tulkitaan jatkuvasti.

Menneisyyden tarkastelu nykyisyydestä käsin tuo näkyviin erilaisia ajankulkuja. Tällaisia eri ajankulkuja ja tapoja tulkita asiakaskirjamerkintöjä ovat Pösö ja Eronen (2013) tuoneet esiin artikkelissaan huostaan otettujen lasten viiden vuoden seuranta tutkimuksesta. He esittelevät neljä erilaista tapaa analysoida kulunutta aikaa ja lasten polkuja sijaishuollossa asiakaskirjamerkintöjä tarkastelemalla. Artikkelissa tehty tarkastelu yhdistää tämän tutki-

muksen teemoja, eli asiakirjamerkintöjä menneisyydessä tapahtuneeseen asiakasprosessin analysointiin, ja toimii näin yhdistävänä tekijänä tutkimuksen teoriakatsauksen ja aineiston analyysin välillä.

Ensimmäinen ja hallitseva tapa tarkastella polkuja Pösön ja Erosen (2013) tutkimuksessa perustui lapsista tehtyjen päätösten tarkasteluun. Lapsen asema määrittyi hänestä tehdyissä muodollisissa päätöksissä ja päätökset muodostivat kiinnekohtia poluille. Lastensuojelun dokumentointi helpottaa tiedon keräämistä ja polkujen tarkastelua: päätöksistä löytyvät päiväykset, päätökset on kirjattu selkeästi ja ne ovat aika järjestyksessä. Ajankulu on helpposti siirrettävissä aikajanelle, johon voidaan merkitä niin päätökset kuin sijaishoitopaikatkin sijaishuollon aikana. Tällainen tarkastelutapa korostaa lastensuojelun institutionaalista puolta byrokraattisten päätösten määrittäessä lasten polkuja. (Pösö & Eronen 2013, 4–5.)

Erilaiset huomiot lapsuudesta ja nuoruudesta muodostavat toisen ajankuvauksen rungon. Asiakirjojen merkinnät kiertyvät usein ongelmien ympärille. Tämä on selitettävissä sillä, ettei päivähoitoon, kouluun, terveyteen ja muihin tällaisiin tekijöihin kiinnitetä huomiota niin kauan kuin niihin ei liity ongelmia. Ongelmat tulevat esiin sijaisvanhempien tai laitoksen henkilökunnan hakiessa niihin apua ja niin ongelmat kuin niihin saatu apu kirjataan tapaustiedostoihin. Tavalliset lapsuuden ongelmat jäävät näistä kirjauksista pois. Ajankulku ei ole lineaarista vaan se on rakennettu hetkiin, jolloin eri palvelun tarjoajat ovat olleet lasten kanssa tekemisissä. (Pösö & Eronen 2013, 5.)

Kolmas Pösön ja Erosen (2013) tekemistä huomiosta liittyy muutoksiin, joita lapsen elämässä tapahtuu. Sijoituksella haetaan positiivisia muutoksia lasten elämään. Nämä tavoitteet on asetettu lähelle tai kauas tulevaisuuteen. Tavoitteita päivitetään ja muotoillaan uudelleen sijaishuollon aikana. Lasten elämässä tapahtui paljon muutoksia tuona aikana, ja osa tapahtumista oli viranomaisten kontrollin ulkopuolella, kuten esimerkiksi vanhemman kuolema, mutta tästä huolimatta kaikilla tapahtumilla oli vaikutuksia lasten tilanteeseen. Kaikki lapsen asiat eivät ole aina tiedossa, mutta silti tiedossa olevien asioiden valossa täytyy tehdä päätökset. Sosiaalityöntekijän epävarmuudet ja empimiset ja odottamattomat muutokset tukevat ajan tiedostamista, missä ammatillinen valppaus on olennainen osa: lapsen tilanteen ammatillinen ymmärtäminen vaatii, että lapsen menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus täytyy neuvotella yhä uudelleen ja jatkuvasti. (Pösö & Eronen 2013, 5–6.)

Neljäs tapa havainnoida ajankulumista asiakaskertomuksilta liittyi merkinnöissä oleviin aukkoihin. Pösö ja Eronen (2013) tulkitsevat nämä hiljaisuusiksi lasten poluissa ja jakavat aukot kahteen eri tyyppiin. Ensimmäisessä tyyppissä lapsi on karannut tai ollut pois hoidosta ja institutionaalisesti tiedetään hyvin vähän lapsen elämästä tältä ajalta. Tällaisten periodien pituus vaihtelee muutamista päivistä ja viikoista useisiin kuukausiin. Etenkin jälkimmäisessä tapauksessa aukot voivat olla hyvinkin merkittäviä. Toisen tyyppit aukot liittyvät kirjauksiin. Kirjauksia ei ole tehty sosiaalityöntekijän valikoinnista johtuen, eli kirjatuksi ovat tulleet sosiaalityöntekijän mielestä tärkeät ja olennaiset asiat. Tämä ei haittaa, jos lapsella pysyy sama sosiaalityöntekijä, joka tuntee lapsen hyvin. Kuitenkin kyseisessä aineistossa kahdella kolmesta lapsesta on ollut enemmän kuin yksi sosiaalityöntekijä viiden vuoden seurantajakson aikana. Muistiin ei voi pelkästään luottaa ja aina ei opita tuntemaan lasta riittävän hyvin ja tietäminenään ei täten auta lasta koskevien aukkojen täyttämässä. (Pösö & Eronen 2013, 6-7.)

Sosiaalinen ongelma on siis jotain, joka koetaan ongelmalliseksi ja johon halutaan muutosta. Sosiaalinen ongelma voi näyttäytyä ongelmallisina elämäntilanteina. Tilanteeseen tarvitaan sosiaalityön puuttumista ja muutostyötä tuon ongelmalliseksi koetun normaalistamiseksi. Jos ongelmat ovat isoja, voi muutoksen avaimet löytyä voimakkaan toimenpiteen avulla. Tällöin päätös kiireellisestä sijoituksesta on sysäys kohti muutosta.

Muutostyö on tavoitteellista työskentelyä, jossa pitäisi olla selvillä se, mitä tehdään, miksi tehdään, miten tehdään ja millä keinoilla. Muutostyö on yksilöllinen prosessi, jonka tavoitteena on elämäntilanteen kohentuminen. Muutostyön edellytys on vuorovaikutus, ja muutokseen pyritäänkin yhdessä asiakkaan kanssa. Yhteistyö ei kuitenkaan aina ole hedelmällistä ja tarvittaessa muutostyöhön myös pakotetaan. Kiireellinen sijoitus voidaan tehdä asianosaisten vastustuksesta huolimatta, jolloin muutoksen lähtökohtana on pakko. Muutoksen keskeisen elementin, asiakassuhteen, voi tällöin ajatella olevan erilainen kuin mitä se olisi, jos muutokseen pyrittäisiin vapaaehtoisesti.

Muutosprosessiin kytkeytyy mukaan myös aika. Kiireellisen sijoituksen muutostyössä aika on olennainen tekijä, sillä kiireellinen sijoitus on ajallisesti määritelty toimenpide. Tällöin päätökset jatkosta ja tavoitellun muutoksen suunnasta on tehtävä nopeasti, rajallisen ajan

aikana. On huomattava, että sosiaalityön muutosprosessit ovat usein kompleksisia ja epäsuoria ja ne voivat sisältää niin taantumia kuin suuria edistysarppauksia. Lisäksi sijoittaminen kodin ulkopuolelle, usein akuutissa tilanteessa on jo itsessään todella iso muutos lapsen ja hänen perheensä elämässä. Vaikutukset eivät siis välttämättä ole vielä näkyvillä silloin, kun täytyisi tehdä päätöksiä siitä, mihin suuntaan kiireellisen sijoituksen jälkeen on edettävä. Sosiaalityöntekijältä vaaditaan muutosprosessin keskellä tilanteen lukutaitoa ja ennustuksia muutoksen suunnasta prosessista, jonka ennustaminen on samalla jopa mahdollista.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tämä luku käsittelee tutkimuksen toteutusta. Luvussa tutustutaan niin tutkimustehtävään tarkempine tutkimuskysymyksineen kuin esitellään tutkimusaineisto ja asiakirja-aineiston erityispiirteitä. Tämän lisäksi tässä luvussa käydään läpi tutkimuksen analyysin eri vaiheet ja analyysin eteneminen sekä pohditaan hieman myös tutkimuksen eettisyyttä.

4.1 Tutkimustehtävä

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, millainen on kiireellisen sijoituksen päätöstä seuraava prosessi ja millaista työtä prosessin aikana tehdään. Prosessia tutkimalla on tarkoitus luoda kuvaus kiireellisen sijoituksen käytännöistä, eri vaiheista ja sen aikaisesta muutostyöstä.

Tutkimuskysymyksenä on siis *millainen on kiireellisen sijoituksen prosessi?* Apuna tähän kysymykseen vastaamisessa toimivat alakysymykset, jotka pyrkivät vastaamaan tutkimustehtävään eri näkökulmista käsin. Nämä alakysymykset ovat:

- *Mistä syystä kiireellinen sijoitus tehtiin, mihin haluttiin muutosta?*
- *Miten kiireellisen sijoituksen aikana tapahtunut muutostyö tuodaan näkyviin asiakirjoissa eri muutostyön elementtien avulla?*
- *Millaisessa tilanteessa kiireellinen sijoitus päättyi ja mitä suunnitelmia kiireellisen sijoituksen jälkeiselle ajalle oli?*

4.2 Aineisto

Tarkastelen tutkimuksessani kiireellisiä sijoituksia. Tutkimuksen tarkempana kohteena ovat Tampereella vuoden 2013 aikana tehdyt kiireelliset sijoitukset. Tutkimuksen aineistona minulla on kaksi erityyppistä kiireelliseen sijoitukseen liittyvää lastensuojelun asiakirjakokonaisuutta: kiireellisten sijoitusten päätökset sekä avohuollon sosiaalityön kertomusosion tekstit. Näistä päätöstekstit ovat virallisia ja tarkasti strukturoituja, asiakaskertomukset sen sijaan vapaamuotoisempia ja ajassa rakentuvia.

Tarvitsemieni asiakirjojen saamiseksi ja ylipäätään aiheen tutkimusta varten hain Tampereen kaupungilta tutkimuslupaa. Henkilötietolaki (523/1999) mahdollistaa 12 §:ssä arkaluontoisten tietojen, joita tiedot sosiaalihuollon tarpeesta ja palveluiden käytöstä ovat, ”käsittelemään historiallista tai tieteellistä tutkimusta taikka tilastointia varten”. Tutkijan ei tarvitse hankkia tutkittavan suostumusta siihen, että häntä koskevia tietoja käytetään, mutta vain jos kyseessä on hyvin laajojen kohderyhmien tutkimisesta (Johnson 2010, 133). Tämän mahdollistaa Henkilötietolain 14 §, jossa todetaan, ettei suostumusta ole mahdollista hankkia tietojen suuren määrän, tietojen iän tai muun sellaisen syyn vuoksi ja henkilökisterin käyttö perustuu tutkimussuunnitelmaan, eivätkä tiedot paljastu ulkopuolisille ja tiedot myös hävitetään tai tiedot muutetaan tunnistamattoman muotoon, kun henkilötiedot eivät ole tarpeen tutkimuksen suorittamiseksi tai tulosten varmistamiseksi. Tällöin tutkimusta varten tarvitaan niin sanottu viranomaislupa (Johnson 2010, 133), josta säädetään laissa viranomaisen toiminnan julkisuudesta:

Viranomainen voi, jollei lailla toisin säädetä, antaa yksittäistapauksessa luvan tietojen saamiseen salassa pidettävästä asiakirjastaan tieteellistä tutkimusta, tilastointia taikka viranomaisen suunnittelu- tai selvitystyötä varten, jos on ilmeistä, ettei tiedon antaminen loukkaa niitä etuja, joiden suojaksi salassapitovelvollisuus on säädetty. Lupaa harkittaessa on huolehdittava siitä, että tieteellisen tutkimuksen vapaus turvataan ---. (JulkL 28§.)

Minulle myönnettiin tutkimuslupa 20.11.2014, jonka jälkeen tein tietopyynnön aineiston saamiseksi Tampereen kaupungilta. Aineiston sain itselleni 24.2.2015. Allekirjoitin aineistoa noutaessani salassapitosopimuksen, jossa sitouduin käsittelemään aineistoa arkaluontoisten asiakirjojen vaatimalla tavalla. Käytännössä huolehdin, ettei kukaan muu minun lisäkseni pääsyt aineistoa lukemaan käsittelemällä ja säilyttämällä aineiston kotonani. Aineiston analyysin valmistuttua hävitin aineiston asianmukaisella tavalla.

Kaiken kaikkiaan Tampereella tehtiin 206 kiireellisen sijoituksen päätöstä 178 eri lapselle vuoden 2013 aikana. Jo varhaisessa vaiheessa tutkimusprosessia tiedostin, etten voi yhden pro gradu -tutkielman puitteissa tarkastella näin laajaa aineistoa. Lopulta päädyin rajaamaan aineistopyyntöni koskemaan 30 kiireellisen sijoituksen päätöstä asiakaskertomuksiin. Käytännössä tämä tarkoitti noin joka seitsemättä päätöstä. Lopullinen aineisto muodostui 29 päätöksestä, koska saamassani aineistossa oli yksi päätös vahingossa tulostettu kahteen kertaan. Aineistosta oli poistettu tunnistetiedot ennen aineiston minulle luovuttamista. Aineistosta oli poistettu kaikki nimet kiireellisesti sijoitetun lapsen etunimeä lukuun ottamatta, lisäksi lapsen syntymäaika oli tiedossa. Vanhempien, perheen muiden lasten nimet ja osoitetiedot eivät olleet näkyvissä minulle.

Sain siis aineiston valmiina kaupungilta. En ole itse tehnyt lopullisia rajauksia aineiston suhteen enkä täten voi olla täysin varma, millä perusteella minulle luovutettu aineisto on muodostettu. Olen lähtenyt tutkimuksessani siitä olettamuksesta ja tutkimus on toteutettu sen mukaisesti, että aineisto on todella rajattu satunnaisesti noin joka seitsemännestä päätöksen mukaisesti. Päätöksien päivämäärät myös vahvistavat osaltaan tätä uskoa. Kaiken kaikkiaan minulla ei siis ole syytä epäillä aineiston rajauksen satunnaisuutta eikä tästä syystä epäillä aineiston luotettavuutta tutkimuksen teossa.

Kaikkiaan aineiston koko oli yhteensä 337 sivua. Päätöstekstejä oli yhteensä 120 sivua, ja yksi päätös oli yleensä pituudeltaan neljä sivua. Yleisesti ottaen kiireellisen sijoituksen päätökset kirjataan valmiiksi strukturoidulle lomakkeelle. Kaikkiaan sivuja päätöksissä oli yleensä noin seitsemän, mutta olennaisin ja minulle tulostettu tieto mahtui neljälle ensimmäiselle sivulle. Avohuollon sosiaalityön kertomusosiot olivat sen sijaan keskenään hyvin erilaisia. Sivumäärä vaihteli yhdestä neljäntoista sivuun, yhteensä sivumäärä oli 217. Keskimäärin sivuja oli yhtä lasta kohden seitsemän.

Kiireellisen sijoituksen päätökset kirjataan valmiille päätöspohjalle, ja päätökset toimitetaan aina asianosaisille. Päätöksessä on kirjattu päätöksen päivämäärä ja päätösnumero. Päätöksestä löytyy lapsen nimi- ja osoitetiedot. Päätös alkaa toteamuksella, (lapsen nimi) sijoitettiin kiireellisesti (sijoituspaikan nimi) xx.xx.xxxx (päivämäärä) alkaen lastensuojelulain 40 §:n perusteella ja 38 §:n mukaisesti. Lisäksi todetaan, että päätös pannaan kiireellisesti täytäntöön lastensuojelulain 91 §:n nojalla muutoksenhausta huolimatta.

Päätöksen perusteluissa listataan ensimmäisenä asiaan osalliset. Tämän jälkeen on omana otsikkonaan kiireellisen sijoituksen perustelut. Tällöin ensimmäisenä on teksti ”Välitön vaara tai muu kiireellisen sijoituksen ja sijaishuollon tarve (LsL 38 §)”. Tämän alle päätöksen tehnyt sosiaalityöntekijä esittää lyhyen tilannekuvauksen ja perustelut kiireelliselle sijoitukselle. Läheisverkon kartoittamisen (LsL 32 § 1 mom.) alla kerrotaan onko läheisverkon kartoittamista tehty, tai perustelut siitä, miksi se on jätetty tekemättä. Sijaishuoltopaikan valinnassa (LsL 50 §) kerrotaan, miten ja millä perusteilla sijaishuoltopaikka on valittu.

Edellä mainittujen jälkeen on vuorossa asiaan osallisten ja lapsen mielipiteen selvittäminen (LsL 38 § 3 mom.). Omana kohtanaan päätöksessä on lapsen, äidin, isän ja muun lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavan henkilön mielipide ja käsitys asiasta. Kohdassa voi valita, että mielipide on selvitetty (päivämäärä) ja missä, tai että mielipide on ”jätetty selvittämättä, koska selvittämisen takia asian käsittely viivästyy, mikä aiheuttaa haittaa lapsen terveydelle, kehitykselle tai turvallisuudelle (38 § 3 mom.)”. Joko ennen tai jälkeen näiden valmiiden kohtien on kirjoitettu omin sanoin esimerkiksi vastustetaanko kiireellistä sijoitusta. Päätöksessä sovitaan myös yhteydenpito-otsikon alla lapsen ja perheen yhteydenpidosta sijoituksen aikana. Tämä alkaa valmiiksi painetulla ”Lapsen ja vanhempien sekä lapsen ja lapselle läheisten henkilöiden yhteydenpidon tukeminen ja edistäminen (LsL 45 § ja 54 §)”. Tämän jälkeen on useimmiten kirjattu, mitä yhteydenpidosta on sovittu.

Lopuksi päätöksestä löytyy päättäjän ja lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän yhteydestiedot sekä tieto, mistä lähtien ja lisäksi mahdollisesti kuinka pitkään päätös on voimassa.

Avohuollon sosiaalityön kertomusosio, eli toisin sanoen asiakaskertomukset ovat kiireellisen sijoituksen päätöksiin verrattuna erilaisia sekä rakenteeltaan että sisällöltään. Asiakaskertomukset ovat ajassa rakentuvia ja niihin tulee kirjatusti tietoja niin neuvotteluista, yhteydenotoista kuin toimenpiteistä ja suunnitelmista. Asiakaskertomusten sisältö vaihtelee kirjoittajan mukaan. Asiakaskertomukset voivat olla myös aukollisia, asioita on voinut jättää kirjaamatta erinäisistä syistä johtuen.

4.3 Asiakirjat aineistona

Tämän tutkimuksen ensisijaisena tehtävänä on tarkastella kiireellisen sijoituksen prosessia. Näkökulma tutkimuksessa on instituution toiminta ja sen käytännöt prosessin aikana. Prosessia avaamaan soveltuvat silloin mielestäni kaikkein osuvimmin instituutiossa tuotetut asiakirjat. Asiakirjat ovat osa sosiaalityön työkäytäntöjä (Kääriäinen 2003, 165). Asiakirjojen käyttöä tutkimuksen teossa voi perustella myös toisenlaisesta näkökulmasta; sosiaalityön tutkimuksen, kuten asiakastyön, kohteena ovat monesti eettisesti haastavat asiakastilanteet ja hankalat ilmiöt. Tästä syystä tutkimusaineiston saanti voi olla vaikeaa ja olisi myös eettisesti haastavaa kerätä tietoja asiakkaalta vain tutkimuskäyttöä varten, varsinkin kun sosiaalityön asiakirjat itsessään muodostavat varsin hyödyntämättömän tutkimuspotentiaalin. (Kuusisto-Niemi, Rissanen & Saranto 2011, 258.) Lisäksi usein tutkittaessa lapsiin kohdistuvien toimenpiteiden ja heitä koskevaa päätöksentekoa, voidaan tähän tarkoitukseen ajatella soveltuvan lasten suoraan kohtaamisen sijaan paremmin erilaiset dokumenttiaineistot (Kallio 2010, 170).

Asiakirjoilla on ollut vahva merkitys sosiaalityön tutkimuksessa (kts. esim Kääriäinen 2003 & Saurama 2002), mutta samalla asiakirjojen käyttö tutkimuksessa on ollut myös vähäistä 2000-luvulla (Kuusisto-Niemi ym. 2011, 270). Asiakirjojen käyttö tutkimuksen aineistona vaatii tietoisuutta siitä, mitä on tutkimassa (Kääriäinen 2003, 20). On myös huomioitava, ettei luvanvaraisten aineistojen kanssa työskenneltäessä voi vielä tutkimuslupaa hakiessa tietää, mitä lopulta tullaan tutkimaan. Tämä on huomioitava pyrkimyksissä käyttää aineistoa jonkin ilmiön selittämiseen tai muutoksen kuvaamiseen. (Saurama 2002, 54.) Asiakirjojen tutkimisen myötä saadaankin esiin vain se, mikä on kirjattu erilaisiin dokumentteihin. Tutkijasta tulee tutkimuksen tarinankertoja, joka merkityksellistää havaintojaan. Tutkimuksen kohteena on väistämättä sosiaalityöntekijä ja hänen näkökulmansa, eli mitä hän ammatillisesti havainnoi ja miten hän asiakirjoissa tulkitsee ympäröivää maailmaa. (mt., 64.) Asiakirjoja käytettäessä tutkimuksen aineistona valikointi vain jatkuu tutkimuksen edetessä. Tutkija valikoi tutkimusteemansa mukaisesti aineistosta ne asiat, jotka hänen mielestään vastaavat asetettuihin tutkimuskysymyksiin.

Asiakirjoja ei voi pitää valmiina aineistona tutkimuksen teossa, vaan Saurama (2002) toteaa, että asiakirjojen muokkaaminen tutkimusaineistoksi on yksi vaihe tutkimuksen tekemisestä. Asiakirjoja ei ole tuotettu tutkimuskäyttöön, mutta sen sijaan niitä pidetään tosina. Ne ovat tekstejä, jotka on tuotettu hallinnon tarpeeseen, usein vain sisäiseen käyttöön. Näin ollen niihin koottu tieto on merkityksellistä hallinnon näkökulmasta, mutta tämä tieto on vain osa viranomaistoimintaa ja antaa täten yksipuolisen kuvan tutkimuksen kohteena olevasta todellisuudesta. Asiakirjoista välittyvää todellisuutta ei voi tavoittaa, mutta siitä voidaan tehdä todellisuuden jäljittelyä. Tutkimuksesta tulee myös väistämättä aineistosidonnaista. (Saurama 2002, 50–54.)

Asiakirjojen käyttöä on kritisoitu tutkimuksen teossa, koska niitä ei ole kirjoitettu tutkimusta varten vaan arkipäiväisen työn tekemiseen. Samalla asiakirjat kertovat jotain toiminnan ja tulkinnan perusteluista, jokapäiväisistä ratkaisuista (Saurama 2002, 14 & 123). Kääriäinen (2003, 167) havaitsi tutkimuksessaan sosiaalityöntekijöiden valitsevan dokumenteissa käytetyn kielenkäyttönsä ja kirjoittamistavat käytännöllisesti tavoitteiden ja tarkoitusten suuntaisesti. Asiakirjat esittävät todellisuutta, joka tulee kuvatuksi palvelun tuottajan, instituution näkökulmasta ja tutkimuksen kannalta monia mielenkiintoisia seikkoja voi jäädä näkymättömiin. Se, mitä lopulta dokumentoidaan, vaihtelee niin asian kuin asian kirjaajan suhteen. Kirjaajan täytyy ottaa myös huomioon, että asiakkaalla on oikeus tutustua asiakirjoihinsa, lisäksi asiakastietojärjestelmät asettavat omat reunaehdonsa sille, mitä ja miten dokumentoidaan. (Kuusisto-Niemi ym. 2011, 269.) Asiakirjoja käytettäessä aineistona on pidettävä mielessä, että samalla kun ne kuvaavat tarkastelun kohteena olevaa ilmiötä, ne myös luovat ja rakentavat sitä (Pösö 2014, 76).

Johanna Mäenpään ja Maritta Törrösen (1996, 57) lastensuojelun dokumentointia koskevan tutkimuksen johtopäätöksenä oli, ettei lapsi pääse kuuluviin sosiaalityön muistiinpanoissa (1996, 57). Seuraavalla vuosikymmenellä tehdyn Aino Kääriäisen (2003, 165) väitöskirjatutkimuksen mukaan lastensuojelun asiakirjat ovat moniäänisiä tekstejä, ne tuovat esiin eri henkilöiden puhetta, käsityksiä ja mielipiteitä. Toisin kuin Mäenpään ja Törrösen tutkimuksessa, Kääriäisen tutkimuksen mukaan myös lapset pääsevät asiakirjoissa ääneen (mt., 63).

Asiakirjoja kirjoittava sosiaalityöntekijä tekee paljon valintoja dokumentoidessaan, muun muassa mitä ja miten kirjataan, kuka pääsee puhujaksi, ja edellä olevaan viitaten, miten lapsen ääni tulee kuuluviin (kts. esim. Kääriäinen 2003). Saila Huuskonen (2004) tutki informaatiotieteiden alaan kuuluvassa väitöskirjassaan lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden dokumentointia. Huuskosen mukaan kirjaamisprosessi on yhtä aikaa sekä fyysinen että henkinen, sosiaalityöntekijä kommunikoi ja kirjaa asioita samanaikaisesti asiakastapaamisessa. Asiakastapaamisen jälkeen muistiinpanoja kirjatessa tietojärjestelmään jotain jää aina pois. Osa kirjaamatta jääneistä asioista on tarkoituksellista ja osa taas tahatonta. Tarkoituksellinen kirjaamatta jättäminen tapahtuu esimerkiksi silloin, kun varaudutaan tuleviin asiakirjojen lukijoihin sekä dokumenttien käyttöön. Tahattomat kirjaamatta jättämiset taas liittyvät esimerkiksi huonoihin muistiinpanoihin ja aikapulastakin johtuviin vaikeuksiin muistaa kaikkia yksityiskohtia. (mt., 57.)

Aikaisempi tutkimus (Huuskonen, Korpinen, Pösö, Ritala-Koskinen & Vakkari 2010) lisäksi osoittaa, että tutkittaessa lastensuojelun avohuollon asiakaskertomusten merkintöjä on huostaanotetuilla lapsilla selvästi enemmän merkintöjä kuin lastensuojelun asiakkuudesta poistuneilla tai avohuollon asiakkuudessa jatkavilla lapsilla. Huostaanotetuille lapsille kertyneiden merkintöjen suuren määrän arvioidaan tutkimuksessa johtuvan kahdesta erisyystä. Ensinnäkin merkinnät kertovat intensiivisestä työstä lasten vaativissa tilanteissa, mutta ne saattavat kertoa myös huostaanoton ennakoinnista. Tällöin tehtyjä tukitoimenpiteitä ja niiden vaikutuksia on täytynyt kuvailla erityisen tarkasti. (mt., 653.) Valikointia kirjaamisen suhteen tapahtuu siis monista eri syistä ja tästä myös aiheutuu erilaisia seurauksia.

Asiakirjoja tarkasteltaessa tutkimustarkoituksessa on myös muistettava, että dokumentoitaessa kirjataan organisaatiollisesti tärkeä tieto, mutta muista näkökulmista tärkeä tieto jää usein kirjaamatta (Kiuru & Metteri 2014, 170). Asiakirjoja kirjoittaessa kirjoittaja tekee päätöksiä siitä, mitkä asiat ovat merkityksellisiä eli mitä kirjataan ja mitä jätetään kirjaamatta, eikä tätä valikointiprosessia voi selvittää mistään jälkikäteen (Kääriäinen 2007, 247). Lisäksi esimerkiksi vain sosiaalityöntekijöiden kontaktirytykset kirjataan, samalla kun kaikki asiakkaan tekemät yritykset saada sosiaalityöntekijä kiinni jäävät luonnollisesti kirjaamatta (Kääriäinen, 2004, 99). Sosiaalityössä dokumentointi onkin Kääriäisen mukaan tiedonmuodostuksen väline, asiakaskohtaamisen näkyväksi tekemistä ja jäsentämistä (mt.,

102). Tästä syystä dokumentoinnin eli tiedon muodostamisen tulisi olla mahdollisimman tietoista toimintaa, tietämisen näkyväksi tekemistä ja salatun tietämisen minimointia (Kääriäinen 2007, 265).

4.4 Analyysin eteneminen

Aloitin analyysin lukemalla kertaalleen läpi päätökset ja kertomusosiot. Aineisto oli suuri, joten sen hallitsemiseksi aineistoa täytyi jaotella pienempiin osiin.

Päätökset olivat strukturoituja ja helppolukuisia, joten tein jo ensimmäisellä lukukerralla niistä poimintoja. Merkitsin ylös niin lasten sukupuolet, syntymävuoden kuin sijoitushetken iän. Lisäksi etsin tiedon siitä vastustiko lapsi itse tai jompikumpi vanhemmista kiireellistä sijoitusta. Samalla tavalla etsin tiedon siitä, oliko edellä mainittujen asianosaisten mielipide selvitetty vai oliko päätöstä tehtäessä jätetty mielipide selvittämättä. Seuraavalla lukukerralla etsin jokaisesta päätöksestä syyn, millä perusteella kiireellinen sijoitus oli tehty. Listasin myös, minne lapsi sijoitettiin ja millä perusteella sekä oliko läheisverkostoa kartoitettu ja millä perusteilla se oli mahdollisesti jätetty kartoittamatta. Merkitsin myös ylös, mitä päätöksessä oli sovittu yhteydenpidosta sijoituksen aikana. Etsin päätöksistä myös tiedon siitä, kuka päätöksen teki, eli tehtiinkö kiireellinen sijoitus sosiaalipäivystyksen vai alueellisen sosiaaliaseman toimesta. Viimeisimmässä vaiheessa jaottelin päätökset sen mukaan, oliko kiireellisen sijoituksen pääasiallinen syy lähtöisin huoltajasta vai lapsesta itseltään.

Kertomusosion kirjaukset luin ensimmäisessä vaiheessa vain kertaalleen läpi. Näihin kirjauksiin oli saattanut jäädä yksittäisiä nimiä, jotka lukiessani piilotin mustalla tussilla. Joitain mielestäni ensi näkemältä olennaisia kohtia alleviivasin ja korostin. Lisäksi etsin jokaisen lapsen kertomusosiosta, mitä kiireellisen sijoituksen jälkeen tapahtui, jos se suinkin vain oli löydettävissä kirjauksista. Toisin sanoen, alkoiko lapsella jokin avohuollon palvelu tai aloitettiin esimerkiksi huostaanoton valmistelu vai oliko kiireellinen sijoitus vain lyhyt hetkellinen ajanjakso perheen elämässä. Merkillepantavaa oli, että kiireellisen sijoituksen loppuvaiheet jäivät monessa tapauksessa epäselviksi. Hyvin harvoissa tapauksissa kerto-

musosioon oli kirjattu esimerkiksi tehty päätös kiireellisen sijoituksen päättymisestä tai edes sitä, milloin kiireellinen sijoitus on tosiasiallisesti päättynyt. Kiireellisen sijoituksen päättymisen ja sen jälkeisten palveluiden selvittäminen vaatii hieman päättelyä ja omien tulkintojen tekoa. Kaiken kaikkiaan minulla oli kuitenkin tässä vaiheessa jonkinlainen käsitys siitä, minkälaisen aineiston kanssa olen tekemisissä.

Analyysin avuksi muodostin päätöksistä ja kertomusosion kirjauksista aikajanoja. Piirsin käsin jokaiselle lapselle oman aikajanan, johon merkitsin päivämäärän mukaisesti jokaisen kirjausten kertomusosiosta. Elina Pekkarinen (2010) on väitöskirjassaan käyttänyt sosiaalihuollon asiakirjoja aineistonaan. Pekkarinen aloitti analyysin tekemällä jokaisesta aineistonsa analyysin kohteena olevasta tapauksesta kronologisesti etenevän aikajanan kirjaamalla kaiken, mitä löysi sosiaalihuollon asiakasaktista. Pekkarinen määrittää tämän asiakkuuselämän rekonstruktioksi, jonka avulla hän sai myös siirrettyä kunkin asiakaslapsen asiakaskirjoissa ilmenevät tapahtumat ja määritelmät samaan tiedostoon. (mt., 55.) Samaa periaatetta, mutta pienemmässä mittakaavassa toteutin omassa analyysissäni aikajanojen avulla.

Valmiita aikajanoja oli yhteensä 64 sivua. Aloitin aikajanan kiireellisestä sijoituksesta ja yhdistelin aikajanan alkuun sekä päätöstekstiä että kertomusosion kirjauksia. Kertomusosion kirjauksista koin olennaisimmaksi poimia kuka teki ja mitä teki. Näin merkinnöistä syntyi kuva paitsi siitä, kuinka paljon ja usein merkintöjä lapsen kiireellisen sijoituksen aikana tehtiin, myös ketkä olivat aktiivisia toimijoita ja millä tavoin. Aikajanoja tehdessäni häivyttiin vielä lisää tunnistetietoja, kirjoitin merkintöjä tehdessäni vain onko kyseessä poika tai tyttö. Aikajanojen yhdistämiseksi jatkossa asiakirjoihin kirjoitin näkyviin lapsen syntymävuoden ja asiakirjojen tunnisteen, eli asiakirjan juoksevan numeroinnin ja sukupuolen tunnisteen. Tutkimuksen liitteessä on esimerkki aikajanasta. Esimerkkijanaa on yksinkertaistettu, eikä se sisällä tarkempia kuvauksia kiireellisen sijoituksen prosessin sisällöstä. Esimerkkijana tuo esiin yhden tapauksen asiakaskertomusmerkintöjen rytmin.

Tässä vaiheessa minulla oli tutkimuksen aineisto määrällisesti läpikäyty. Syventääkseni aineistoon tutustumista ja saadakseni sen esitettyä järkevällä tavalla loin aineistosta kolme tarkastelutasoa. Tarkoitukseni oli siis luoda kolme erilaista näkökulmaa analyysin pohjaksi. Palasin päätöksien, aikajanojen ja asiakaskertomusten pariin purkamaan ja erittele-

mään tarkemmin yksittäisiä tapauksia ja tilanteita. Jokaisessa tarkastelutasossa näkökulma oli eri ja etsin vastauksia erilaisiin kysymyksiin. Päätösteksteistä katsoin, mikä oli se lähtökohta, josta päädyttiin kiireelliseen sijoitukseen, eli mitkä asiat vaikuttivat päätökseen, mihin haluttiin puuttua ja mitä haluttiin muuttaa sekä miten päätökset perusteltiin. Olennaisia kysymyksiä olivat myös, kuka teki päätökset ja missä ne tehtiin. Erityisen tärkeää oli lisäksi selvittää, miksi kiireellisen sijoituksen päätökseen päädyttiin. Aikajanojen ja asiakaskertomusten avulla pyrin selvittämään, mitä itse kiireellisen sijoituksen prosessin aikana tapahtui, instituution eli tässä tutkimuksessa sosiaalityöntekijän näkökulmasta tarkasteltuna. Erityisen kiinnostuksen kohteena olivat tällöin asiakaskertomuksille dokumentoidut merkinnät muutostyön konkreettisesta toteutumisesta, kuka oli toimijana, ja kuinka aktiivisia eri toimijat olivat asiakaskertomusten kirjauksien perusteella. Aikajanat auttoivat hahmottamaan, miten ja millaisella ajanjaksolla kiireellisen sijoituksen prosessit olivat edenneet. Viimeisin tarkastelutasoista koski tehtyjä suunnitelmia kiireellisen sijoituksen jälkeiseksi ajaksi. Tällöin etsin asiakaskertomuksista, siten kun se kussakin tapauksessa oli mahdollista, mitä kiireellisen sijoituksen jälkeen suunniteltiin. Yritin siis saada vastausta kysymykseen, mitä tapahtuu kiireellisen sijoituksen jälkeen, eli mitä mahdollisia lastensuojelun tutkimuotoja oli suunniteltu kotiutumisen tukemiseksi, tehtiinkö kiireellisen sijoituksen jatkopäätöksiä vai aloitettiin huostaanoton valmistelu.

Tarkastelutasot toimivat aineiston tutustumisen apuna. Varsinaisessa analyysissä loin aineistosta kolmen tarkastelutason näkökulmien avulla neljä erilaista ryhmää. Jaoin ja tyypittelin siis aineiston lapset erilaisiin ryhmiin kiireellisen sijoituksen lähtökohdat ja lapsen tilanteet, prosessin etenemiset ja kiireellisen sijoituksen päättymiset yhdistellen, yleisiä linjoja painottaen yksityiskohtien sijaan. Tavoitteena oli luoda tapauksia yhdistelevä, keskimääräinen ja kuvitteellinen kuvaus kunkin tyyppityksen kiireellisen sijoituksen prosessista, niin sanottu kertomus. Kertomukset ovat siis yhdistettyjä, keksittyjä tapahtumakuvauksia. Kaikille tietyn ryhmän lapsille ei luonnollisestikaan ole tapahtunut kaikkea eikä kukaan ole käynyt läpi juuri kirjoitetun mukaista tapahtumakulkua. Kyseessä ovat siis keskimääräiset ja suuripiirteiset ryhmittelyt, joiden päälinjat on saatu asiakaskertomuksilta. Kaikki vaiheet, syyt ja seuraukset eivät ole mahtuneet mukaan. Aikaisempi kolmitasoinen tarkastelu erittelee tarkemmin yksittäisiä tapauksia ja tilanteita.

Käytännössä ryhmät on tehty teemoittelun ja tyypittelyn avulla. Ryhmät muodostuivat lopulta suhteellisen helposti aineiston ollessa tässä vaiheessa jo hyvin tuttu, ja tarkastelutasojen ansiosta eri näkökulmat oli käyty tarkasti läpi. Pyrin yhdistämään mahdollisimman samanlaiset tapaukset, niin kiireellisen sijoituksen syyn, lapsen tilanteen, prosessin vaiheiden kuin lopputuloksen suhteen. Pyrin painottamaan kokonaisuutta pitäen mielessä tutkimuskysymykset. Ryhmien muodostaminen vaati jonkin verran kompromissien tekoa, ja ryhmät olisi voinut rakentaa myös eri tavoin, eri asioita painottaen. Lopulta muodostuneet neljä ryhmää ovat suuntaa antava kuvaus siitä, millaisia satunnaisesti rajatun aineiston kiireelliset sijoitukset olivat.

Ennen kertomuksien kirjoittamista loin jokaiselle ryhmälle oman kuvitteellisen lähtötilanteen ja lapsen ryhmän tietojen perusteella. Valitsin ryhmän tapauslapsiksi ryhmän yleisemmän sukupuolen, lasten iän keskiarvon sekä keskimääräisen perhetilanteen, eli esimerkiksi asuuko lapsi molempien vai toisen vanhemman luona ja onko lapsella sisaruksia. Kävin ryhmän kaikkien lasten kiireellisestä sijoituksesta läpi syyt, perusteet, päätöksen tekijän ja sijoituspaikan ja näistä tiedoista yhdistelemällä loin lähtötilanteen kunkin ryhmän kiireelliselle sijoitukselle ja sen tapauslapselle.

Tämän jälkeen poimin jokaisen ryhmän aikajanojen merkinnöistä yleisimmin esiintyvät ja tein merkintöjä yhdistellen kullekin ryhmälle uuden aikajanan. Tämä vaihe oli työläs ja sisälsi paljon niin sanottua paperinpyörittelyä. Minulla oli vuorollaan käsittelyssä erikseen jokainen ryhmä. Levitin ryhmän lasten aikajanat lattialle. Vertailin aikajanoja toisiinsa ja etsin yhtäläisyyksiä sekä eroja. Yhdistelin ja valikoin merkintöjä. Ryhmän kuvitteellisen aikajanan tekemisessä tärkeää oli myös huolehtia tapahtumien loogisuudesta, joten kaikkia merkintöjä ei voinut tästäkään syystä huomioida. Toinen syy oli asianosaisten yksityisyyden suojeleminen, liian yksityiskohtaisia merkintöjä ei voinut suoraan siirtää uudelle aikajanallemme, vaan muuttelin monessa kohdassa yksityiskohtia. Uuden kuvitteellisen aikajanan perusteella kirjoitin yhtenäisen, koko ryhmää kuvaavan tarinan. Merkitsin tarinoin päiävän, jolloin tapahtuma on tapahtunut. Sisältöä tarinaan sain aikajanan merkintöjen lisäksi asiakaskertomuksilta. Olennaisessa roolissa jokaisessa kertomuksessa oli myös se, miten pitkään kiireellinen sijoitus kesti ja mitä sen jälkeen tapahtui. Nämäkin tiedot ovat jokaisen ryhmän keskimääräisiä kuvauksia, loogisuus muistaen.

Loppujen lopuksi analyysi rakentui siis useista eri osista ja syntyneet kertomukset ovat usean eri tutkimustason ja -kerran yhdistelmiä. On tarpeen painottaa, että lopullisissa kertomuksissa on paljon tutkijan omaa tulkintaa. Lähtökohtana kertomuksien tekoon on silti ollut aineiston hyvä tunteminen, tarkasti valitut merkinnät aikajanoilta sekä huolehtiminen erityisesti siitä, etteivät yksityiskohdat ole liian paljastavia. Tämä on turvattu lasten taustojen, kiireellisten sijoitusten syiden ja tapahtumien yhdistelemisellä ja yksityiskohtien muuttamisella.

4.5 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Lastensuojelututkimukselle on ominaista käsiteltävät teemat, jotka ovat usein arkaluonteisia tai eettisesti haastavia (Pekkarinen 2011, 43). Lastensuojelusta tutkimusta tehdessä voi syntyä eettisiä ongelmia useista eri eettisistä periaatteista johtuen. Näitä periaatteita ei voi asettaa yksiselitteisesti arvojärjestykseen vaan ratkaisut on tehtävä yksittäistapaukseen parhaiten perusteltavissa olevin periaattein. Ratkaisu on tutkijan henkilökohtainen asia, mutta se ei ole koskaan mielivaltainen. (Nieminen 2011, 7.) Tutkimuksessa huomioon otettavia eettisiä seikkoja ja näkökulmia on useita, ja tutustun niihin tarkemmin tässä luvussa. Aivan ensimmäiseksi lähestyn tutkimuksen eettisyyttä kuitenkin vielä hieman korkeammalta tasolta, tutkimuksen teon eettisiä lähtökohtia tarkastellen.

Tutkimusetiikka ei ole ja eikä koske pelkästään tutkimuksen esteitä ja eettisiä haasteita, vaan tutkimuksen tekoa voidaan pitää jo itsestään eettisenä tekona (Vehkalahti, Rutanen, Lagström & Pösö 2010, 21). Pekkarinen (2011, 44) myös kysyy, onko eettisesti oikein jättää lastensuojelua tutkimatta. Esimerkiksi kiireellinen sijoitus on voimakkaasti perheiden yksityiselämään puuttuva interventio, mutta tutkimus myös saa siitä moraalisen perustelunsa: yhteiskunnallista puuttumista koskevasta prosessista tulee tietää ja tehdä tätä käytäntöä näkyvämmäksi (Eronen 2013, 30). Ilmiön näkyväksi tekemisellä voidaan käydä taisteluun avuttomiin ja heikkoihin kohdistuvaa pahuutta vastaan, ja se itsessään on sosiaalityön tärkeimpiä tehtäviä (Granfelt 2002, 137). Sosiaalityöltä vaaditaan myös vaikuttavuutta, ja yhtenä keinona voidaan pitää työkäytännöistä ja niiden vaikutuksista dokumentoidun tiedon esiin nostamista (Kuusisto-Niemi ym. 2011, 269).

Kaiken kaikkiaan tutkijan on syytä pitää mielessään kolme tutkimuksen tekoon liittyvää perusvelvollisuutta, jotka ovat luotettavan tiedon tuottaminen maailmasta, tieteellisen julkisuuden ylläpito ja tutkittavien oikeuksien kunnioitus (Mäkelä 2011, 360). Tämän lisäksi lähtökohtana tutkimuksen teolle voidaan pitää tutkimuseettisen neuvottelukunnan mietintöä vuodelta 2009. Sen mukaan eettiset periaatteet voidaan jakaa kolmeen osa-alueeseen, jotka ovat: 1) tutkittavien itsemääräämisoikeuksien kunnioittaminen, 2) vahingoittamisen välttäminen, 3) yksityisyys ja tietosuojat. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009.) Toisaalta tutkimuksen etiikka voidaan myös määritellä kolmen negatiivisen normin kautta: 1) älä vahingoita tutkimuksesi kohdetta, 2) älä valehtele tutkimustasi koskevista asioista tiedeyhteisölle äläkä yhteiskunnalle, 3) älä varasta muiden aineistoja äläkä tuloksia. Näitä välttämällä tutkija on jo päässyt pitkälle syyllistymättä karkeisiin tutkimuseettisiin väärinkäytöksiin. (Hallamaa, Lötkönen, Launis & Sorvali 2011, 398.)

On myös huomioitava, että viranomaisdokumentteja käyttäessäni kohtasin tutkimuskohteeni vain välillisesti. Tällöin eettiset kysymykset ovat toisen tyyppisiä, heti tutkimuslupakäytännöistä lähtien, mutta luonnollisesti tärkeitä. Tutkimuksessa käytettävän aineiston käytön eettisiä reunaehdot on pohdittava läpi tutkimuksen. (Vehkalahti ym. 2010, 19). Kohtasin siis tutkimukseni lapset epäsuorasti tutkimalla heitä koskevia, mutta en tutkimusta varten tuotettuja aineistoja. Eettiset kysymykset koskevat näin ennen kaikkea tietoja, aineiston keräämistä, tulkittamista ja käyttämistä. (Kallio 2010, 163.) Toisin sanoen, tutkimuksen kohteena olevat eivät tienneet osallistuvansa tutkimukseen. Kysymys tutkittavien itsemääräämisoikeudesta on siis hyvin moniulotteinen. Tästä syystä koin erityisen tärkeäksi painottaa yksityisyyden turvaamista tutkimusta tehdessäni. Tavoitteenani oli, etteivät tutkimukseen välillisesti osallistumaan joutuneet tietäisi osallistuneen siihen tutkimuksen lukemisen jälkeenkään. Pyrin tekemään aineiston kertomuksista varsin yleistäviä ja yksityiskohdat muuttavia. Tähän samaan kokonaisuuteen sopii myös toinen eettisistä periaatteista, vahingoittamisen välttäminen. Mielestäni tämänkaltaisen arkaluontoisen aiheen ja aineiston takia on erityisen tärkeää, ettei aineiston lapsille tai sosiaalityöntekijöille koidu mitään vahinkoa tämän tutkimuksen takia. Ja jälleen tutkimuseettiset periaatteet kytkeytyvät toisiinsa, vahingoittamisen välttämiseksi yksityisyyden suojaaminen ja tietosuojauskysymykset ovat ensisijaisen tärkeitä.

Asiakirjoja käytettäessä tutkimuksen aineistona täytyy huomioida monia asioita (kts. luku 4.3). Eettisesti kestävä tutkimus tehdessä on kaikki valinnat tehtävä mahdollisimman avoimiksi. Sauraman (2002) mukaan tutkimuksen eettiset säännöt ovat sekä yleisiä että yleviä, joten pelkästään niiden pohjalta ei voi ratkaista yksittäisten tutkimusten jokaista eettistä ongelmaa. Tällöin ratkaisu ja vastuu eettisestä pohdinnasta ja aineiston käytöstä jää tutkijalle. (mt., 55.) Asiakirjojen osalta tutkimuksen avoimuutta, mutta myös tutkimuksen eettisyyttä on syytä tarkastella niin asianosaisten yksityisyyden ja tunnistamattomuuden suojaamisen kuin asiakirjoja koskevien valintojen näkökulmista. Alkuperäisen asiakirjamerkinnän tehnyt sosiaalityöntekijä on käyttänyt harkintaa ja tehnyt valinnan siitä, mitä tulee kirjatuksi asiakirjaan ja mikä jää pois. Analyysivaiheessa valintojen tekeminen jatkui, kaikille asioille ei laitettu yhtä suurta painoarvoa. Harkinnan mukaisesti tässä vaiheessa on voinut jäädä pois jotain toisen mielestä tärkeää. Toisaalta, tutkijan ominaisuudessa tekemäni valinnat ovat pyrkineet olemaan mahdollisimman eettisiä ja tutkimusprosessi avoin. Olen jättänyt tutkimusprosessin kannalta mielestäni epäoleellisuuksia huomioimatta, olen jättänyt ja häivyttänyt tunnistetietoja pois, olen muuttanut yksityiskohtia ja pyrkinyt yleistyksiin yksityiskohtien sijaan.

Yksi tehdyistä valinnoistani koski alkuperäislainauksen käyttämistä. Päädyin olemaan käyttämättä niitä tutkimuksessa, ennen kaikkea yksityisyyden suojaamiseksi. En ollut pyytänyt lupaa tutkimuksen tekoon aineistossani esiintyviltä työntekijöiltä, lapsilta ja heidän perheiltään, eivätkä he tiedä osallistuneensa tutkimukseeni. Tästä syystä minusta olisi ollut väärin käyttää työntekijöiden suoria lainauksia ja tulla samalla paljastaneeksi mahdollisesti jotain myös asiakirjojen kohteena olevista lapsista. En myöskään kokenut, että alkuperäislainaukset olisivat tuoneet sellaista lisäarvoa, jonka takia riski tunnistettavuuden riskeeraamiseksi olisi kannattanut ottaa. Esittelen aineistoa kattavasti eri tarkastelutasojen kautta, en yksittäisten aineistolainauksen. Kertomukset perustuvat aineistoon ja aineistosta tehtyihin tarkastelutasojen analysointiin, yksittäiset lainaukset kertomusten sisällä olisivat antaneet vääränlaisen kuvan, olisihan kertomus rakentunut tällöin liikaa yhden tapauksen varaan. Lisäksi en varsinaisesti tutkinut sosiaalityöntekijöiden kirjauksia vaan ne olivat väline aiheen tutkimiseen, ei siis tutkimuksen aihe. Alkuperäislainauksen käyttäminen olisi ohjannut tutkimusta enemmän kirjausten tutkimiseen, varsinaisen tutkimuskohteen sijaan.

Tutkimuksen aineiston hävittämiseen säilyttämisen sijaan on olemassa yksinkertaiset ohjeet: ”Kun tutkimusaineisto on muodostettu viranomaisen asiakirja- ja rekisteriaineistoista kysymättä tutkimuslupaa itse tutkittavilta, tulee sekä tunnisteet että arkaluonteiset tiedot hävittää heti, kun ne ovat tarpeettomia tutkimuksen toteuttamiseksi.” (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009). Tutkimuksen aineisto hävitettiin tutkimuksen valmistuttua ja koko tutkimuksen teon ajan huolehdin, ettei kukaan muu päässyt käsiksi aineistoon käsittelemällä sitä vain kotonani.

Tutkimuksen analyysi koostuu monesta osasta ja kysymys tutkimuksen luotettavuudesta on myös monitahoinen. Tutkimuksen analyysin aluksi tehdyt kolme tarkastelutasoa ovat luonteeltaan lähinnä määrällistä tarkastelua eikä yksittäisiä tilanteita tule esiin. Kolmen tarkastelutason kohdalla tutkimus olisi siis varsin hyvin toistettavissa ja samat tiedot löydettävissä. Kertomuksien osalta on huomioitava, että ne sisältävät tutkijan omaa tulkintaa. Avoimuus ja perustelut tehtyjen valintojen suhteen lisäävät tältä osin tutkimuksen luotettavuutta. Kuten laadullisella tutkimuksella on tapana, tämäkin tutkimus muuttui ja eli koko tutkimusprosessin aikana. Käytännössä tutkimus oli aineistolähtöistä ja aineisto ohjasi tutkimuksen suuntaa. Aineisto osoittautui kiireellisen sijoituksen alkua painottavaksi, joten tämä muokkasi tutkimusta enemmän syiden tarkastelun suuntaan. Lisäksi kiireellisen sijoituksen jälkeisiä suunnitelmia ei aineiston puitteissa pystynyt tarkastelemaan niin hyvin kuin olisin toivonut.

5 ASIAKIRJOJEN KERTOMAA

Tässä luvussa tutustutaan aineistoon. Luvun aloittaa tilastotietoihin perustuva kiireellisten sijoitusten tarkastelu sekä koko Tampereen että tutkimuksen aineiston osalta vuodelta 2013. Aineiston tarkempi analyysi tapahtuu tässä luvussa kolmen erilaisen tarkastelutason kautta. Nämä kolme tarkastelutasoa pohjaavat varsinaista tutkimuksen analyysiosuutta, johon tutustutaan tarkemmin seuraavassa luvussa. Tarkastelutasot myös vastaavat tutkimukselle esitettyihin tutkimustehtävän alakysymyksiin.

5.1 Kiireelliset sijoitukset Tampereella 2013

Tampereella tehtiin kaikkiaan 206 kiireellistä sijoitusta, 178 eri lapselle vuoden 2013 aikana⁴. Lapsista 154 sijoitettiin kiireellisesti yhden kerran vuoden aikana, kaksi kertaa vuoden aikana kiireellisesti sijoitettuja lapsia oli kaksikymmentä ja neljä lasta sijoitettiin kolme kertaa kiireellisesti saman vuoden aikana. Lukumäärät ovat samankaltaisia kuin muissa kuusikkokuntiin⁵ kuuluvissa isoissa kaupungeissa, pois lukien Helsingin oma kokoluokka. Huomionarvoista on, että suhteessa kaikkiin tehtyihin sijoituspäätöksiin kiireellisiä sijoitettuja on Tampereella huomattavasti enemmän mitä muissa kuusikkokunnissa. Tampereella kaikista sijoituspäätöksistä kiireellisiä oli 63 prosenttia vuonna 2013. Muissa kuusikkokunnissa kiireellisiä sijoituksia kaikista päätöksistä vähiten oli Oulussa (39 %) ja eniten Tampereen jälkeen Vantaalla (50 %). Kuusikkokuntiin kuuluvien kuntien kiireellisten sijoitusten määrä oli 46 prosenttia kaikista sijoituspäätöksistä. (Ahlgren-Leinvuo, 2014.)

Yli 13-vuotiaat painottuvat tutkimuksen aineistossa, heille tehtiin yli puolet kiireellisistä sijoituksista tutkimusvuoden aikana. Tämä sama suuntaus on nähtävissä muissakin suurissa kaupungeissa, esimerkiksi kuusikkokunnissa yli 13-vuotiaille tehtiin yli puolet kiireellises-

⁴ Luvun tilastotiedot perustuvat pääosin Tampereen kaupungilta saatuihin tilastotietoihin.

⁵ Helsinki, Espoo, Vantaa, Turku, Tampere, Oulu.

tä sijoituksista vuoden 2013 aikana (Ahlgren-Leinvuo, 2014). Tampereella alle 3-vuotiaita kiireellisesti sijoitetuista lapsista oli 24, ja 3–6 -vuotiaita lapsia oli 20. Alakouluikäisiä lapsia sijoitettiin kiireellisesti yhteensä 34 ja 13–15 -vuotiaita kiireellisesti sijoitettuja lapsia oli 46 ja loput 54 olivat 16–17 -vuotiaita.

Kuva 1 Tampereella vuonna 2013 tehdyt kiireelliset sijoitukset

Kuva 2 Tampereella vuonna 2013 tehtyjen kiireellisten sijoitusten kestot

Kiireellisistä sijoituksista lähes puolet (49 %) eli 101 oli kestoaltaan alle 30 vuorokautta. Noin kolmannes (31 %) eli 64 kiireellisesti tehdyistä sijoituksista kesti 31–60 vuorokautta ja joka viides (20 %) eli 41 kiireellisestä sijoituksesta kesti yli 61 vuorokautta.

Kuva 3 Kiireellisesti sijoitettujen lasten sijaishuoltoapaikat Tampereella 2013

Pääsääntöisesti lapset sijoitettiin joko päivystysosastolle (105) tai päivystysperheeseen (60). Läheisverkostoon sijoitettiin kiireellisesti alle kymmenessä tapauksessa, ostopalvelu⁶ tai perhekuntoutus oli valikoitunut sijoituspaikaksi noin joka kuudennessa (16) tapauksessa.

Kiireelliselle sijoitukselle täytyy antaa syy sijoituspäätöksessä. Syyt ovat valmiita vaihtoehtoja ja niistä valitaan jokaiseen tilanteeseen sopivin. Syy kiireelliseen sijoitukseen voi ensisijaisesti johtua joko lapsesta itsestään tai hänen vanhemmistaan. Aikaisempi tutkimus osoittaa, että lapsen ikä vaikuttaa suuresti siihen, minkä vuoksi kiireelliseen sijoitukseen on päädytty. Yleistäen kodin ulkopuolelle sijoittamisesta voidaan todeta, että mitä nuorempi lapsi on kyseessä, sitä todennäköisemmin omaan perheeseen ja vanhempiin liittyvät tekijät ovat sijoituspäätöksen takana ja nuorilla syyt liittyvät yleisemmin häneen itseensä. Nuor-

⁶ Sijoituspaikkojen luokittelu perustuu saatuun valmiiseen tilastoon. Tilastossa on erotettu kaupungin omalle päivystysosastolle sijoittaminen yksityisten toimijoiden lastensuojelulaitokseen sijoittamisesta. Tieto ei ole tämän tutkimuksen kannalta olennainen, mutta se kuvaa kaupungin oman ja muilta ostetun toiminnan suhdetta.

tenkaan kohdalla ei silti sovi unohtaa mahdollisten perheen ongelmien heijastumista nuoren käytökseen ja hyvinvointiin. (Kestilä ym. 2012, 37.)

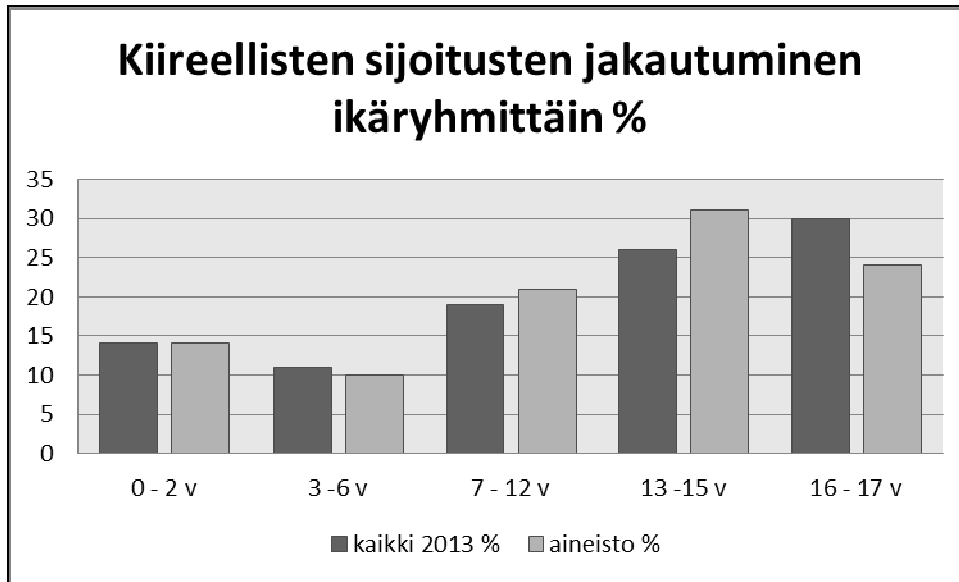
Saamani kiireellisiä sijoituksia koskeva tilastointi kokoaa yhteen vain kiireellisten sijoitusten pääsyyt, eikä siis erittele sen tarkemmin, minkä ikäinen lapsi on ollut kyseessä. Tästä listauksesta suurimmaksi lapsesta johtuvaksi kiireellisen sijoituksen syyksi ilmenee hyvin ylimalkainen muut lapsesta johtuvat syyt. Muita lapsesta johtuvia syitä olivat muun muassa lapsen päihteiden käyttö⁷, lapsen mielenterveysongelmat, itsetuhoinen käyttäytyminen sekä koulunkäyntivaikkeudet. Vanhemmasta johtuvia kiireelliseen sijoitukseen johtaneita ensisijaisia syitä olivat pääosin vanhempien mielenterveysongelmat ja päihteiden käyttö.

Taulukko 1 Kiireellisten sijoitusten syyt 2013

Lapsesta johtuvat syyt		Vanhemmista johtuvat syyt	
Muut lapsesta johtuvat syyt	37	Sairaus tai mielenterveysongelmat	34
Lapsen päihteiden käyttö	23	Päihteiden käyttö	29
Lapsen mielenterveysongelmat	14	Muut syyt & perheristiriidat	17
Lapsen itsetuhoinen käytös	12	Lapsen hoidon laiminlyönti	8
Lapsen koulunkäyntivaikkeudet	10	Vanhempien jaksamisen tukeminen	9
Lapsen rikollinen toiminta	7	Perheväkivalta, lapsen pahoinpitely & seksuaalinen hyväksikäyttö	6

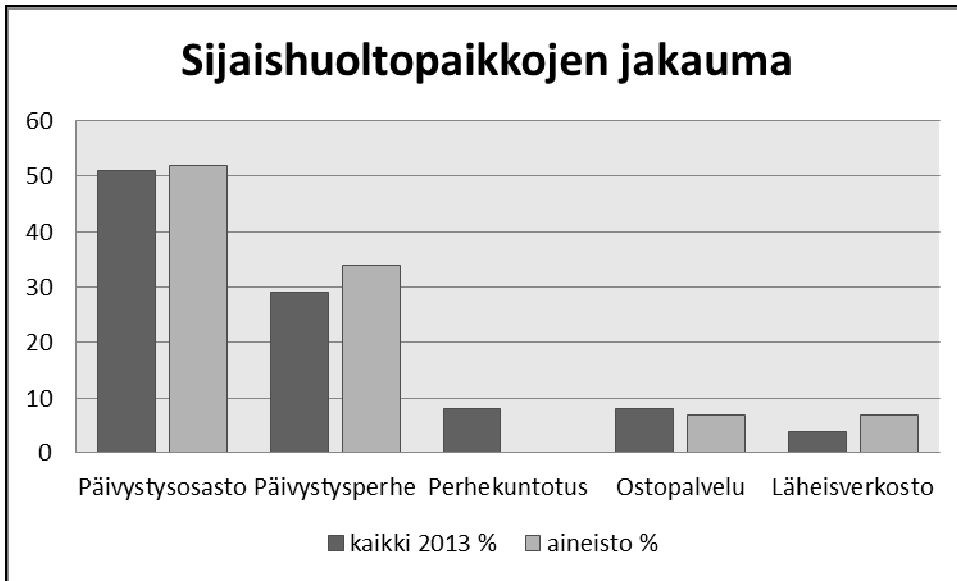
⁷ Päihteiden käyttö sisältää tässä alkoholin, lääkkeet, huumeet ja sekakäytön.

5.2 Aineiston kiireelliset sijoitukset

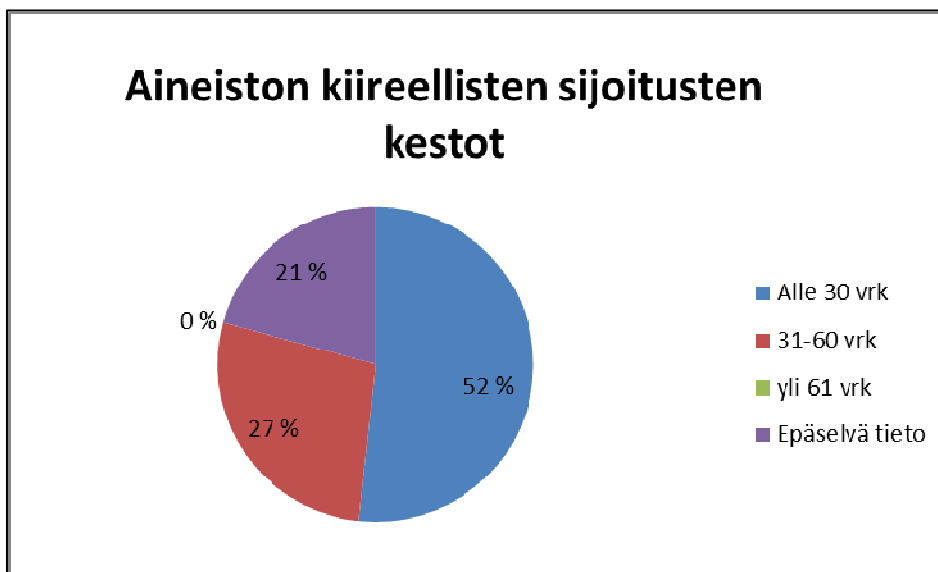
Kuva 4 Kiireellisten sijoitusten jakautuminen eri ikäryhmille

Tutkimuksen aineiston jakauma kiireellisesti sijoitettujen lasten suhteen eroaa hieman Tampereen koko vuoden kiireellisesti sijoitettujen ikäjakaumasta. Eniten eroavaisuuksia aineistossa on vanhemmissa ikäluokissa. Alle 3-vuotiaiden osuus kaikista kiireellisesti sijoitetuista on 14 % sekä koko vuoden että aineiston osalta. 3–6 -vuotiaiden ryhmässä prosenttiosuudet ovat 11 ja 10, eli tältäkin osin aineisto on yhteneväinen koko vuoden tarkastelun kanssa. Aineistossa 7–12 -vuotiaiden osuus on hieman suurempi (21 %) kuin mitä koko vuoden tarkastelussa (19 %), mutta käytännössä ero on lähinnä nimellinen. Ainoat todelliset erot ovat kahdessa vanhimmassa ikäryhmässä. Koko vuoden tarkastelussa 13–15 -vuotiaita kaikista kiireellisesti sijoitetuista on 26 % kun aineistossa heitä on 31 %. Koko vuoden osalta yli 16-vuotiaiden osuus on kaikista kiireellisesti sijoitetuista suurin 30 %, mutta aineistossa heitä on 24 % kaikista.

Kuva 5 Sijaishuoltopaikkojen jakauma aineiston ja koko vuoden osalta

Sijoituspaikkoja tarkasteltaessa huomataan, että ne ovat yhteneväiset koko vuoden ja aineiston osalta. Aineistossa ei ketään sijoitettu perhekuntoutukseen, toisin kuin 8 % koko vuoden kiireellisesti sijoitetuista. Aineistossa sen sijaan sijoitettiin kiireellisesti läheisverkoon useammin (7 %) kuin koko vuoden tarkastelussa (4 %). Aineistossa valittiin päiväystysperhe (34 %) koko vuoden tilanteeseen (29 %) verrattuna useammin sijoituspaikaksi, mutta aineistossa nuorempien lasten osuus oli myös suurempi kuin mitä koko vuoden tarkastelussa.

Kuva 6 Aineiston kiireellisten sijoitusten kestot.

Aineiston kiireellisten sijoitusten kestoista ei minulla ollut käytettävissä tilastotietoja toisin kuin muista edellä mainituista tiedoista. Jouduin etsimään tiedot kiireellisten sijoitusten kestoista asiakaskertomuksilta. Tämä ei ollutkaan aivan niin yksinkertaista kuin olisin oletanut. Kaikista tapauksista ei ollut saatavilla tietoa siitä, milloin kiireellinen sijoitus on tosiasiallisesti päättynyt. Parissa tällaisessa tapauksessa oli tehty kiireellisen sijoituksen jatkopäätös, joten ne ovat ainakin kestäneet yli 30 päivää. Loput epäselvistä tapauksista ovat todennäköisesti päättyneet kiireellisen sijoituksen 30 päivän määräajan tullessa täyteen, koska lain vaatimista toimenpiteistä kiireellisen sijoituksen jatkamiseksi ei ollut asiakaskertomuksella merkintöjä. En kuitenkaan halunnut arvailla vaan merkitsin mieluummin nämä tapaukset epäselviksi. Mielestäni epäselvät ja asiakaskertomuksilla niin sanotusti kesken jäävät kiireelliset sijoitukset olivat yllättävä, mutta samalla esiin nostettava havainto. Palaan tutkielman myöhäisemmässä vaiheessa pohtimaan mahdollisia syitä siihen, miksi kiireellisen sijoituksen päättyminen oli jossain tapauksissa epäselvää.

Aineistoni kiireellisistä sijoituksista reilut puolet (52 %) päättyi kiireellisen sijoituksen määräajan tullessa täyteen tai sitä ennen. Vajaa kolmannes (27 %) sijoituksista kesti yli 31 mutta alle 60 päivää. Yli kuusikymmentäyksi päivää kestäneitä kiireellisiä sijoituksia ei aineistossani ollut, mutta tässä on pieni varaus, koska kaikkien jatkopäätöksen saaneiden kiireellisten sijoitusten lopullinen kesto ei ole täysin selvä. Peräti viidennes (21 %) kiireellisistä sijoituksista oli sellaisia, ettei niiden päättymispäivä selvinnyt asiakaskertomuksilta.

5.3 Kolme tarkastelutasoa analyysin lähtökohtana

Aineiston tarkempaa tutustumista varten tarkastelen seuraavassa aineistoani kolmen erilaisen tarkastelutason kautta. Nämä tasot ovat kiireelliseen sijoitukseen johtaneet syyt ja päätösten tarkastelu, kiireellisen sijoituksen prosessin avaaminen asiakaskertomuksista luotujen aikajanojen avulla ja se, millaisia suunnitelmia oli kiireellisen sijoituksen jälkeiselle ajalle.

5.3.1 Kiireellisten sijoitusten päätösten tarkastelu

Lähdin tarkastelemaan kiireellisen sijoituksen päätöksiä siitä näkökulmasta, mikä oli pääasiallinen syy kiireellisen sijoitukseen. Erottelin päätöksistä ne, joissa pääasiallinen syy tehtyyn päätökseen oli lapsen huoltajassa ja ne, jossa syy oli lapsessa, tai hyvin useassa tapauksessa nuorena, itsessään. Kaksi tapauksista oli sellaisia, ettei niitä voinut kovin helposti sijoittaa kumpaankaan kategoriaan, koska tilanteet olivat niin monisyisiä. Muissa tapauksissa tilanteet eivät usein olleet yksiselitteisiä, mutta aineiston jaottelu on tehty sosiaalityöntekijän kirjaamaan pääasiallisen syyn perusteella.

Tarkastelin päätöksistä myös monia muita asioita. Aineiston kiireellisten sijoitusten päätöksiä tehtiin tasaisesti sekä sosiaalipäivystyksessä että alueellisilla sosiaaliasemilla; tehdyt päätökset jakoutuivat puoliksi näiden kahden toimijan välille. Kiireellisen sijoituksen päätöstä tehtäessä lapsen oma mielipide selvitettiin 17 tapauksessa ja 12 tapauksessa se jätettiin selvittämättä. Selvitetystä mielipiteistä 14 tapauksessa lapsi ei vastustanut kiireellistä sijoitusta, kolmessa tapauksessa lapsi sen sijaan vastusti sitä. Pääsääntöisesti mielipide oli jätetty selvittämättä lapsen nuoren iän takia tai sitten tilanne oli ollut niin akuutti, ettei mielipiteen selvittäminen ollut mahdollista. Lapsen ja asiaan osallisten mielipiteen voi jättää selvittämättä lain mukaan (LsL 38 § 3mom.), jos selvittämisen takia asian käsittely viivästyy, mikä aiheuttaa haittaa lapsen terveydelle, kehitykselle tai turvallisuudelle.

Äidin mielipide selvitettiin 22 tapauksessa ja isän vastaavasti 14 tapauksessa. Äidin mielipide jätettiin selvittämättä siis 7 tapauksessa ja isän 15. Pääosin syyt siihen, miksi äidin mielipidettä ei ollut selvitetty, oli joku äidin huonossa kunnossa sairauden tai päihteidenkäytön vuoksi tai äiti ei ollut mukana lapsen elämässä. Isän mielipiteen selvittämättä jättäminen johtui yleisesti juuri isän rooliin lapsen elämässä, isä ei ollut mukana lainkaan tai hyvin vähäisessä määrässä. Selvitettyissä mielipiteissä äiti vastusti neljässä tapauksessa päätöstä ja 18 tapauksessa äiti hyväksyi sen. Isä puolestaan vastusti kolmessa tapauksessa päätöstä ja 11 tapauksessa oli kiireellisen sijoituksen kannalla.

Aineiston lapsista kaksi sijoitettiin läheisverkostoon. Lastensuojelulain (32 § 1 mom.) mukaan ennen kuin lapsi sijoitetaan kodin ulkopuolelle, on selvitettävä läheisverkoston, eli vanhemman, jonka luona lapsi ei pääsääntöisesti asu, sukulaisten tai muiden lapselle lä-

heisten henkilöiden mahdollisuudet ottaa lapsi luokseen asumaan. Selvittämisen voi jättää tekemättä asian kiireellisyyden tai muun perustellun syyn vuoksi. Lähes kaikissa tapauksissa läheisverkostoa oli jollain tasolla kartoitettu, mutta esiin ei tullut ketään joka olisi voinut lapsen ottaa luokseen. Vain muutamassa tapauksessa läheisverkoston kartoittaminen jätettiin kokonaan tekemättä. Sosiaalityöntekijä oli tällöin arvioinut laitossijoituksen tarpeellisuuden ehdottomaksi tai kartoitusta ei voitu tehdä asian kiireellisyyteen vedoten.

Kiireellisen sijoituksen perusteet huoltajassa

Kolmessatoista kiireellisen sijoituksen päätöksessä sijoitus oli tehty huoltajista lähtevistä syistä ja sijoituksella oli pyritty turvaamaan lapsen turvalliset kasvuolosuhteet. Näissä tapauksissa lapset olivat pieniä, neljä lasta oli yli 13-vuotiaista, ja seitsemän lapsista oli alle kouluikäisiä. Sijaishuoltopaikaksi valikoitui yhdeksässä tapauksessa perhehoito ja läheisverkosto kaksi kertaa. Kaksi lapsista sijoitettiin laitoshuoltoon.

Kuudessa tapauksessa oli kyse perheen huoltajaa kohdanneesta akuutista ja äkillisestä kriisistä ja sijoitus jouduttiin tekemään, koska lapsilla ei olisi muutoin ollut heistä huolehtimaan kykenevää hoitajaa. Tällainen akuutti kriisi johtui useimmiten huoltajan äkillisestä sairastumisesta, joko psyykkisesti tai fyysisesti, ja hoitoon joutumisesta. Lasten tilanne turvattiin tilapäisesti sijoituksella. Toisin kuin lapsesta itsestään lähtöisin olevissa kiireellisissä sijoituksissa, vain kaksi päätöksistä tehtiin pitkään jatkuneen tilanteen ja pitkäaikaisen lastensuojeluasiakkuuden perusteella. Sen sijaan neljässä tapauksessa oli lapsella takanaan pidempi lastensuojelun asiakkuus, mutta tilanne perheessä oli äkillisesti kriisiytynyt ja johti kiireelliseen sijoitukseen. Pienten lasten sijoituksen taustalla oli vanhempien äkillisen sairastumisen lisäksi vanhempien kyvyttömyys sillä hetkellä huolehtia lapsen hyvinvoinnista ja turvallisuudesta. Tämä johtui lähinnä runsaasta päihteiden käytöstä. Lapsille voitiin myös haluta vakaampi ja turvallisempi ympäristö vanhempien jaksamattomuuden tai voimakkaan riitelyn vuoksi.

Kiireellisen sijoituksen perusteet lapsessa

Neljässätoista tapauksessa pääasiallinen syy kiireelliseen sijoitukseen oli lapsesta lähtöisin. Kaksi lasta oli alle 13-vuotiaita, eli pääosin kyseessä olivat nuoret, joiden sijaishuoltopai-

kaksi tuli yhdeksässä tapauksessa Tampereen kaupungin Metsolan perhetukikeskus, tai muut laitokset, ja vain yksi sijoitettiin perhehoitoon. Alakouluikäisten lasten kohdalla syy kiireelliseen sijoitukseen oli psyykkisissä ongelmissa ja kiireellisellä sijoituksella pyrittiin turvaamaan sekä lapsen omaa että koko muun perheen turvallisuutta.

Kaikkien lasten kohdalla ja kaikissa tapauksissa lapsesta oli ollut jo pidempiaikaista huolta ja useita tehtyjä lastensuojeluilmoituksia. Kiireelliseen sijoitukseen johtaneet syyt olivat kehittyneet ajan kanssa, ne eivät olleet äkillisiä ja akuutteja vaan johtuivat joko tilanteen kriisiytymisestä tai tarpeesta saada pysäytettyä huonoon suuntaan oleva tilanteen kehittyminen. Kiireellisen sijoituksen päätöksissä mainittiinkin usein tilanteen pysäyttäminen ja rauhoittaminen. Taustalla vaikutti vahvasti myös huoltajan väsyminen ja keinottomuus tilanteessa. Huoltaja usein toivoi kiireellistä sijoitusta tilanteen rauhoittamiseksi. Lapsen käytös vaaransi hänen omaa kehitystään ja turvallisuuttaan. Nämä ilmenivät muun muassa rajattomana käytöksenä, kuljeskeluna, päihteiden käyttönä ja koulun laiminlyöntinä. Pääsääntöisesti tapaukset voi karkeasti jakaa rajattomaan käytökseen ja tilanteen pysäyttämiseen sekä itsensä vahingoittamiseen ja psyykkiseen oirehdintaan, ensin mainitun ollessa enemmistöä.

Kiireellisen sijoituksen perusteet sekä lapsessa että huoltajassa

Kaksi kiireellisen sijoituksen päätöstä oli sellaista, joissa syytä tehtyyn päätökseen ei voinut selvästi osoittaa lapsesta tai huoltajasta lähtöisin olevaksi. Näitä epäselviä tapauksia yhdistää se, että lasten tilanteet olivat hyvin vaikeita eikä kummassakaan tapauksessa ollut kyse mistään äkillisestä kriisistä vaan pitkäaikaisista ongelmista. Molemmissa tapauksissa kyse oli alakouluikäisistä lapsista, joiden tilanteessa näkyi niin aikaisemmat kokemukset oirehdintana ja käyttäytymisen pulmina. Molemmilla lapsilla oli tarve vahvaan ammatilliseen tukeen. Tilanteissa mietittiin kiireellisen sijoituksen vaihtoehtona myös avohuollon sijoitusta, mutta se ei onnistunut paikkatilanteen tai mahdollisten rajoittamistoimenpiteiden, mitä avohuollon sijoitus ei mahdollista, takia.

5.3.2 Kiireellisen sijoituksen vaiheiden tarkastelu aikajanojen avulla

Tein jokaisesta kiireellisen sijoituksen päätöksestä asiakaskertomusten merkintöjen avulla oman aikajanansa. Toisin sanoen tein käsin piirtämällä ja kirjoittamalla jokaiselle lapselle oman aikajanan, jossa näkyi kaikki hänen asiakaskertomukselleen merkityt tapahtumat päivämäärineen kiireellisen sijoituksen ajalta. Aloitin aikajanan tekemisen kiireellisen sijoituksen päätöksestä. Katsoin mitä päätökseen oli kirjattu perusteluiksi kiireelliselle sijoitukselle ja missä tilanteessa kiireelliseen sijoitukseen oli päädytty. Päätökseen kirjataan seikkaperäisesti olosuhteet, joiden takia kiireellinen sijoitus on tehty ja näistä lähtökohdista oli helppo laittaa ensimmäiset merkinnät aikajanalalle. Tapauksesta riippuen kiireellisen sijoitukseen johtanutta tilannetta oli asiakaskertomuksella joko tarkennettu tai tiivistetty ja kerrottu pääkohdat tilanteesta ja tehdystä kiireellisestä sijoituksesta.

Kiireellisen sijoituksen alkamisen jälkeen poimin jokaisen asiakaskertomuksella olevan merkinnän. Kirjoitin päivämäärän ja millaisesta merkinnästä oli kyse, eli esimerkiksi oliko kyse puhelusta, neuvottelusta tai kuulemisesta. Puheluista merkitsin kuka soitti, kenelle yritettiin soittaa ja mitä puhelusta oli kirjoitettu asiakaskertomukselle. Neuvottelujen sisällöistä kirjoitin pääkohdat, eli ketä neuvotteluun osallistui, mitä asioita neuvottelussa käsiteltiin ja mitä sovittiin. Merkitsin aikajanalalle luettelomaisesti neuvottelussa käsitellyt asiat, eli esimerkiksi asianosaisten tunnelmat, kuulumiset, mielipiteet ja toiveet. En suoraan kopioinut ja toistanut asiakaskertomuksen kirjauksia aikajanoille, mutta jokaisen asiakaskertomukselle tehdyn merkinnän pyrin merkitsemään. Aikajanojen luettavuuden parantamiseksi merkitsin eri väreillä asiakassuunnitelmaneuvoittelut sekä mahdolliset muut tapaamiset.

Merkitsin kiireellisen sijoituksen päättymisen aikajanalalle siten kuin se oli kirjattu asiakaskertomuksille. Toisille asiakaskertomuksille tieto päättymisestä oli merkitty selkeästi, löytyi esimerkiksi tieto kiireellisen sijoituksen lakkauttamisen päätöksestä tai kiireellisen sijoituksen päättymisen päivä oli sovittu neuvottelussa ja kirjattu asiakaskertomukselle. Josain tapauksissa asiakaskertomuksen kirjaukset vain loppuivat, ilman tarkkaa tietoa siitä milloin kiireellinen sijoitus tosiasiallisesti loppui.

Aikajanoille viedyt asiakaskertomusten merkinnät valottavat ja avaavat kiireellisen sijoituksen prosessia. Aikajanojen avulla pystyin hahmottamaan prosessia selkeämmin. Kiireellisen sijoituksen prosessista tuli näin esiin kaikki merkinnät, toimijat ja heidän aktiivisuutensa. Asiakaskertomukselle tehtyjen merkintöjen avulla näki, kuinka paljon ja kuinka usein kiireellisen sijoituksen aikana ylipäättään oltiin tekemisissä sijoitetun lasten asioiden kanssa. Merkinnät paljastivat myös, ketkä kaikki olivat toimijoita lapsen asiassa ja kuinka aktiivisia eri toimijat olivat. Aktiivisuus tuli esiin esimerkiksi siinä, kuka teki ja otti yhteyttä vai oliko kaikissa toimijana lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Aikajanoille piirrettynä myös yhdellä vilkaisulla näki, mitkä tapauksista työllistivät enemmän ja mitkä olivat toisaalta niin sanotusti helpompia tapauksia. Asiakkaiden ja huoltajien oma aktiivisuus tulee näkyväksi aikajanoilla, vanhempien yhteydenotot tulevat kirjatuiksi asiakaskertomukselle. Aikajanaat paljastivat myös kuinka aukkoisia asiakaskertomukset monin paikoin olivat. Asiakaskertomuksilta puuttuu muun muassa neuvottelutietoja, jotka ovat kirjattu toisaalle asiakastietojärjestelmässä. Asiakaskertomukset voivat edellä mainitun lisäksi olla myös ajallisesti aukkoisia, kiireellisen sijoituksen päätöksen jälkeen ei välttämättä ole mitään kirjattu tai kirjauksia on tehty hyvin vähän.

Erityisen hyvin aikajanaat toivat esiin lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän roolin kiireellisen sijoituksen aikana. Sosiaalityöntekijä on hyvin vaikuttavassa roolissaan päättäessään kiireellisestä sijoituksesta, mutta itse kiireellisen sijoituksen aikana sosiaalityöntekijän rooli on vähäisempi. Osaltaan tämä tuli näkyviin esimerkiksi siinä, että monessa tapauksessa myös asiakaskertomusten kirjaukset painottuvat kiireellisen sijoituksen alkupäähän. Sosiaalityöntekijän tulee toki tietää, mikä lapsen tilanne on kiireellisen sijoituksen aikana. Lisäksi sosiaalityöntekijä on aktiivinen toimija ja lankojen käsissä pitelijä. Näistä huolimatta, sosiaalityöntekijä tapaa hyvin vähän, kerrasta muutamaan kertaan, tai ei ollenkaan lasta kiireellisen sijoituksen aikana. Kontaktit muihin lapsen kanssa työskenteleviin toimijoihin ovat siis tiedon välittymisen kannalta välttämättömiä.

Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä pitää yhteyttä kiireellisen sijoituksen aikana lapsen vanhempiin ja mahdollisesti muihin lapselle läheisiin ja lapsen elämässä mukana oleviin ihmisiin, esimerkiksi isovanhempiin ja lapsen iästä riippuen myös lapseen itseensä. Yhtenä keskeisempänä kontaktina on luonnollisesti lapsen sijaishuolto paikka, eli yhteydenpito sijaishuolto paikasta riippuen perhehoidon tukeen ja sijaisvanhempiin tai perhetukikes-

kuksiin. Sosiaalityöntekijä myös selvittelee sekä lapsen että huoltajien mahdollisia hoitokontakteja eri hoitotahoilta. Tarvittaessa sosiaalityöntekijä on yhteydessä myös poliisiin ja tekee esimerkiksi nimettömiä konsultointipyyntöjä eri toimijoilta. Kiireellisen sijoituksen aikana voi myös ilmetä tarve hakea lapselle edunvalvojaa tai esimerkiksi konsultoida lakimiestä.

Jos kiireellisen sijoituksen aikana valmistellaan huostaanottoa, kertyy lapsen asiakaskertomukselle enemmän merkintöjä. Näissä tapauksissa sosiaalityöntekijä selvittelee lisäksi lapsen mahdollista rikosrekisteriä, pyytää olosuhdeselvityksiä ja lausuntopyyntöjä lapsen elämässä mukana olevilta eri tahoilta sekä vie lapsen asian tarvittaessa moniammatilliseen työryhmään. Huostaanottoa valmisteltaessa asiakaskertomukselta löytyy myös varattuja kuulemisaikoja ja pidettyjä kuulemisia huostaanottoa varten. Nämä merkinnät kuulemisista voivat olla ainoat merkinnät asiakaskertomuksilla siitä, että sosiaalityöntekijä on ryhtynyt valmistelemaan huostaanottoa eikä muita mainintoja esimerkiksi perusteluista ole luettavissa. Toisaalta, asiakaskertomuksesta voi löytyä jo varhaisessa vaiheessa kiireellisen sijoituksen jälkeen tieto siitä, että huostaanoton valmistelu on alkanut. Tällöin asiakaskertomukselle on kirjattu yhteisesti jaettu tieto siitä, että suunta kiireellisen sijoituksen jälkeen ei ole ainakaan kotiin vaan lapselle mietitään muita vaihtoehtoja. Joka tapauksessa, nämä tilanteet ovat jo lähtökohtaisesti vaikeita sekä sisältävät paljon erilaisia ja huolestuttavia seikkoja. Asiakaskertomuksia lukiessa monet huostaanoton valmistelut jäävät kiireellisen sijoituksen aikana kesken, eikä tietoa siitä, mihin ratkaisuun lopulta päädyttiin ole saatavilla.

Asiakaskertomuksilla voi olla myös hyvin vähän merkintöjä. Pääsääntöisesti tähän on löydettävissä kaksi syytä, joko kiireellinen sijoitus on kestänyt vain lyhyen ajan tai kiireellinen sijoitus on tehty nuoren tilanteen pysäyttämiseksi, mutta huolet eivät ole niin suuria, että huostaanoton valmistelun aloittaminen olisi tarpeellista. Poikkeuksia löytyy, erityisesti lyhyen ajan kestäneistä kiireellisen sijoituksen merkinnöistä. Tällöin esimerkiksi vanhempi on ottanut aktiivisesti yhteyttä sosiaalityöntekijään ja joko kyseenalaistanut kiireellisen sijoituksen päätöstä tai odottanut malttamattomana sen päättymistä. Myös näissä vähäisiä merkintöjä tai muuten vain muutaman päivän kestäneistä kiireellisistä sijoituksista ei monesti selkeästi kerrota kiireellisen sijoituksen päättymisestä. Joissain tapauksissa asiakaskertomukselle oli selvästi merkintä lähetetystä päätöksestä kiireellisen sijoituksen päätty-

misen osalta ja toisissa löytyi kirjauksia kiireellisen sijoituksen päättymistä tietyinä päivinä ja tiedot lapsen kotiutumisesta. Asioita jälkikäteen tutkittaessa on sen sijaan hankalaa päästä käsiksi tarkasti kiireellisen sijoituksen prosessiin, jos tietoja sen päättymisestä ei ole sen tarkemmin kirjattu asiakaskertomukselle.

Lähes jokaisen kiireellisen sijoituksen aikana, ellei kyseessä ollut todella lyhyen aikaa kestänyt lapsen hoitajan sairastumisen vuoksi tehty kiireellinen sijoitus, on pidetty asiakassuunnitelmaneuvoittelua. Tämä on hyvin keskeinen tapahtuma, erityisesti sosiaalityöntekijän näkökulmasta tarkasteltuna. Asiakassuunnitelmaneuvoittelussa sosiaalityöntekijä tapaa lapsen vanhemmat, mahdollisesti lapsen itsensä sekä vielä ainakin sijaishuoltopaikan edustajat. Asiakassuunnitelmaneuvoittelussa käydään läpi niin kiireelliseen sijoittamiseen johtaneita tilanteita, lapsen kuulumisia kuin myös sovitaan tavoitteita työskentelylle ja suunnitelmia kiireellisen sijoittamisen päättymisen suhteen. Nämä neuvottelut on kuitenkin monessa tapauksessa kirjattu järjestelmään suoraan lapsen asiakassuunnitelmaan eikä niistä ole saatavilla tietoa asiakaskertomukselta. Tämä on tietysti tutkijaa harmittava, mutta sosiaalityöntekijän työn kannalta ymmärrettävä seikka. Asiakassuunnitelmaneuvoittelussa sovittuja asioita on löydettävissä silti myöhemmin asiakaskertomukselta, ainakin jos niitä osaa sieltä etsiä.

Asiakaskertomuksilta löytyy tietoa myös suunnitelluista kotilomista ja esimerkiksi sovittuja edellytyksiä kotiutumiselle. Jossain tapauksissa nuori oli kadoksissa joko kiireellisen sijoituksen päätöstä tehtäessä tai sen aikana. Tällaisissa tilanteissa sosiaalityöntekijällä oli paljon selvittämistä nuoren saamiseksi sijaishuoltopaikkaansa. Virka-apupyynnöt poliisille oli siis myös löydettävissä kirjattuna asiakaskertomukselle. Asiakaskertomuksesta voi myös paljastua yllättäviä tapahtumia. Yhdessä tapauksessa esimerkiksi kiireellisen sijoituksen piti päättyä ja nuoren kotiutua, mutta viime hetkellä tehtiinkin päätös kiireellisen sijoituksen jatkamisesta, koska nuoren ei koettu olevan valmis kotiutumaan. Ylipäätään asiakaskertomuksista paljastuu yllättäviä tilanteita, jotka ovat muuttuneet matkan varrella, joko huonompaan mutta myös parempaan suuntaan, ja niihin reagoitua. Toisin sanoen, jo tehtyjä suunnitelmia on muutettu tarpeen vaatiessa. Tällöin esimerkiksi kotiutuminen on voinut tapahtua aikaisemmin mitä ajateltiin tai sitten kiireellinen sijoitus on jatkunut esimerkiksi avohuollon sijoituksena. Myös valmisteilla ollut huostaanotto on voinut muuttua esimerkiksi läheisverkostosijoitukseksi.

Asiakaskertomuksille on kirjattu lisäksi vanhempien yhteydenottoja ja huolta lapsesta. Huolta voi aiheuttaa nuoren tilanne kiireellisen sijoituksen jälkeen tai mitä pienelle lapselle kuuluu ja miten hän pärjää sijaishuoltopaikassa. Vanhempien yhteydenoton sosiaalityöntekijään vaihtelevat todella paljon. Toisaalta on myös huomattava, että vanhempien yhteydenotot lapsiin eivät tapahdu sosiaalityöntekijän kautta vaan vanhempien ja sijaishuoltopaikan sopimalla tavalla. Tällöin vanhempien yhteydenotot sosiaalityöntekijään tai yhteydenottojen puute ei kerro mitään yhteyksien pidosta lapsiin. Joissain asiakaskertomuksissa on maininta, miten vanhemmat ja lapset pitävät yhteyttä toisiinsa kiireellisen sijoituksen aikana, mutta ei läheskään kaikissa.

Asiakaskertomuksille on tallennettu vain muutamia vanhempien tekemiä tiedonsaantipyynnöitä lasta koskevista asiakirjoista. Kaiken kaikkiaan aikajanoja tarkasteltaessa on muistettava, että niille piirtyi asiakaskertomuksista vain ne tiedot, joita sinne oli kirjattu. Lasten ja heidän perheidensä elämässä tapahtuu koko ajan jotain, ja se mikä tulee näkyväksi institution kirjausten myötä, on vain pieni osa siitä kaikesta. Aikajanoja tarkastelemalla saavutetaan lopulta vain pieni osa siitä todellisuudesta, mitä kiireellisen sijoituksen prosessin aikana tapahtuu.

5.3.3 Kiireellisen sijoituksen jälkeisten suunnitelmien tarkastelu

Kiireellisen sijoituksen prosessia tarkasteltaessa on kiinnostavaa tietää, mitä kiireellisen sijoituksen päätyttyä tapahtuu. Aineistoni rajautui kiireellisen sijoituksen keston ajaksi, eikä tarkoitukseni ollut tutkia sen tarkemmin, mitä lapsille on tapahtunut kiireellisen sijoituksen päättymisen jälkeen. Minua kuitenkin kiinnosti se, missä tilanteessa kiireellinen sijoitus päättyi tai tarkemminkin millaista tukea tai palvelua tarjottiin mahdollisen kotiutumisen tueksi eli millaisia suunnitelmia oli laadittu kiireellisen sijoituksen jälkeiselle ajalle. Kaikissa tapauksissa aineistoni ei tätä kertonut. Yleisellä tasolla kiireellisen sijoituksen jälkeiset suunnitelmat käytiin läpi viimeisessä neuvottelussa ennen kiireellisen sijoituksen päättymistä.

Puolet tapauksista päättyi ensimmäisen 30 vuorokauden aikana. Suurimmassa osassa näistä tapauksista kiireellisen sijoituksen jälkeen joko aloitettiin tai jatkettiin jonkinlaista kotiin tehtävää perhetyötä. Tämä oli joko perhetukikeskuksen tekemää työtä, perheohjausta tai lastensuojelun omaa perhetyötä. Kahdessa tapauksessa ei ollut kirjauksia asiakaskertomuksessa kiireellisen sijoituksen alun jälkeen ja kahdessa tapauksessa tukimuodoksi kiireellisen sijoituksen jälkeen edellytettiin huoltajan A-klinikkakontaktia. Yhdessä tapauksessa ei nähty tarvetta minkäänlaiselle tuelle muutaman päivän kestäneen kiireellisen sijoituksen jälkeen ja kahdessa tapauksessa lapset kotiutuivat toisen huoltajan luokse.

Kiireellisen sijoituksen päättyminen ensimmäisen kolmenkymmenen päivän aikana tarkoitti käytännössä kahta erilaista käytäntöä. Ensimmäisessä käytännössä kiireellinen sijoitus päättyi silloin, kun pääasiallinen syy kiireelliseen sijoitukseen oli loppunut. Toisin sanoen kiireellistä sijoitusta ei jatkettu tarpeettomasti kiireelliseen sijoitukseen johtaneen syyn poistuttua. Toisessa käytännössä kiireellinen sijoitus päättyi päätöksen enimmäisajan tullen täyteen eikä kiireellisen sijoituksen jatkopäätöstä ollut tehty. Ensimmäisessä käytännössä kiireellisessä sijoituksessa oli kyse pääasiassa huoltajan äkillisestä estymisestä lapsen hoitamiseen, ja kiireellinen sijoitus voitiin päättää kun huoltaja kykeni jälleen huolehtimaan lapsesta. Lyhimmillään tällainen sijoitus kesti kolme päivää. Toisessa käytännössä oli useimmiten kyse kiireellisestä sijoituksesta, joka oli tehty nuoren tilanteen rauhoittamiseksi ja nuori oli sijaishuoltopaikassa koko tai lähes koko 30 päivän ajan.

Neljä tapauksista muuttui heti kiireellisen sijoituksen jälkeen avohuollon sijoitukseksi. Lopuissa kymmenessä tapauksessa tehtiin kiireellisen sijoituksen jatkopäätös. Näistä viidessä oli kiireellisen sijoituksen aikana valmisteilla huostaanotto. Kaksi tapauksista ei kuitenkaan johtanut huostaanottoon vaan tilanne joko parani kiireellisen sijoituksen aikana tai sitten päädyttiin huostaanoton sijaan läheisverkostosijoitukseen. Muissa tapauksissa aineiston kirjaukset päättyivät hieman eri aikoihin, esimerkiksi aineiston yhdessä tapauksessa kirjaukset päättyivät huostaanottopäätökseen, toisessa taas käytettävissä olleet kirjaukset lopuivat kiireellisen sijoituksen jatkopäätökseen ja vireillä olleeseen huostaanoton valmisteluun.

Viisi kiireellisen sijoituksen jatkopäätöksistä oli sellaisia, joissa ei ollut vireillä tai valmisteilla huostaanotto. Nämä olivat kahta lukuun ottamatta hyvinkin erilaisia tapauksia ja yh-

teistä oli lähinnä se, ettei kotiutuminen heti kiireellisen sijoituksen jälkeen ollut mahdollista. Kahdessa tapauksessa lapsi odotti sairaalassa alkavaa osastojaksoa. Yhdessä tapauksessa kiireellisen sijoituksen jatkon jälkeen alkoi perhekuntoutus ja kahdessa tapauksessa kiireellisen sijoituksen jatkopäätöksellä haluttiin antaa nuorelle tilaisuus antaa kotiutumisen edellyttämiä näyttöjä.

Lähes kaikilla lapsilla jatkui lastensuojelun asiakkuus kiireellisen sijoituksen jälkeen. Muutamassa tapauksessa lapsi oli kiireellisen sijoituksen aikaan lähellä täysi-ikäistymistä ja lastensuojelun asiakkuus päättyi lapsen täyttäessä 18 vuotta. Kahdessa tapauksessa kiireellinen sijoitus oli vain hyvin lyhyt jakso lapsen elämässä eikä lastensuojelun muille palveluille ainakaan siinä kohdassa ollut tarvetta.

6 NELJÄ ERILAISTA KERTOMUSTA KIIREELLISESTÄ SIOITUKSESTA

Tämä luku on tutkimuksen varsinainen analyysiosuus. Luvussa esitellään tutkimuksen analyysin tuloksena neljä erilaista tyyppikertomusta kiireellisen sijoituksen prosessista. Kertomukset kuvastavat aineistoon perustuen neljän erityyppisen kiireellisen sijoituksen tapahtumakulkua aina sijoituksen alusta jatkosuunnitelmiin asti. Luvun viimeisessä alaluvussa tutustutaan tarkemmin siihen, millaista muutostyötä tyyppikertomusten kiireellisen sijoituksen prosessin aikana tehtiin.

6.1 ”Huoltaja ei kykene huolehtimaan lapsesta” – vanhemman äkillinen estyminen lapsen hoidosta sairastumisen tai päihteiden käytön vuoksi

Ensimmäisen ryhmän kertomuksen lapsi on 6-vuotias poika⁸, joka asuu yhdessä yksinhuoltajaäitinsä ja sisaruksiansa kanssa. Pojan äidin psyykinen vointi heikentyy äkillisesti ja äiti uhkailee itsemurhalla. Äiti on yksin kotona, lapset ovat päivähoidossa ja koulussa. Huolestunut naapuri hälyttää apua, ja äiti viedään ensiapuun. Ensiavusta äidille tehdään M1, eli tahdosta riippumattoman hoidon lähete psykiatriseen hoitoon, ja ensiavusta otetaan yhteys sosiaalipäivystykseen. Sosiaalipäivystys yrittää tavoitella lasten isää siinä onnistumatta, muuta läheisverkostoa ei ole tiedossa. Tilanne on akuutti, sillä lasten päiväkotipäivä on päättymässä eikä tiedossa ole ketään, joka voisi huolehtia lapsista, joten sosiaalipäivystyksessä tehdään päätös kiireellisestä sijoituksesta. Poika sijoitetaan kiireellisesti yhdessä pikusiskonsa kanssa perhehoitoon päivystävään sijaisperheeseen.

⁸ Ryhmä muodostui 10 lapsesta, joista 2 oli tyttöjä ja loput poikia. Lasten keskimääräinen ikä oli noin 6 vuotta.

Äidin sekavan voinnin takia hänen mielipidettään kiireelliseen sijoitukseen ei voida selvittää. Lasten asioiden hoitaminen siirtyy sosiaalipäivystyksestä alueelliselle sosiaaliasemalle lasten asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle. Lapsilla on ennestään lastensuojelun asiakkuus, perheessä käy harvakseltaan perhetyöntekijä. Lasten asioista vastaava sosiaalityöntekijä soittaa kiireellistä sijoitusta seuraavana päivänä (p2⁹) äidin hoitolaitokseen ja kyselee äidin vointia. Sosiaalityöntekijä soittaa myös lasten päiväkotiin ja kertoo perheen muuttuneesta tilanteesta. Sosiaalityöntekijä yrittää tavoitella isää, mutta isän puhelimeen ei saada yhteyttä. Sosiaalityöntekijä soittaa (p3) perhehoidon tukeen ja sijaisperheeseen kyselläkseen lasten kuulumisia. Kertomuksen poika on huolehtinut pikkusiskostaan hienosti, eikä ole vierastanut sijaisperheen vanhempia. Poika on kertonut sijaisperheessä äidin muuttuneen oudoksi, mutta sen tarkemmin poika ei ollut asiasta osannut kertoa. Sen sijaan poika tiesi kertoa, että isä tekee paljon töitä ja on usein lentokoneessa, ja he käyvät harvoin isän luona yökylässä.

Lasten isä soittaakin (p4) sosiaalityöntekijälle tultuaan työmatkalta kotiin ja saatuaan tiedon lasten kiireellisestä sijoituksesta ja lasten äidin tilanteesta. Isä on järkyttynyt tilanteesta, mutta sanoo, ettei voi tällä hetkellä ottaa lapsia itselleen paljon matkustusta vaativan työnsä takia. Isä sanoo, että hänen oma äitinsä voisi sen sijaan hoitaa lapsia tarvittaessa. Sosiaalityöntekijä kertoo, että viikon päästä (p11) on asiakassuunnitelmaneuvoittelu ja isä voi halutessaan kutsua äitinsä sinne mukaan. Sosiaalityöntekijä lähettää vielä kutsun isälle postitse. Sosiaalityöntekijä soittaa äidin hoitopaikkaan ja saa kuulla äidin voinnin kohentuneen ja äidin kotiutuvan mahdollisesti vielä saman päivän aikana. Äiti soittaakin sosiaalityöntekijälle kotiutumistaan seuraavana päivänä (p5) ja kertoo kotiutuneensa sairaalasta ja haluavansa lapset kotiin heti. Sosiaalityöntekijä kertoo, että koska äidin jaksamisesta ei vielä voida olla varmoja ja lapset ovat niin pieniä, ei lapsia vielä kotiuteta vaan katsotaan tilannetta tulevassa asiakassuunnitelmaneuvoittelussa. Ennen lasten kotiuttamista täytyy olla varmuus siitä, ettei äidin kunto romahda uudelleen ja ettei huolenpito lapsista vaaranna tämän takia.

Asiakassuunnitelmaneuvoittelussa (p11) ovat mukana äiti, isä, isänäiti, sijaisperheen äiti, ohjaaja perhehoidon tuesta, tutut perhetyöntekijät sekä lapsen asioista vastaava sosiaali-

⁹ Merkitsen kiireellisen sijoituksen päiviä (p) juoksevalla numeroinnilla alkaen kiireellisen sijoituksen päätöksestä, joka on siis p1.

työntekijä sekä hänen työparinsa. Äiti sanoo, että hän on nyt saanut levätä ja hänen vointinsa on hyvä. Kiireelliseen sijoitukseen johtaneesta tilanteesta hän ei halua puhua, sanoo vain, ettei se tule toistumaan, mutta lisää odottavansa aikaa psykiatrian poliklinikalle. Isänäiti sanoo, ettei hän ole tiennyt äidin huonosta voinnista, ja kertoo, että hän olisi hoitanut lapsia enemmän, jos vain olisi saanut. Sijaisperheen mukaan lapset ovat voineet hyvin, mutta varsinkin vanhempi lapsista on ollut kovin huolissaan äidistään. Perhetyöntekijöiden mukaan äiti kyllä huolehtii lapsista ja kodista hyvin, mutta on ollut viime aikoina väsyneen oloinen. Äiti sanoo tämän olevan totta, mutta saaneensa nyt levätä omasta mielestään tarpeeksi.

Asiakassuunnitelmaneuvoittelussa sovitaan, että lapset kotiutuvat neuvottelusta seuraavana päivänä (p12). Perhetyö tiivistää käyntejään ja isä ottaa lapsia luokseen jatkossa useammin, lapset tulevat olemaan myös isänäidillä enemmän. Äiti suostuu uusiin järjestelyihin ymmärtäessään, ettei voi ajautua enää samanlaiseen tilanteeseen eikä hän voi yrittää olla yksin vastuussa kaikesta. Neuvottelussa sovitaan myös sosiaalityöntekijän kotikäynti perheen luo kuukauden päähän.

On hyvä huomata, että kertomuksen poika olisi voitu sijoittaa myös vanhemman päihdeidenkäytön takia tai hyvin lyhytaikaisesti vanhemman äkillisen somaattisen sairauden vuoksi. Tällöin, varsinkin äkillisen sairastumisen tapauksessa, kiireellinen sijoitus olisi voinut olla vielä paljon lyhyempi kestoaltaan. Toisaalta, jos poika olisi sijoitettu vanhemman humalatilan takia, olisi kiireellisen sijoituksen päättymisen edellytykseksi laitettu todennäköisesti jokin päihdehoitokontakti.

Kaiken kaikkiaan tämän ryhmän kiireelliset sijoitukset alkoivat tilanteista, jotka vaativat nopeaa reagointia äkillisessä tilanteessa. Tilanteessa toimittiin nopeasti, mutta muutoin lasten tilanteesta ei lähtökohtaisesti ollut pidempiaikaista suurta huolta. Kyseessä olivat pääsääntöisesti pienet lapset ja mahdollisuuksien mukaan heidän tilanteensa turvattiin myös läheisverkoston avulla. Lapset kotiutuivat, kun lasten huoltaja pystyi jälleen huolehtimaan lapsistaan ja tarvittaessa osoittamaan päihteettömyytensä.

6.2 ”Huonon kehityksen pysäyttäminen” – nuoren tilanteen rauhoittaminen kiireellisen sijoituksen avulla

Toisen ryhmän kertomuksen lapsi on 15-vuotias tyttö¹⁰, jonka tilanteesta hyvin huolestunut yksinhuoltaja äiti hakee apua lastensuojelusta. Tytöllä on jo ennestään lastensuojelun asiakkuus, mutta tytön tilanne on mennyt viime kuukaudet huonompaan suuntaan ja äiti on tilanteen takia hyvin uupunut ja väsynyt. Tytöllä on poissaoloja koulusta, vuorokausirytmillä on sekaisin ja käytös on rajatonta eikä äiti pysty pitämään tytön rajoista kiinni. Tyttö liikkuu huonossa seurassa ja käyttää alkoholia.

Äiti itse ottaa yhteyttä lasten asioista vastaavaan sosiaalityöntekijään ja toivoo lastensuojelulta apuja tytön tilanteen rauhoittamiseksi. Myös tytön koulusta ollaan oltu yhteydessä tytön poissaolojen takia. Sosiaalityöntekijä tekee yhteisymmärryksessä äidin kanssa puhelimessa keskusteltuaan päätöksen tytön kiireellisestä sijoituksesta ja sijoittamisesta perhetukikeskukseen. Äiti on asiasta helpottunut, ja toivoo kiireellisen sijoituksen auttavan tytön koulunkäyntiä, saamaan tytön vuorokausirytmien taas kohdilleen sekä rajoittavan tytön käyttäytymistä. Sosiaalityöntekijä soittaa myös tytölle, joka ymmärtää myös kiireellisen sijoituksen tarpeellisuuden tilanteessaan. Äiti vie tytön perhetukikeskukseen vielä saman päivän iltana (p1).

Tytön kiireellisen sijoituksen aikaisia kirjauksia ei ole juuri kertynyt asiakaskertomukselle. Tämä seikka hankaloitti suuresti prosessin aikaista analyysiä tämän ryhmän nuorten kiireellisistä sijoituksista. Useammassa tapauksessa kiireellisen sijoituksen päätöksen jälkeen ei ollut enää mitään muita kirjauksia eikä tietoa siitä, mitä ylipäätään tapahtui kiireellisen sijoituksen aikana tai miten kauan kiireellinen sijoitus kesti ja mitä sovittiin tapahtuvaksi kiireellisen sijoituksen jälkeen. Lähtökohtaisesti tämän ryhmän kiireelliset sijoitukset kestivät vähintään kiireellisen sijoituksen enimmäisajan eli 30 vuorokautta, mutta mitään täysin varmaa ei silti aineiston perusteella voi sanoa.

¹⁰ Ryhmän muodostui 8 lapsesta, joista kaksi oli poikaa ja kuusi tyttöä. Keski-ikä oli reilu 15 vuotta kiireellisen sijoituksen päätöksenteon hetkellä.

Kertomuksen tytön kiireellisen sijoituksen voidaan silti uskoa kestäneen 30 vuorokautta. Kiireellisen sijoituksen jälkeen tutut työntekijät perhetukikeskuksesta jatkavat perheen kanssa perheohjaustyön parissa. Kiireellisen sijoituksen lakkauttamispäätöksen jälkeen sosiaalityöntekijä soittaa vielä äidille ja kysyy tämän tunnelmia ja ajatuksia tytön kotiutumiseen liittyen. Äiti on luottavaisempi jatkoon suhteen. Kiireellisen sijoituksen aikana tytön rytmitys on palautunut normaaliksi, mutta samalla äitiä huolestuttaa, miten hänen ja tytön yhteiselämä lähtee sujumaan jälleen saman katon alla. Kiireellisen sijoituksen aikana sosiaalityöntekijä soitti äidille ja tytölle itselleen. Asiakaskertomukselle tallentui myös tieto asiakassuunnitelman neuvottelusta, mutta kirjauksia itse neuvottelun sisällöstä ei löytynyt asiakaskertomukselta. Asiakassuunnitelman neuvottelu oli ainoa kerta, kun sosiaalityöntekijä tapasi tytön kiireellisen sijoituksen aikana.

Kaiken kaikkiaan asiakaskertomusten merkintöjen vähyys tai niiden puuttuminen jopa kokonaan vaikeutti tyyppikertomuksen luomista. Tämän ryhmän nuorten lähtökohdat kiireelliselle sijoitukselle olivat silti hyvin samankaltaisia: nuorten tilanne oli vähitellen ajan kuluessa huonontunut, ja vanhempi itse halusi ja ennen kaikkea kaipasi sekä apua että muutosta tilanteeseen. Toisin kuin edellisen ryhmän kohdalla, tilanteet eivät olleet niin äkillisiä, mutta toisaalta läheisverkostoon sijoittaminen ei ollut mahdollista, vaan tilanteen pysäyttäminen vaati sosiaalityöntekijän arvion mukaan laitossijoitusta. Osalla tämän ryhmän nuorista oli myös jonkin verran selkeästi itseä vahingoittavaa käytöstä sekä mielenterveydellisiä ongelmia. Pääsääntöisesti huolet liittyivät kuitenkin rajattomaan käytökseen ja päihteiden käyttöön.

6.3 ”Suunta ei ole nyt kotiinpäin” – huostaanoton valmistelun aloittaminen

Kolmannen ryhmän kertomuksen lapsi on 16-vuotias tyttö¹¹. Poliisi tuo näpistykseen syyllistyneen tytön sosiaalipäivystykseen. Tytön asiakaskertomukselta selviää, että työstä on ollut paljon lastensuojelullista huolta erityisesti viimeaikoina. Tytöllä on takanaan myös aikaisempia kiireellisiä sijoituksia. Tytön äiti on päihtyneen kuuloinen sosiaalipäivystyk-

¹¹ Tässä ryhmässä oli kolme tyttöä ja kaksi poikaa, keski-ikä melkein 16 vuotta.

sen soittaessa hänelle. Äiti sanoo tytön elävän omaa elämäänsä ja ettei hän pysty vaikuttamaan siihen. Tyttö asuu kahdestaan äitinsä kanssa. Sosiaalipäivystys päättyy sijoittamaan tytön kiireellisesti turvatakseen tytön turvallisuus, kehitys ja huolenpito sekä estääkseen tytön ikäkaudelle sopimaton kuljeskelu. Päätökseen kirjataan myös muut viimeaikaiset huolet työstä. Tyttö sijoitetaan perhetukikeskukseen ja hänet viedään sinne sosiaalipäivystyksen toimesta.

Tytöstä on ollut pitkään jo suurta lastensuojelullista huolta äidin päihteiden käytön sekä tytön rajattoman käytöksen takia. Tytöllä on poissaoloja opiskelupaikastaan, päihteiden käyttöä, rikoksiin syyllistymistä sekä karkailuja kotoaan. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä keskusteleekin heti seuraavana päivänä (p2) johtavan sosiaalityöntekijän kanssa saatuaan tiedon tytön kiireellisestä sijoituksesta. Keskustelussa mietitään, mitä tytön kanssa tulisi tehdä, avohuollon tukitoimet vaikuttavat riittämättömiltä ja kotiolut hyvin epävakailta. Tässä vaiheessa asiakaskertomukselle ei kuitenkaan tallennu tietoa, että huostaanottoa mietittäisiin sen tarkemmin. Sosiaalityöntekijä soittaa äidille. Äiti on yhä samaa mieltä, ettei tyttöä voi kukaan rajata. Äiti kuulostaa puhelimesta väsyneeltä ja kysyttäessä kertoo juoneensa eilen jonkin verran, mutta kiistää tarvitsevansa päihdehoitoa.

Sosiaalityöntekijä soittaa (p3) tytön sijaishuoltopaikkaan. Tyttö ei ole ollut halukas osallistumaan yhteiseen toimintaan eikä ole suostunut juttelemaan ohjaajien kanssa. Sosiaalityöntekijä soittaa myös tytölle. Tytön mukaan hän ei haluaisi olla kotona, muttei myöskään laitoksessa. Tytön mukaan hän on jo sen ikäinen, että voi päättää omista menemisistään ja siitä, missä asuu. Kysyttäessä, missä tyttö haluaisi asua, tyttö mainitsee vain kaverit.

Tytön isä soittaa (p4) sosiaalityöntekijälle. Isän mukaan tyttö on kunnan tyttö ja kaikki ongelmat ovat isän mukaan vain äidistä lähtöisin. Isä ei kuitenkaan ole tavannut lähes puoleen vuoteen tyttöä eikä halua osallistua asiakassuunnitelmanneuvotteluun yhdessä tytön äidin kanssa. Tytön äidinäiti on jättänyt sosiaalityöntekijälle soittopyynnön, johon sosiaalityöntekijä ehtii vastata vasta seuraavana päivänä (p5). Äidinäidin mukaan olosuhteet tytön kotona eivät ole kunnossa, ja äidinäiti on ollut huolissaan tilanteesta jo pidempään. Äidinäidin mukaan äidin juominen on vain lisääntynyt ja äiti on katkaissut välinsä häneen asian esille ottamisen jälkeen. Äidinäiti on itse niin huonossa kunnossa, ettei pystyisi huo-

lehtimaan työstä. Äidinäiti toivoo, että tytön tilanteeseen tulisi vihdoin jonkinlainen pysyvämpi ratkaisu.

Perhetukikeskuksesta soimitaan sosiaalityöntekijälle (p6), sillä tyttö on karannut. Tyttö oli puhunut poikaystävästään ja perhetukikeskuksessa epäillään, että tyttö olisi lähtenyt poikaystävän luo. Sosiaalityöntekijä tekee poliisille työstä virka-apupyynnön. Sosiaalityöntekijä soittaa äidille. Äidillä ei ole tietoa siitä, missä tyttö voisi olla eikä äiti ole tietoinen tytön poikaystävästä. Äidille kerrotaan tulevan asiakassuunnitelmaneuvoittelun ajankohta, joka on viikon päästä (p12). Äidille laitetaan lisäksi postitse kutsu neuvotteluun, samoin kuin isälle.

Poliisi löytää tytön viikonlopun aikana (p8) kaupungilta tyttöä huomattavasti vanhemman mieshenkilön seurasta ja toimittaa tytön takaisin perhetukikeskukseen. Tyttö puhaltaa 0,7 promillea perhetukikeskuksessa. Tytön liikkumisvapautta¹² rajataan perhetukikeskuksessa. Viikonlopun jälkeen (p9) sosiaalityöntekijä saa tiedon tytön löytymisestä ja tytön täysikäisestä poikaystävästä. Sosiaalityöntekijä soittaa perhetukikeskukseen ja yhdessä todetaan liikkumisvapauden rajoittamispäätöksen olevan voimassa ainakin tulevaan asiakassuunnitelmaneuvoitteluun asti.

Sosiaalityöntekijä keskustele työntilanteesta uusien tapahtumien jälkeen johtavan sosiaalityöntekijän kanssa. Suurten huolien, karkailun ja huolenpidon puutteen vuoksi keskustelussa päädytään aloittamaan huostaanoton valmistelu. Tytön menemisiä ei pystytä rajoittamaan avohuollon sijoituksen keinoin, joten avohuollon sijoitus ei tule kyseeseen kuin vain siinä tapauksessa, että tyttö osoittaisi sitoutumista sijoitukseen. Tämän hetken tilanteen mukaan sitoutumisesta ei ole näyttöä.

Asiakassuunnitelmaneuvoittelussa (p12) on paikalla tytön ja äidin lisäksi ohjaaja perhetukikeskuksesta sekä lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä ja hänen työparinsa. Tyttö ei halua kertoa karkureissustaan mitään. Tytön mukaan perhetukikeskuksessa on tylsää eikä hän ymmärrä, miksi hänen täytyy olla laitoksessa. Neuvottelussa käydään läpi kiireellisen

¹² Lapsen liikkumisvapautta voidaan Lastensuojelulain (LSL 417/2007) 69 § mukaan rajoittaa jos se on tarpeen lapsen suojelemiseksi häntä itseään vahingoittavan käytöksen takia. Laitoksesta tehty rajoituspäätös on voimassa enintään seitsemän vuorokautta.

sijoituksen syitä ja tytön taustaa. Äiti toistaa samaa, mitä on sanonut koko prosessin ajan: tyttö elää omaa elämäänsä eikä kukaan pysty häntä pidättelemään. Neuvottelussa kerrotaan myös huostaanoton valmistelun aloittamisesta ja siitä, että kiireellistä sijoitusta tullaan tästä syystä jatkamaan. Neuvottelussa käydään läpi huostaanoton valmistelun prosessia, kuulemisineen ja siitä, miten päätös huostaanotosta lopulta tehdään. Äiti ei vastusta kiireellisen sijoituksen jatkamista eikä mitään muutakaan. Äidin mukaan sosiaalityöntekijät saavat tehdä, mitä haluavat. Äidille kerrotaan, että huostaanottoasiasta tullaan järjestämään virallinen kuuleminen, mutta äiti toteaa neuvottelussa, ettei vastusta huostaanottoa. Tyttö on kyllästynyt olemaan perhetukikeskuksessa ja lähtee neuvottelusta kesken pois, kun ryhdytään keskustelemaan kiireellisen sijoituksen jatkamisesta. Tytön mielipidettä kiireellisen sijoituksen jatkoon suhteen ei siis saada selvitettyä asiakassuunnitelman neuvottelussa.

Sosiaalityöntekijä tekee asiakassuunnitelman neuvottelun jälkeisinä päivinä huostaanoton valmisteluun liittyviä lausuntopyyntöjä työstä kouluun ja perheneuvolaan sekä tietojen luovutuspyynnön tytön rikosrekisteristä oikeusrekisterikeskukseen. Sosiaalityöntekijä lähettää sähköpostia perhetukikeskukseen ja pyytää varamaan tytölle ajan lääkärintarkastukseen huostaanoton valmistelua varten.

Sosiaalityöntekijä soittaa tytölle (p16). Tyttö on rauhoittunut neuvottelusta, muttei tiedä, miten suhtautuisi huostaanoton valmisteluun. Tyttö ei halua ajatella toiveitaan sijaishuoltopaikan suhteen. Sosiaalityöntekijä ilmoittaa tytölle kuulemisajankohdan ja kertoo tulevansa tapaamaan tätä vielä ennen kuulemisiä. Kuulemisiä ei ehditä pitää ennen kiireellisen sijoituksen päättymistä ja tästäkin syystä kiireellistä sijoitusta jatketaan. Sosiaalityöntekijä myös lähettää kuulemiskutsut postitse tytölle ja hänen vanhemmilleen.

Sosiaalityöntekijä tekee hakemuksen sijaishuollon asiakasohjausyksikköön pitkäaikaisen sijaishuoltopaikan hakemiseksi (p17). Sosiaalityöntekijä miettii yhdessä työparinsa kanssa myös, pitäisikö tytön asia viedä moniammatilliseen työryhmään, mutta he toteavat yhdessä, ettei tilanteeseen liity sellaisia epäselvyyksiä, joita täytyisi arvioida, vaan huostaanoton perusteet täytyvät. Sosiaalityöntekijä tapaa tytön perhetukikeskuksessa (p25). Tytön kanssa käydään tarkemmin ja selkeämmin vielä läpi prosessin tulevia vaiheita. Tytöllä ei ole erityisiä toiveita sijaishuoltopaikan suhteen. Tyttö ei osaa tai halua sanoa, millaisia tulevaisuudensuunnitelmia ja -toiveita hänellä on. Tyttö sanoo huostaanoton olevan hänelle ihan

sama ja ettei hän ala sitä vastustamaan. Sen sijaan tyttö toivoo pääsevänsä pian perhetuki-keskuksesta jonnekin muualle.

Asiakassuunnitelmaneuvoittelussa (p12) päädyttiin siis jatkamaan kiireellistä sijoitusta 30 vuorokauden tullessa täyteen ja huostaanoton valmistelun olevan käynnissä. Asiakaskertomuksilta löytyy vielä tieto saapuneista lausunnoista ja niiden tallentamisesta tytön lastensuojeluaktiin. Kuulemiset huostaanottoasiassa ovat tulossa. Kertomusosion tiedot tytön osalta päättyvät keskeneräisessä tilanteessa eikä tietoa siitä, mihin tilanteessa lopulta päädyttiin, ole saatavilla aineiston rajauksen perusteella. Tytön tilanteessa seuraavana edessä ovat kuulemiset huostaanotosta ja sijaishuoltopaikasta. Päätökset mahdollisesta huostaanotosta tehdään lopulta joko alueellisella sosiaaliasemalla johtavan sosiaalityöntekijän toimesta, jos kukaan asianosainen ei vastusta huostaanottoa, tai hallinto-oikeudessa, jos joku asianosaisista vastustaa huostaanottoa.

Tytön asiakaskertomukselle kertyy huomattavasti enemmän kirjauksia kuin esimerkiksi edellisen ryhmän tytön kirjauksiin. Asiakaskertomukselta ei välity, mikä tekee huolesta niin suurta, esimerkiksi edellisen ryhmän tyttöön verratessa, että huostaanoton valmistelu on aloitettava. Onkin luontevaa ajatella, että tässä asiassa olemassa oleva, niin sanottu instituution muistiin tallennettu tieto on avainasemassa. Tällöin se, mitä tiedetään, on paljon enemmän kuin se, mitä itse kiireellisen sijoituksen aikana on luettavissa asiakaskertomuksilta. Tytön kertomuksen edellisen ryhmän kertomuksesta erottaa myös huoltajan rooli. Edellisen ryhmän tytön äiti itse haki apua, kun taas tämän ryhmän äidin mukaan tytölle ei kukaan voi mitään. Tytön äiti onkin luovuttanut jo tytön suhteen, mikä on aineiston perusteella huomionarvoinen seikka. Huomionarvoista on myös se, että tämän kategorian asiakaskertomuksen kertomusosiot sisältävät huomattavasti enemmän kirjauksia kuin esimerkiksi edellisen ryhmän kirjaukset. Merkintöjä kertyy niin huostaanoton valmisteluun kuuluvista selvityksistä kuin lasten vaikeaan ja monimutkaiseen elämäntilanteeseen liittyen.

Toisaalta, ensimmäinen huostaanoton valmistelusta kertova kirjaus olisi voinut olla myös vain maininta kuulemiskutsujen lähettämisestä, ilman sen suurempia selityksiä tai tarkennuksia syistä. Jokaisessa tämän ryhmän tapauksessa huostaanoton valmistelu on kuitenkin aloitettu hyvin varhaisessa vaiheessa. Sosiaalityöntekijän tuntiessa lapsen historian ei tässä vaiheessa huostaanoton valmistelun aloittamista perustella asiakaskertomuksella sen tar-

kemmin. Asia tulee vain mainituksi. On kuitenkin hyvä huomioida, ettei huostaanoton valmistelun aloittaminen tarkoita suoraan sitä, että huostaanottoon lopulta päädyttäisiin. Tämä seikka tulee näkyviin hyvin tämän kategorian tapauksissa ja lopulta jokaisessa ryhmän tapauksessa ei huostaanottoon sen valmisteluista huolimatta päädytä. Asiakirja-aineistot myös päättyvät eri vaiheisiin, eikä lopullista tietoa siitä, mihin tilanteessa lopulta päädyttiin ole aina saatavilla.

6.4 ”Psykykkistä oirehdintaa tai väkivallan uhkaa” – kotona olo ei ole turvallista

Neljännän ryhmän kertomuksen lapsi on 8-vuotias poika¹³, joka asuu yhdessä äitinsä ja sisaruksiensa kanssa. Pojalla on psykyykkistä oirehdintaa, aggressiivisuutta, väkivaltaisuutta ja levottomuutta. Poika on lastenpsykiatrian poliklinikan, perheneuvolan ja lastensuojelun asiakas. Pojan käytöksestä ollaan oltu huolissaan myös koulussa lukuvuoden aikana.

Pojan äiti soittaa lastensuojelun virka-aikaiseen päivystykseen alueelliselle sosiaaliasemalle. Poika on saanut kotona raivokohtauksen eikä rauhoitu millään. Poika uhkaa sisaruksiin ja äitiään, ja äiti pelkää tosissaan pojan voimakasta reaktiota. Päivystävä sosiaalityöntekijä alueelliselta sosiaaliasemalta lähtee yhdessä sosiaalipäivystyksestä saamansa työparin kanssa kotikäynnille. Työntekijöiden saapuessa kotiin poika on jo rauhoittunut, mutta yhä arvaamaton. Poika ei halua puhua käytöksestään, mutta äiti sanoo olevansa todella uupunut ja väsynyt tilanteeseen. Äiti kaipaa apua, jota ei tunnu saavan mistään. Poika on saanut raivokohtauksia aikaisemminkin, mutta nyt ne ovat lisääntyneet huomattavasti eikä äiti saa omin avuin poikaa rauhoittumaan. Poika uhkaa sekä omaa että sisaruksiensa turvallisuutta. Lisäksi poika on karkaillut äidiltään. Sosiaalityöntekijät ja äiti päätyvät yhteisymmärryksessä kiireelliseen sijoitukseen. Sijaishuolto paikaksi valitaan pienille lapsille suunnattu perhetukikeskus, koska poika tarvitsee vahvaa aikuisen tukea kaikkeen toimintaansa. Perhetukikeskus arvioidaan lapsen edun mukaiseksi paikaksi myös pojan aggressiivisuuu-

¹³ Ryhmässä oli 2 tyttöä, 4 poikaa, keski-ikä 8v.

den ja karkailuallttiuden takia. Näistä syistä läheisverkostosijoitus ei tässä tapauksessa käy vaihtoehdoksi. Kiireellisen sijoituksen aikana on tarkoitus arvioida tarkemmin pojan tuen ja hoidon tarvetta.

Poika toimitetaan sosiaalipäivystyksen toimesta perhetukikeskukseen (p1). Poika saa sijaishuoltopaikassaan uuden raivokohtauksen ja häntä joudutaan fyysisesti rajaamaan. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä keskustelee vielä saman päivän aikana kiireellisen sijoituksen tehneen sosiaalityöntekijän kanssa pojan tilanteesta. Sosiaalityöntekijä soittaa perhetukikeskukseen ja kuulee raivokohtauksesta ja kiinnipitotilanteesta. Yhdessä perhetukikeskuksen ohjaajan kanssa sosiaalityöntekijä sopii, että pojan tilanne on hyvä rauhoittaa eikä vierailuja perheenjäsenille järjestetä kiireellisen sijoituksen alun aikana.

Sosiaalityöntekijä soittaa (p2) pojan äidille. Äiti sanoo olevansa todella uupunut ja jopa helpottunut pojan kiireellisestä sijoituksesta, sillä nyt äidin ei tarvitse pelätä pojan eikä muiden lasten puolesta. Äiti kertoo, että poika odottaa lasten psykiatrian osastojaksoa, ja äiti toivoo kiireellisen sijoituksen nopeuttavan tätä prosessia. Sosiaalityöntekijä soittaa (p2) myös pojan isälle, joka haluaisi osallistua lapsen tuleviin neuvotteluihin.

Sosiaalityöntekijä on yhteydessä perhetukikeskukseen (p3). Ohjaajan mukaan poika on puhunut huolestuttavia asioita, mutta toisaalta poika ei halua puhua mitään kodistaan. Ohjaajan mukaan pojalla on paljon selvittämättömiä asioita mielessään ja poika vaikuttaa traumatisoituneelta. Poika on saanut raivokohtauksen perhetukikeskuksessa ja häntä on täytyntä pitää kiinni. Pojan opettaja soittaa (p4) sosiaalityöntekijälle. Opettaja on ollut huolissaan pojasta. Pojan tilanne on mennyt koko ajan pahempaan suuntaan. Opettaja on ollut tietoinen pojan lastenpsykiatrian kontaktista, mutta kaiken kaikkiaan opettaja on luullut, että pojalla on tukeva apu takanaan.

Sosiaalityöntekijä tapaa pojan (p5) perhetukikeskuksessa. Poika on tapaamisessa levoton, mutta myös vihainen eikä halua keskustella sosiaalityöntekijän kanssa. Tapaaminen pojan kanssa jää pojan vastahakoisuuden takia lyhyeksi. Sosiaalityöntekijä soittaa lastenpsykiatrian osaston sosiaalityöntekijälle. Lastenpsykiatriassa jaetaan käsitys osastojakson tarpeellisuudesta. Sosiaalityöntekijä ilmoittaa perhetukikeskukseen, äidille sekä isälle seuraavalle viikolle suunnitellun asiakassuunnitelmaneuvoittelun ajankohdan. Perhetukikeskuksesta

soitetaan (p8) sosiaalityöntekijälle. Pojan tilanteesta on keskusteltu ja todettu, ettei avohuollon sijoitus ole mahdollista pojan käytöksen vaatimien mahdollisten kiinnipitotilanteiden vuoksi.

Asiakassuunnitelman neuvotteluun (p15) perhetukikeskuksessa osallistuu äiti, ohjaajat perhetukikeskuksesta, lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä ja sosiaalityöntekijän työpari. Poika yritetään saada liittymään neuvotteluun sen loppupuolella, mutta hän ei halua osallistua. Neuvottelussa käydään läpi äidin kuulumisia. Äiti on nyt saanut levätyä, koska ei koko ajan tarvitse olla huolissaan lastensa turvallisuudesta kuten aiemmin. Äiti on pettynyt, kun pojan isä ei päässytäkään osallistumaan neuvotteluun aikaisemmista puheistaan poiketen. Äiti sanoo todella toivovansa lastenpsykiatrisen osastojakson alkavan pian ja saavansa jonkinlaisen selvyuden pojan tilasta. Perhetukikeskuksen ohjaajien mukaan pojan tilanne tarvitsee paljon selvittelyä, sillä poika on psyykkisen oirehinnan lisäksi myös selvästi traumatisoitunut. Äidille kerrotaan, ettei avohuollon sijoitus ole mahdollista pojan käytöksen vaatimien kiinnipitotilanteiden vuoksi. Neuvotteluun osallistujat ovat yksimielisiä siitä, ettei poika voi kotiutua vielä kiireellisen sijoituksen 30 vuorokauden tullessa täyteen varsinkaan, kun mahdollisesta osastojaksosta ei ole vielä tarkempaa tietoa. Neuvottelussa todetaan kiireellisen sijoituksen jatkamisen olevan tässä tilanteessa välttämätöntä eikä äiti vastusta kiireellisen sijoituksen jatkoa. Neuvottelussa sovitaan myös pojan tulevasta kotilomasta.

Sosiaalityöntekijä soittaa isälle (p16) edellisen päivän neuvottelussa läpikäydyistä asioista. Isä ei vastusta kiireellisen sijoituksen jatkoa. Sosiaalityöntekijä soittaa äidille (p23) ja kysyy, miten pojan kotiloma sujui. Äidin mukaan ei kovinkaan hyvin, ja äiti on vakuutuneempi siitä, ettei poika voi kotiutua vielä kiireellisen sijoituksen 30 vuorokauden tullessa täyteen. Sosiaalityöntekijä soittaa perhetukikeskukseen ja saa kuulla pojan paluun kotilomalta olleen haastava, ja että tilanteessa on jouduttu rajaamaan poikaa.

Sosiaalityöntekijä lastenpsykiatrian osastolta soittaa (p25) pojan asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle. Sairaalan sosiaalityöntekijä kertoo osastopaikan vapautuvan noin puoleltoista kuukauden päästä. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä kertoo, että pojan kiireellistä sijoitusta ollaan jatkamassa. Tällöin kiireellisen sijoituksen päättymisen ja osastojakson alun väliin jää noin kahden viikon kotijakso. Lapsen asioista sosiaalityöntekijä te-

kee hakemuksen kotiin tehtävästä intensiivisestä perhetyöstä. Lisäksi sosiaalityöntekijä tekee kiireellisen sijoituksen jatkopäätöksen (p30). Jatkopäätöksen jälkeen ei asiakaskertomukselle tule kirjauksia ennen kuin vasta kiireellisen sijoituksen jatkon lopussa pidettävää asiakassuunnitelmaneuvoittelusta.

Kiireellisen sijoituksen asiakasneuvotteluun (jatko p25) osallistuu äiti, isä, ohjaajat perhetukikeskuksesta, lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä työparinsa kanssa, perhetyöntekijät, sairaalan sosiaalityöntekijä sekä myös itse poika neuvottelun loppupuolella. Pojan kiireellisen sijoituksen jatko on sujunut ensimmäistä jaksoa huomattavasti rauhallisemmin. Kiinnipitotilanteita ei ole juuri enää ollut ja palaaminen kotilomilta on sujunut rauhallisesti. Äitiä jännittää pojan kotiinpaluu, mutta samalla hän jo odottaa sitä. Poika on ollut myös isänsä luona lomalla ja isän luona on sujunut hyvin. Neuvottelussa käydään läpi tulevaa osastojaksoa sairaalassa ja siihen valmistautumisen tärkeyttä. Neuvottelussa sovitaan, että kiireellinen sijoitus tulee päättymään (jatko p30) ja pojan sairaalan osastojakso alkaa kahden viikon päästä. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä osallistuu sairaalan aloitusneuvotteluun, lisäksi hän tapaa perhettä perheen kotona pidettävässä neuvottelussa yhdessä perhetyöntekijöiden kanssa vielä ennen osastojakson alkua.

Neuvotteluun osallistuvat myös perhetyöntekijät, jotka tulevat työskentelemään perheen kanssa jo ennen pojan osastojakson alkua, mutta myös sen aikana ja sen päätyttyä. Tämän työskentelyn tarkempia tavoitteita käydään läpi vielä tulevassa neuvottelussa. Poika itse osallistuu asiakassuunnitelmaneuvoitteluun tällä kertaa. Hän on varautunut aikuisia kohtaan, mutta hyväntuulinen. Pojalle kerrotaan tulevasta suunnitelmista, mutta poika ei osaa sanoa mielipidettään niistä tarkemmin.

Tämän ryhmän muodostaminen oli hankalinta, sillä lähtökohdat kiireelliseen sijoitukseen vaihtelivat lapsen psyykkisestä oirehdinnasta perheväkivaltaan. Yhteistä kaikille tapauksille oli kuitenkin tilanne, jossa lapsi ei voinut mennä kotiin, mutta huostaanoton edellytyksenkään eivät täyty. Huostaanoton suunnittelu tai mahdollisuus ei tullut esiin tämän kategorian lasten asiakirjoista. Ryhmän kertomuksen luonnissa pääpaino oli psyykkisesti oirehtivien lasten tilanteen tulkinnessa unohtamatta ryhmän perheväkivaltatapauksia. Lähtökohdat saattoivat kiireellisen sijoituksen alkaessa olla keskenään siis varsin erilaiset, mutta tarkempi tarkastelu osoitti ryhmän lasten tilanteissa olevan paljon yhteneväisyyksiä. Viimeis-

tä ryhmää ei voi siis ajatella niin sanotuksi kaatoluokaksi muihin ryhmiin sopimattomille tapauksille. Yhteistä edellä mainittujen asioiden lisäksi oli kaiken kaikkiaan vaikeat tilanteet suuren, mutta ei selkeästi määritettävissä olevan huolen kanssa. Yhteistä oli myös tarve lasten tuen tarpeen tarkempaan arviointiin, lasten tilanteen rauhoittaminen ja turvallisuuden takaaminen.

6.5 Neljä erilaista muutostyötä

Tutkimuksen tulokset, kertomukset rakentuivat aineistosta muodostetuista ryhmistä, ja kertomukset pureutuivat niin kiireellisen sijoituksen syihin, tapahtumiin sen aikana kuin suunnitelmiin, jotka koskevat kiireellisen sijoituksen päättymisen jälkeistä aikaa. Kiireellisen sijoituksen prosessin voi ajatella olevan ennen kaikkea muutostyötä. Kiireelliseen sijoitukseen ryhdytään, koska lapsen tilanteeseen halutaan muutosta. Se, mikä tuon muutostarpeen aiheuttaa, vaihtelee tutkimuksen kertomuksissa. Myös se, millaista muutostyötä kiireellisen sijoituksen prosessin aikana tehdään, on erilaista eri kertomuksissa. Kiireellisten sijoitusten jälkeiset suunnitelmat vaihtelivat kertomuksittain. Kiireellisen sijoituksen päättymisen edellytyksenä on muutos, ja se millaista muutosta edellytettiin, riippui sekä alkuperäisestä muutostarpeesta että kiireellisen sijoituksen prosessin aikana esiin tulleista asioista.

Ensimmäiselle kertomukselle ja kertomuksen muodostaneelle ryhmälle oli ominaista pieni lapsi ja akuutti tilanne, joka vaati nopeita päätöksiä ja toimia. Lapsi sijoitettiin päivystävään sijaisperheeseen ja kotiutuminen oli mahdollista heti huoltajan voinnin sen salliessa. Kiireellisen sijoituksen jälkeen jatkettiin lastensuojelun avohuollon seurantalinjalla. Lastensuojelullinen huoli oli yleensä näissä tapauksissa pientä.

Ensimmäisen kertomuksen kiireellisen muutostarpeen aiheutti ennen kaikkea äkillisesti muuttunut tilanne lapsen perheessä. Lapselle tarvittiin nopeasti turvallinen paikka sekä hoitaja, joka pystyy huolehtimaan hänestä. Keskeisin muutostyölle asetettu tavoite oli tässä kertomuksessa lapsen hyvinvoinnista ja tarpeista huolehtiminen poikkeuksellisessa tilanteessa. Kotiutumisen edellyttämä muutos saavutetaan kun akuutin muutostarpeen syyt ovat

poistuneet, eli kun huoltaja on jälleen kykeneväinen huolehtimaan lapsesta. Kiireellinen sijoitus toimi myös pienenä muutoksen herättelijänä, sillä huoltaja saattoi huomata, että hän ei välttämättä selviä kaikesta yksin ja tarvitsee ympärilleen vahvempaa tukiverkostoa.

Toisen ryhmän muodostaneen kertomuksen yleispiirteinä voidaan mainita teini-ikäinen nuori, jonka käytös on ollut rajatonta jo pidempään ja huoltaja pyytää itse apua lastensuojelulta väsyttyään tilanteeseen. Kiireellisen sijoituksen ensisijaisena tarkoituksena on huonon kehityksen pysäyttäminen ja tilanteen rauhoittaminen. Kiireellinen sijoitus kestää lastensuojelulaitoksessa täydet 30 päivää, jonka jälkeen tarjotaan kotiin tehtävää ohjaustyötä. Ominaista tälle ryhmälle oli hyvin vähäiset asiakaskertomusmerkinnät.

Toisen kertomuksen muutostarve on lähtöisin ensisijaisesti lapsen huoltajasta. Huoltaja tuo muutostarpeen ja tilanteeseen väsymisen esiin. Lapsen tilanne on päässyt huonontumaan vähitellen, eikä kiireellisen sijoituksen taustalla ole äkillistä muutostarvetta. Lapsen tilanteen taustalla on kytenyt vaikeuksia, jotka tarpeeksi muhittuaan ovat luoneet tilanteen, jossa muutos eli kiireellinen sijoitus nähdään ainoana ratkaisuna tilanteeseen. Itse muutostyö jää tässä kertomuksessa piiloon, sillä työ tehdään sijaishuoltopaikassa. Muutostyö ei näy asiakaskertomuksilla, mutta tästä huolimatta sitä on ja se toimii, koska lapsi voidaan kotiuttaa kiireellisen sijoituksen 30 päivän määräajan tullessa täyteen. Muutostyön näkymättömyys on siis osittain harhaa ja muutostyölle asetetut tavoitteet, tilanteeseen tarvittava muutos ja nuoren tilanteen rauhoittaminen, tulevat täytetyiksi.

Kolmannen ryhmän kertomukset muodostuivat teini-ikäisistä nuorista, joista on ollut jo pidempään suurta lastensuojelullista huolta. Erotuksena edelliseen ryhmään tämän ryhmän nuoreen ei kenelläkään tunnu enää olevan mitään otetta, ei varsinkaan huoltajalla. Kokonaistilanne huomioiden nuoren kohdalla päätetään aloittaa huostaanoton valmistelu. Kiireellinen sijoitus saa jatkoa huostaanoton valmistelun takia, mutta aina siihen ei silti valmistelun aloittamisesta huolimatta lopulta päädytä. Tämän ryhmän nuorille kertyy paljon erilaisia merkintöjä asiakaskertomuksille.

Kolmannen kertomuksen muutostarve on ollut jo pitkään tiedossa, mutta jokin esiin tuleva yllättävä tieto tekee muutostarpeesta kiireellisen. Kiireellisen sijoituksen prosessin alettua huomataan tarve suurempaan muutokseen ja tilanteessa aloitetaan huostaanottoa valmiste-

levä työ. Muutostyö on tällöin selvittelevää, pyrkimyksenä luoda ymmärrys siitä, otetaanko lapsi huostaan vai ei. Muutostyö on aktiivisista selvittelyjen tekemistä ja muutoksen tarve on ilmeinen. Muutos voidaan lopulta kuitenkin toteuttaa myös muiden keinojen kuin huostaanoton avulla.

Neljäs ryhmä oli haastavinta muodostaa ja sama haastavuus jatkui yhtenäisen kertomuksen kirjoittamisessa. Kuvaavinta tämän ryhmän lapsille oli psyykkinen oirehdinta ja väkivaltainen käytös. Kiireelliseen sijoitukseen päädyttiinkin lapsen ja hänen perheensä turvallisuuden varmistamiseksi. Ryhmän lapset olivat alakouluikäisiä ja heidät sijoitettiin laitokseen ja he odottivat usein pääsyä psykiatrisen hoidon tarpeen arviointiin tai psykiatriseen osastohoitoon. Kiireelliselle sijoitukselle haettiin jatkoa. Kaiken kaikkiaan ryhmälle ominaista oli se, ettei lapsi voinut mennä kotiin, mutta toisaalta myöskään huostaanoton edellytykset eivät sosiaalityöntekijän arvion mukaan täyttyneet. Kiireellisen sijoituksen aikana pyrittiin arvioimaan lapsen tarvitseman tuen tarve sekä takaamaan hänen ja perheensä turvallisuus ja ennen kaikkea pysäyttämään kärjistynyt tilanne perheessä.

Neljännän kertomuksen kiireellisen muutostarpeen sai aikaan lapsen tilanteen kärjistyminen. Lapsi oli käytökseltään uhka sekä itselleen että lähipiirilleen ja tilanteessa tarvittiin välitöntä reagoitua ja lapsen kiireellistä sijoittamista lastensuojelulaitokseen. Muutostyötä tarvitaan erityisesti lapsen psyykkisen kunnon ja jatkohoitokuvioiden selvittämiseksi. Lapsi ei ole pelkästään lastensuojelun palveluiden avulla tehtävän muutostyön autettavissa vaan tilanteessa tarvitaan yhteistyötä terveydenhuollon toimijoiden kanssa. Kiireellisen sijoittamisen päättäminen on riippuvainen palvelujärjestelmästä eikä kiireellisen sijoituksen prosessin aikana voida tehdä kaikkea sitä muutostyötä mitä tilanteessa tarvitaan.

7 KURKISTUS KIIREELLISEN SIOITUKSEN PROSESSIIN

Tutkimuksen tuloksena on neljä erilaista kertomusta kiireellisestä sijoituksesta ja kiireellisen sijoituksen prosessin aikaisesta muutostyöstä. Kertomusten myötä muodostui neljä erilaista kuvausta kiireellisen sijoituksen prosessista, siihen johtaneista syistä ja tilanteesta, jossa kiireellinen sijoitus päättyi. Näissä kertomuksissa esimerkiksi kiireellisen sijoituksen kesto, lastensuojelullisen huolen määrä ja sijoituspaikka ja sosiaalityöntekijän tekemien kirjausten määrä asiakaskertomuksille vaihteli huomattavan paljon.

Musta laatikko -ajattelu toimi yhtenä näkökulmana tutkimuksen aiheen avaamiseen. Tutkimuksen keskeisempänä tavoitteena oli tutkia kiireellisen sijoituksen mustaa laatikkoa, eli prosessia, joka ei ole kovin hyvin tunnettu prosessin ulkopuolella. Mustan laatikon voi ajatella olevan kaikki se työ, mitä kiireellisen sijoituksen prosessin aikana tehdään lapsen tilanteessa muutoksen aikaan saamiseksi. Tutkimuksen neljä eri kertomusta, ovatkin ennen kaikkea kurkistusaukkoja kiireellisen sijoituksen prosessiin. Näiden kurkistusaukkojen avulla voidaan tarkastella prosessia ja lisätä ymmärrystä siitä, millainen prosessi kiireellinen sijoitus lopulta on lapselle ja hänen perheelleen. Kertomukset olivat kurkistusaukkoja, koska niiden avulla saatiin selville vain pieni osa kiireellisessä sijoituksessa olevan lapsen elämästä. Näiden lasten todellisuutta raapaistiin vain pinnallisesti. Tutkimuksen tarkoitus ei ollutkaan kuvata koko todellisuutta vaan tavoitteena oli kiireellisen sijoituksen prosessin avaaminen.

Prosessi avautui lopulta helpoiten siis kertomusten avulla. Kertomuksista muodostui polkuja ikään kuin huomaamatta, varsinaisesti en lähtenyt niitä luomaan. Kertomukset oli helppo aloittaa selkeästi ja täsmällisesti kirjoitetuista muodollisista päätöksistä. Ajankulku muotoutuu päätöksiä tarkasteltaessa herkästi lineaariseksi, päätöstä seuraa toinen päätös ja päätösten välissä aika etenee. Tutkimusten kertomusten tarkastelu asiakaskertomusten perusteella toi esiin lisäksi aukkoja, ajanjaksoja, joiden aikana ei asiakaskertomuksilta löytynyt merkintöjä.

Yksi selittävä tekijä asiakaskertomusmerkintöjen aukoilta löytynee lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kiireestä: asioita jää kirjaamatta yksinkertaisesti ajanpuutteen vuoksi. Tämä tulee mielestäni erityisesti näkyviin niiden nuorten kohdalla, joille kiireellinen sijoitus on tehty tilanteen rauhoittamiseksi ja jotka palaavat kotiin kiireellisen sijoituksen 30 vuorokauden täytyessä kotiin. Heidän tilanteensa saadaan stabiloitua sijoituksen ajaksi, ja kun sijoituksen aikana ei tule esiin mitään yllättävää, pakottavaa tarvetta kirjauksille ei ole. Näidenkin nuorten kohdalla olisi silti täytynyt kirjata tiedot niin asiakassuunnitelmaneuvoittelusta kuin päätöksistä sijoituksen loppumisesta ja tukitoimista sijoituksen päättymisen jälkeen. Selittävänä tekijänä näille aukoilta voi tällöin pitää kiirettä. Lasten tilanteet eivät ole ehkä tuntuneet kiireellisiltä tai vaativilta. Syitä aukoilta on varmasti muitakin, mutta kiire voi olla yksi hyvin todennäköinen vaihtoehto.

Toinen mahdollinen selitys aukoilta asiakaskertomuksilla on muisti, kuten myös Pösö ja Eronen (2013) tuovat tutkimuksessaan esiin. Kaikkea ei tarvitse kirjata sosiaalityöntekijän tuntiessa lapsen. Tutkimukseni aineistosta muistin rooli kirjauksissa tuli esiin ennen kaikkea tietoina ajalta ennen kiireellistä sijoitusta. Minulla oli käytössä vain asiakaskertomusten tiedot kiireellisen sijoituksen ajalta. Ajalta ennen sijoitusta en tiennyt mitään, enkä sitä mitä sosiaalityöntekijältä jäi kirjaamatta. Institutionaalinen tieto ja samalla myös muisti oli siis paljon enemmän kuin, mitä minulle tutkijana jokaisesta lapsesta ja heidän vaiheistaan välittyi. Samalla tein tulkintoja vain näiden tiedossa olevien seikkojen valossa, mutta pitäen mielessä sen, kuinka paljon enemmän asioita on oikeasti tapahtunut asiakirjamerkintöjen tavoittamattomissa.

Kiireellisen sijoituksen asiakaskertomusten aukkojen lisäksi tutkimuksen aineistoa leimasi ajoittainen vaikeus löytää tietoa siitä, milloin kiireellinen sijoitus päättyy tai on päättynyt. Syitä tähän voi vain arvailla. Yksi asiaan vaikuttava tekijä on varmasti edelläkin mainittu kiire, asioita jää kirjaamatta ylös. Kiireellinen sijoitus on kuitenkin toimenpide, jolla on alku- ja päättymispäivämäärät. Kiireellisen sijoituksen päättymisestä täytyy tehdä lain mukaan erillinen päätös. Päätöksille on asiakastietojärjestelmässä oma paikkansa, eli kiireellisen sijoituksen päättymisen näkymättömyys asiakaskertomuksilla voi olla seurausta järjestelmästä. Toisaalta, jotkut sosiaalityöntekijät olivat kirjanneet asiakaskertomukselle tiedon päätöksestä, joka oli tehty kiireellisen sijoituksen lopettamiseksi. Vaikeus löytää tietoa kiireellisen sijoituksen päättymisestä liittyi osaltaan myös aukkoisiin asiakaskertomusmerkintö-

töihin. Toisin sanoen, jos asiakaskertomusmerkinnät olivat puutteellisia, ei tietoa kiireellisen sijoituksen aikaisista tapahtumista ollut saatavilla. Kaiken kaikkiaan käytännöt asian suhteen eivät olleet yhteneväiset. Havainto on tärkeä, sillä kuten Huuskonen ym. (2010, 657) toteavat, lasten lastensuojelun asiakkuutta kannatteleva tieto on asiakirjojen varassa ja siksi ei ole merkityksentöntä, mitä asiakirjoille kirjataan.

Lastensuojelun asiakaskertomusten kirjauksissa on Huuskosen ym. (2010) mukaan nähtävissä dokumentoidun tiedon määrästä, mihin suuntaan lastensuojelun avohuollon asiakkuudet ovat menneet. Huuskosen ym. (2010, 654) tutkimuksen mukaan huostaan otetuille lapsille on kertynyt eniten asiakaskertomusmerkintöjä, päätöksiä ja lastensuojeluilmoituksia. Tutkimukseni havainnot ovat samanlaisia, huostaanoton valmistelun aloitettujen lasten ryhmässä asiakaskertomusmerkintöjä oli enemmän mitä muiden ryhmien lapsilla. Huuskosen ym. (2010, 653) tutkimus arvelee syyksi lasten tilanteita, jotka vaativat intensiivistä työskentelyä ja toisaalta huostaanoton ennakoitua. Tutkimuksessani tälle yhdelle ryhmälle oli jo aloitettu huostaanoton valmistelu, siihen kuuluvine selvityksineen. Asiakaskertomusmerkintöjä kertyikin runsaasti erilaisista huostaanottoon liittyvistä selvityksistä ja yhteydenotoista.

Kiireellisen sijoituksen tavoitteena on saada aikaan muutos lapsen tilanteessa ja aikajakso, jolloin näihin muutoksiin tulisi päästä, on lyhyt ja rajattu. Samalla kiireellisen sijoituksen aikana sosiaalityöntekijältä vaaditaan lapsen tilanteen jatkuvaa arviointia ja epävarmuudessa oloa; onko lapsen tilanne riittävän vakaa kotiutumisen mahdollistamiseksi vai tarvitaanko kiireelliselle sijoitukselle jatkoa vai onko kotiutuminen ylipäättään realistista. Saatavilla olevat tiedot ovat hajanaisia, mutta näiden tietojen valossa päätökset on tehtävä. Kiireellisen sijoituksen prosessin avaaminen sosiaalityöntekijöiden tekemien kirjausten perusteella olikin joltain osin helpompaa ja joltain osin vaikeampaa kuin mitä osasin etukäteen odottaa. Onkin helppo olla samaa mieltä Huuskosen ym. (2010, 656) kanssa siitä, että muutostyö on sisäänrakennettuna sosiaalityön ammatilliseen toimintaan, mutta asiakaskertomusten pohjalta tehty tarkastelu asiakkuusprosessista ei silti ole itsestään selvää.

Kirjausten tarkastelu ja aikajanoille järjestäminen veivät kuin itsestään prosessin tarkastelua kohti lineaarista muotoa. Tästä huolimatta pyrin muistamaan, että ajan lineaarisuus on vain yksi tapa tarkastella prosessin ajankulua. Toisaalta kirjausten myötä saatavan tiedon

pirstaleisuus muistutti tästä asiasta läpi tutkimusprosessin. Yhtenäisen kertomuksen luominen aukkoisten kirjausten perusteella oli vaikeaa. Samalla se toi esiin myös sen, kuinka asioita tapahtuu monissa paikoissa ja eri toimijat ovat tässä tiedontuottajina. Se, miten paljon tietoa sosiaalityöntekijä lopulta saa eri lähteistä, ei ole selvitettävissä. Aineiston ja siitä tehtyjen kirjausten perusteella ei tiedetä, onko jotain eri toimijoilta saaduista tiedoista jäänyt kirjaamatta vai onko kaikki prosessiin liittyvät yhteydenotot kirjattu. Näiden tietojen varassa sosiaalityöntekijän on kuitenkin täytynyt tehdä päätökset lasta koskevista jatkotoimenpiteistä.

Prosessista luodut kertomukset olisivat varmasti olleet toisenlaisia jos niitä olisi lähdetty tarkastelemaan jostain muusta näkökulmasta käsin. Sijoituspaikan näkökulmasta tehty prosessin tarkastelu olisi eronnut sosiaalityöntekijän kirjauksien perusteella tehdystä tarkastelusta, samoin kuin eroaisi kiireellisesti sijoitetun lapsen tai hänen huoltajansa näkökulmasta tehty tarkastelu. Tämä on ymmärrettävää, loogista ja jopa varsin itsestään selvää. Olenaisempaa onkin huomata, kuinka paljon prosessin kuvaukseen ja siitä tehtäviin kertomuksiin vaikuttaa näkökulma prosessiin. Kiireellisen sijoituksen prosessin aika ei ole pysäytettävissä lyhyisiin hetkiin sosiaalityöntekijän kirjauksissa vaan prosessi on edennyt näiden kirjauksien ulkopuolella omaan tahtiinsa.

8 PÄÄTELMÄT

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, millainen on kiireellisen sijoituksen päätöstä seuraava prosessi. Prosessin tutkimuksen avulla pyrittiin luomaan kuvaus kiireellisen sijoituksen eri vaiheista ja käytännöistä. Tutkimuksen tulokseksi muodostui neljä erilaista kertomusta kiireellisestä sijoituksesta. Kertomuksista on löydettävissä yhteisiä vaiheita, jotka ovat verrattain samanlaisia, mutta yhtä tyypillistä, kaiken kattavaa kuvausta prosessista ei ollut mahdollista luoda.

Yhteistä kertomuksille oli tietyt vaiheet, jotka toistuivat kertomuksesta toiseen. Kiireellisen sijoituksen lähtökohtana oli äkillinen tai kriisiytynyt tilanne. Tilanteessa arvioitiin kiireellinen sijoitus tarpeelliseksi ja tehtiin päätös kiireellisestä sijoituksesta. Prosessin toistuvina vaiheina voi nimetä erilaiset yhteydenotot ja selvitysten tekemiset. Tutkimuksen perusteella keskeisessä roolissa kiireellisen sijoituksen prosessissa on asiakassuunnitelmaneuvoittelu. Asiakassuunnitelmaneuvoittelu oli usein ainut kerta, kun sosiaalityöntekijä tapasi lapsen. Asiakassuunnitelmaneuvoittelussa tehtiin myös päätöksiä kiireellisen sijoituksen jatkosta sekä suunnitelmia kiireellisen sijoituksen jälkeiselle ajalle.

Yhden tyypillisen kertomuksen tai prosessikuvauksen luomisen mahdottomuus on tärkeä havainto. Kiireellisiä sijoituksia tehdään vaihtelevista lähtökohdista. Sijoitukseen johtaneet syyt ja tavoitteet voivat olla keskenään hyvin erilaisia. Tästä syystä on tärkeää tunnistaa erilaisten kiireellisten sijoitusten käytäntöjen olemassaolo. Kiireellistä sijoitusta on vaikeaa, jopa turhaa, mahduttaa yhteen tiettyyn muottiin. Osaltaan tämä havainto liittyy toiseen tutkimuksesta nousseeseen huomioon koskien sitä, kuinka pieni osuus kiireellisistä sijoituksista päättyi huostaanoton valmisteluun. Huostaanoton valmistelun aloittamiseen päättyneiden kiireellisten sijoitusten kertomus oli vain yksi neljästä kertomuksesta, ei aineistoa hallinnut eikä leimannut piirre. Samalla on kuitenkin tutkimuksen perusteella huomioitava, että jos huostaanottoa kohti ollaan menossa, sen valmistelut aloitetaan varhaisessa vaiheessa kiireellistä sijoitusta.

Lastensuojelun käytäntöjen ja erityisesti työn kehittämisen näkökulmasta tutkimuksen yksi keskeisimmistä tuloksista on kirjauskäytäntöjen vaihtelevuus eri tapauksissa. Pahimmillaan aukot kirjauksissa voivat aiheuttaa vakavia puutteita tiedossa ja tiedon kulussa. Seuraukset voivat johtaa joko lapsen edun valvomisen heikentymiseen tai pahimmillaan jopa vakaviin lasta koskeviin laiminlyönteihin. Ongelmallista on myös se, jos lapsen tilanne muuttuu siten, että ilmenee tarve aloittaa huostaanoton valmistelu. Mihin sosiaalityöntekijä voi tällöin nojata päätöksenteossaan? Kirjauksien puutteellisuudet vaikuttavat siten sekä lapsen että sosiaalityöntekijän oikeusturvaan. Tehtyjen päätöksiä arviointi on erityisesti jälkikäteen vaikeaa, ellei jopa mahdotonta, jos jotain on jäänyt kirjaamatta. Kiireellisen sijoituksen aikana tapahtuneet asiat ovat luonnollisesti lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän mielessä ja muistissa. Ainoastaan muistiin ei voi nojautua pidemmän ajan kuluessa eikä varsinkaan sosiaalityöntekijöiden vaihtuessa.

Tutkimuksen perusteella voi myös miettiä, että kiireellinen sijoitus toimii ennen kaikkea sysäyksenä kohti muutosta. Näin tulkittuna yhtä tärkeämpään rooliin nousisi kiireellisen sijoituksen jälkeisten toimenpiteiden miettiminen. Halutun muutoksen suunnan miettiminen on tärkeää siksi, ettei kiireellisen sijoituksen aikana mahdollisesti kohentunut lapsen tilanne luisu vähitellen takaisin samanlaiseksi kuin ennen muutoksen alkua. Kiireellisen sijoituksen päättymisen hetkellä ei voida olla varmoja siitä, saavutetaanko muutokselle asetetut tavoitteet todella, vai onko muutos vain hetkellistä.

Kiireellistä sijoitusta koskevan lakimuutoksen voimaantulo on tutkimuksen valmistuessa aivan nurkan takana. Lain muuttumisen jälkeen kiireellisen sijoituksen tilalle täytyisi tarjota jotain muuta palvelua, jos ehto lapsen olemisesta välittömässä vaarassa ei täyty. Se, miten lain muutos tulee näkymään lastensuojelutyön käytännöissä ja miten muutokset käytännössä toimivat, selviävät vasta pidemmän ajan kuluessa. Kiireellisen sijoituksen ehtojen kiristyminen luo varmasti kuntien lastensuojelun palvelurakenteelle uudenlaisia paineita ja kehittämistarpeita.

Päällimmäisenä ajatuksena vastauksena siihen, mitä tutkimuksessa olisi voinut tehdä toisin, on asiakassuunnitelmien käyttö aineiston osana ja analyysin tukena. Useat aineiston asiakassuunnitelmaneuvoittelujen tiedot on kirjattu suoraan ja ainoastaan asiakassuunnitelmiin. Kiireellisen sijoituksen prosessin tutkiminen onnistui kyllä ilman asiakassuunnitel-

mia, mutta asiakassuunnitelmat olisivat monilta osin syventäneet analyysiä. Asiakassuunnitelmista saatavat tiedot olisivat voineet helpottaa ja parantaa prosessin avaamista ja aikajanojen muodostamista. Samalla on myös huomattava ja muistettava, että asiakassuunnitelmat kirjataan omalla tavallaan ja tällöin sekä niiden lukeminen että erityisesti analysoiminen olisi vaatinut oman osansa ja aikansa. Aineistoa tutkimuksessa oli kuitenkin mielestäni riittävästi. Lisäksi kaikissa tapauksissa asiakassuunnitelmaneuvoitteluja ei ollut kirjattu vain asiakassuunnitelmiin, vaan tiedot neuvottelusta löytyivät myös asiakaskertomukselta. Toisin sanoen, asiakassuunnitelmat osana aineistoa olisivat olleet hyvä lisä, mutta myös ilman niitä aineistoa oli runsaasti ja erilaiset kertomukset prosessin kuvauksena saatiin aikaiseksi.

Aiheeseen liittyviä mielenkiintoisia tutkimusaiheita riittää jatkossakin. Asiakassuunnitelmien mukaan ottaminen aineistoon syventäisi analyysiä. Samalla tämä myös ohjaisi tutkimuksen näkökulmaa vahvemmin kohti institutionaalisuutta virallisine asiakirjoinen virallisten tavoitteiden asettelun mukaisesti. Olisi myös mielenkiintoista nähdä, millaisia tutkimustuloksia saisi jos toistaisi saman tutkimusasetelman, mutta paikkakunta ja aika olisivat erilaiset. Erityisen kiinnostavaa tällöin olisi, olisivatko tulokset samankaltaisia ja toisaalta millaisia eroja olisi nähtävissä. Tällöin tärkeäksi nousisi myös sen miettiminen, mistä mahdolliset erot johtuisivat. Toisaalta saman tutkimusasetelman toistaminen olisi kiinnostavaa kiireellisiä sijoituksia koskevan lakimuutoksen jälkeen: millaisia kertomuksia tällöin syntyisi ja miten ne eroaisivat tämän tutkimuksen kertomuksista. Etukäteen ajatellen jotain eroja täytyisi olla nähtävissä, mutta mielenkiintoisinta olisi selvittää, millaisiksi erot lopulta muodostuisivat ja mihin suuntaan ryhmät kehittyisivät.

Yhtenä kiinnostavana jatkotutkimusaiheena voisi olla myös seurantatutkimus, ennen kaikkea siitä näkökulmasta, miten kävi kiireellisen sijoituksen päättyessä tehdyille suunnitelmille. Olivatko toimenpiteet riittäviä tai oikeita? Kaiken kaikkiaan tutkittavaa kiireellisen sijoituksen saralla riittää jatkossakin ja mahdollisia näkökulmia on useita.

LÄHTEET

Ahlgren-Leinvuo, Hanna (2014) Kuuden suurimman kaupungin lastensuojelun palvelujen ja kustannusten vertailu vuonna 2013. Helsingin sosiaali- ja terveystoimi, Espoon sosiaali- ja terveystoimi, Vantaan sosiaali- ja terveystoimi, Turun hyvinvointitoimiala, Tampereen hyvinvointipalvelut & Oulun hyvinvointipalvelut. Kuusikko-työryhmän julkaisusarja 2/2014.

Bardy, Marjatta (2004) Lasten auttaminen lastensuojelussa. Teoksessa Annamaija Puonti, Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 192–201.

Eronen, Tuija (2012) Lastenkoti osana elämäntarinaa. Narratiivinen tutkimus lastenkodissa asuneiden kertomuksista. Tampere: Tampere University Press.

Fahlgren, Siv (2009) Discourse analysis of a childcare drama: Or the interfaces between paradoxical discourses of time in the context of social worl. *Time & Society* 18 (2), 208–230.

Granfelt, Riitta (2005) Marginaalitarinat ammattikäytännön kehittämisen aineksina. Teoksessa Mirja Satka, Synnöve Karvinen-Niirikoski, Marianne Nylund & Susanna Hoikkala (toim.) Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia-kustannus, 240–258.

Granfelt, Riitta (2006) Pahasta kirjoittaminen. Teoksessa Merja Laitinen & Johanna Hurtig (toim.) Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä. Jyväskylä: PS-kustannus, 127–141.

Hallamaa, Jaana & Lötjönen, Salla & Launis, Veikko & Sorvali, Irma (2011) Humanistisen ja yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen normit. Teoksessa Jaana Hallamaa & Veikko Launis & Salla Lötjönen & Irma Sorvali (toim.) Etiikkaa ihmistieteille. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 397–403.

Hallituksen esitys 164/2014.

Henkilötietolaki 523/1999.

Hiilamo, Heikki & Kangas, Olli (2010) Liiallista huolta vai todellista hätää? Kodin ulkopuolelle sijoittamisen kuntatason taustatekijät kunnissa 1998–2008. *Yhteiskuntapolitiikka* 75 (5), 488–497.

Huuskonen, Saira & Korpinen, Johanna & Pösö, Tarja & Ritala-Koskinen, Aino & Vakkarinen, Pertti (2010) Kolme polkua lastensuojelun avohuollon organisatorisessa muistissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 75 (6), 650–658.

Huuskonen, Saira (2014) Recording and use of information in a client information system in child protection work. Tampere: Tampere University Press.

Hämäläinen, Juha (2011) Perheintervention oikeutus lastensuojelussa. Teoksessa Aini Pehkonen & Marja Väänänen-Fomin (toim.) *Sosiaalityön arvot ja etiikka*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 47–65.

Johnson, Marianne (2010) Valtakunnallisten terveystietojärjestelmien käyttö lapsi- ja nuorisotutkimuksessa. Teoksessa Hanna Lagström, Tarja Pösö, Niina Rutanen & Kaisa Vehkalahti (toim.) *Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura ry., 131–136.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Raitakari, Suvi (2003) Sosiaalityötä “menestystarinoiden” tuolla puolen? Teoksessa Mirja Satka, Anneli Pohjola & Marketta Rajavaara (toim.) *Sosiaalityö ja vaikuttaminen*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 149–169.

Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. *Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat*. Tampere: Vastapaino.

Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 621/1999.

Lastensuojelulaki 417/2007.

Kallio, Kirsi Pauliina (2010) Lasten ja nuorten epäsuoran kohtaamisen etiikka. Teoksessa Hanna Lagström, Tarja Pösö, Niina Rutanen & Kaisa Vehkalahti (toim.) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Helsinki: Nuorisotutkimusseura ry., 163–187.

Kestilä, Laura & Paananen, Reija & Väisänen, Antti & Muuri, Anu & Merikukka, Marko & Heino, Tarja & Gissler, Mika (2012) Kodin ulkopuolelle sijoittamisen riskitekijät. Rekisteripohjainen seurantatutkimus Suomessa vuonna 1987 syntyneistä. Yhteiskuntapolitiikka 77 (1), 34–52.

Kiuru, Kaisa-Elina & Metteri, Anna (2014) Miten lastensuojelun ja nuorisopsykiatrian välinen raja rakentuu palvelujärjestelmässä? Teoksessa Anneli Pohjola, Merja Laitinen & Marjaana Seppänen (toim.) Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014. Kuopio: UNIpress, 162–190.

Koivula-Pukkila, Carita (2011) Lapsen paikan rakentuminen satakunnan sosiaalipäivystyksen kiireellisten sijoitusten päätösteksteissä. Pro gradu -tutkielma. Pori: Tampereen yliopisto.

Kollanus, Janni (2013) Retoriikka ja riskien arviointi Tampereen sosiaalipäivystyksen tekemissä kiireellisten sijoitusten päätöksissä. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kuittinen, Riikka (2013) Nuorten kiireellisten sijoitusten aikainen arviointityö: sosiaalityöntekijöiden näkemykset ostopalvelulaitoksissa tehdystä arviointityöstä. Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Kuusisto-Niemi, Sirpa & Rissanen, Sari & Saranto, Kaija (2011) Asiakastiedon käyttö sosiaalityön tutkimuksessa – eettinen näkökulma. Teoksessa Aini Pehkonen & Marja Väänänen-Fomin (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS-kustannus, 257–73.

Känkänen, Päivi & Pösö, Tarja (2008) Lastensuojelulaitokset Euroopassa – tieto ja näyttö keskiössä? *Yhteiskuntapolitiikka* 73 (5), 563–568.

Kääriäinen, Aino (2003) Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina : dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Helsinki: Helsingin yliopisto, sosiaalipolitiikan laitos.

Kääriäinen, Aino (2004) Asiakirjat lastensuojelun sosiaalityön tiedonmuodostuksessa. *Janus* 12 (1), 97–104.

Kääriäinen, Aino (2007) Epävarmuuden sieto ja kirjoitettu tieto sosiaalityössä. Teoksessa Jaana Vuori & Ritva Nätkin (toim.) *Perhetyön tieto*. Tampere: Vastapaino, 247–265.

Laiho, Jenni (2013) Nuorten kokemus osallisuudesta ja kuulluksi tulemisesta kiireellisen sijoituksen aikana. Pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.

Laiho, Kristiina (2010) Lastensuojelu. Teoksessa Aulikki Kananoja & Martti Lähteinen & Pirjo Mahlamäki (toim.) *Sosiaalityön käsikirja*. Toinen, uudistettupainos. Helsinki: Tietosanoma Oy, 161–192.

Lastensuojelu 2013 (2014) Tilastoraportti. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Lastensuojelun käsikirja. Viitattu 29.10.2014://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja.

Lehtonen, Irma & Telén, Janne (2013) *Hatkassa*. Selvitys nuorten luvattomista poissaoloista ja sijaishuoltopaikkojen toimintakäytännöistä. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Mäenpää Johanna & Törrönen Maritta (1996) *Dokumentoitu lapsi – Miten lapsi näkyy lastensuojelun asiakirjoissa?* Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Mäkelä, Klaus (2011) *Sosiaalitutkimuksen eettinen säätely*. Teoksessa Jaana Hallamaa & Veikko Launis & Salla Lötjönen & Irma Sorvali (toim.) *Etiikkaa ihmistieteille*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 360–378.

Mäkynen, Tiia. (2012) ”Turvattomia, pahantapaisia vai molempia?”: tutkimus Helsingissä ja Tampereella vuonna 2010 tehtyjen kiireellisten sijoitusten syistä. Pro gradu -tutkielma. Turku: Turun yliopisto.

Mäntysaari, Mikko & Pösö, Tarja (2013) Sosiaalityön aika ja asiakastutkimus. Teoksessa Marja Laitinen & Asta Niskala (toim.) Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Tampere: Vastapaino, 19–29.

Nieminen, Liisa (2011) Lastensuojelun tutkimuksen etiikka. *Oikeus* 40 (1), 6–24.

Nyqvist, Leo (2001) Väkivaltainen parisuhde, asiakkuus ja muutos. Prosessiarviointi parisuhdeväkivallasta ja turvakotien selviytymistä tukevasta asiakastyöstä. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.

Palareti, Laura & Berti, Chiare (2009) Different ecological perspectives for evaluating residential care outcomes: which window for the black box? *Children and Youth Services Review* 31, 1080– 1085.

Pekkarinen, Elina (2010) Stadilaispojat, rikokset ja lastensuojelu. Viisi tapaustutkimusta kuudelta vuosikymmeneltä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 102.

Pekkarinen, Elina (2011) Lastensuojelun tieto ja tutkimus – asiantuntijoiden näkökulma. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, Lapsuuden tutkimuksen seura, Lastensuojelun Keskusliitto & Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Pekkarinen, Elina & Heino, Tarja & Pösö, Tarja (2013) Lastensuojelusta tietäminen on moraalinen velvoite. *Yhteiskuntapolitiikka* 78 (3), 337–342.

Pohjola, Anneli (1991) Ajattomuudesta aikaan. *Sosiologia* 28 (4), 250–258.

Pohjola, Anneli (1994) Elämän valttikortit? Nuoren aikuisen elämänkulku toimeentulotukea vaativien tilanteiden varjossa. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Pohjola, Anneli (2014) Rakenteellisen sosiaalityön paikannuksia. Teoksessa Anneli Pohjola, Merja Laitinen & Marjaana Seppänen (toim.) Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014. Kuopio: UNIpress, 16–36.

Pohjola, Anneli & Laitinen, Merja & Seppänen, Marjaana (2014) Rakenteellisen sosiaalityön jäsentyminen. Teoksessa Anneli Pohjola, Merja Laitinen & Marjaana Seppänen (toim.) Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014. Kuopio: UNIpress, 281–294.

Puustinen-Korhonen, Aila & Uotinen, Sami (2015). Kiireellistä sijoitusta ei tule vaikeuttaa lainsäädännöllä. Helsingin Sanomat 11.7.2015.

Pyykkönen, Leena (2012) Päivystyksellinen lastensuojelu: kiireelliset sijoitukset Vantaan sosiaali- ja kriisipäivystyksessä vuosina 2000–2008. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Pösö, Tarja (2014) Lasten huostaanotto tutkimuksen haasteena. Hyvinvointikatsaus 1/2014, 74–79.

Pösö, Tarja & Eronen, Tuija (2013) Five years in care: documented lives and time trajectories in child welfare. *Child and Family Social Work*.

Pösö Tarja & Eronen, Tuija (2014) Care Orders as Successful Interventions: The Social Worker's Point of View. *Child Care in Practice* 20 (2), 207–219.

Raunio, Kyösti (2009) Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus.

Ritala-Koskinen, Aino (2003) Onnistumisia lastensuojelussa. Teoksessa Mirja Satka, Anneli Pohjola & Marketta Rajavaara (toim.) Sosiaalityö ja vaikuttaminen. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 103–124.

Rostila, Ilmari (2001) Tavoitelähtöinen sosiaalityö. Voimavarakeskeisin ongelmanratkaisun perusteet. Jyväskylä: SopHi Jyväskylän yliopisto.

Räty, Tapio (2010) Lastensuojelulaki – käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita.

Saastamoinen, Kati (2010) Lapsen asema sijaishuollossa – Käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita.

Saurama, Erja (2002) Vastoin vanhempien tahtoa. Helsingin kaupungin tietokeskus. Tutkimuksia 2002:7.

Saurama, Erja (2005) Muutosvallasta käytännössä. Teoksessa Mirja Satka, Synnöve Karvinen-Niinikoski, Marianne Nylund, Susanna Hoikkala (toim.) Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia, 259–276.

Strauss, Anselm & Corbin, Juliet (1998) Basics of Qualitative Research. Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory. Thousand Oaks London. New York: Sage.

Tervonen, Anna (2014) Kiireellisen sijoituksen tavoitteet ja sijoitustarpeen arviointia ohjaavat tekijät. Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Taskinen, Sirpa (2010) Lastensuojelulain soveltaminen. Helsinki: WSOYpro Oy.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2009) Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakoarvioinnin järjestämiseksi. Viitattu 22.7.2015 <http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/eettisetperiaatteet.pdf>.

Vehkalahti, Kaisa & Rutanen, Nina & Lagström, Hanna & Pösö, Tarja (2010) Kohti eettisesti kestävästä lasten ja nuorten tutkimuksesta. Teoksessa Hanna Lagström, Tarja Pösö, Niina Rutanen & Kaisa Vehkalahti (toim.) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Helsinki: Nuorisotutkimusseura ry., 10–23.

Unrau, Yvonne & Gabor, Peter & Grinnell jr, Richard (2007) Evaluation in Social Work: The Art and Science of Practice. New York: Oxford University Press, 4th edition.

LIITTEET

Liite 1: Yksinkertaistettu esimerkki aikajanasta.

